

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő bizottság:

DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, GYULAY ZOLTÁN, HÁRS JÓZSEF *olvasószerkesztő*, HILLER ISTVÁN *titkár és technikai szerkesztő*, HORVÁTH ZOLTÁN, KOCSIS JÓZSEF, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, MAJOR JENŐ, PAPP ISTVÁN, PINTÉR FERENC, PRÖHLE JENŐ, RÉTHLY ENDRE, SIMON JÁNOS, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS *jegyző*, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VENDEL MIKLÓS, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Szerkeszti: MOLLAY KÁROLY

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975 között

Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975 között

1. Sopron a köztudatban régóta kiérdemelte az iskolaváros elnevezést és rangot. Szerepe a közoktatásban már egy-két százada jelentős és az első világháború befejezése óta (amikor az erdőmérnöki főiskola, ma egyetem, Selmecbányáról a falai közé költözött) különösen megnőtt.

A város lakosainak lélekszámához képest is feltűnően sok iskolája volt a két világháború között, a negyvenes években, ezek részint államiak, részint felekezetiak voltak. Mind az alsófokú, azaz elemi oktatás, mind pedig a középfokú tanítás intézményei három fenntartóhoz tartoztak: államiak, katolikusok és evangélikusok voltak.

Még 1945-ben is, egészen 1948-ig, az iskolák államosításáig, főleg a középiskolákban mutatkozott meg az előbb említett hármasság.

A múlt század végétől Sopronnak 5 gimnáziuma volt (az alakulás időrendjében): evangélikus líceum, bencés gimnázium, Orsolyarend leánygimnáziuma, reáliskola, felsőbbleányiskola, azaz áll. leánygimnázium⁽¹⁾. Az államosítás során a két katolikus gimnázium megszűnt, az evangélikus államivá lett, egy iskola újonnan alakult, de az idők folyamán az is átalakult.

A bencés gimnázium az államosításkor Fényi Adolf névvel állami gimnázium lett, egy évi működés után

mezőgazdasági középiskolává alakították át, három év után ezt is megszüntették, azóta erdészeti szakközépiskola.

Az Orsolyarend leánygimnáziuma 1948-tól egy évig Liszt Ferenc néven állami leánygimnáziumként működött. 1949-ben megszűnt. Tanulói a Deák téri (ma: Május 1. tér) áll. leánygimnázium növendékei lettek, világi tanárai ugyanebbe az iskolába nyertek beosztást, épületébe pedig az Entzbruder középiskolás fiúdiákokotthon, ma kollégium, költözött.

Az evangélikus líceum, a város legrégebb tanintézete, az államosításkor állami gimnáziummá lett és ma Berzsényi Dániel gimnázium néven folytatja pedagógiai tevékenységét.

A korábban is állami két középiskola változatlanul működik a korszerű változások és keretek között. A volt reáliskola neve Széchenyi Gimnázium és Szakközépiskola, a leánygimnázium József Attila nevét viseli.

2Az óvónőképzőből, illetőleg tanítóképzőből (amikor még négyosztályos középiskola volt) alakították ki a Martos Flóra Leánygimnáziumot. Ez az iskola ma már megszűnt, helyét egészségügyi szakiskola foglalta el.

A következőkben születésük időrendjében a ma is működő három gimnáziummal foglalkozunk, de figyelemmel kísérjük a rövid életű Martos Flóra gimnázium sorsát is.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975 között / 2. Berzsényi Dániel Gimnázium

2. Berzsényi Dániel Gimnázium

Sopron legrégebb iskolája, de az ország legrégebb iskolái között is számontartják. A XVII. század elején hozta létre Sopron városa latin gimnáziumát, amely 1657-ben magyar tagozattal gazdagodott. Innentől fogva a soproni evangélikus gyülekezet, majd a XIX. század közepétől az evangélikus egyházkerület lesz a fenntartója. Mai helyén ugyanezen idő óta áll, azonban az épület maga lényeges változásokon, átépítéseken ment át.

Az iskola épületét nem érte károsodás a háború során, felszerelésének egy része azonban tönkrement, minthogy hadikórház létesült benne. 1944 őszétől a tanítást is szüneteltetni kellett. Ez csak 1945 májusában indulhatott meg újból, Szabó Kálmán igazgató (1945) magánlakásában, néhány szobában.

Súlyos csapás érte azonban az iskolát azzal, hogy a hozzá tartozó (jogilag ugyan különálló) diákokotthonát súlyos bombatalálatok rongálták meg, úgyhogy használhatatlanná lett. Több év után építették csak újjá, de ekkor már nem a középiskolai oktatás célját szolgálta, hanem általános iskolát telepítettek falai közé.

Ez igen nagy veszteséget jelentett az intézetnek, hiszen a századok folyamán az országos hírvételek padjaiba a történelmi Magyarország minden tájáról érkeztek diákok, főként pedig Dunántúlról. E diákok számára otthont jelentett a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület által 1934-ben létesített internátus, amely mellett szép sportpálya szolgálta az ifjúság testnevelési igényeit. Sajnos ez a terület ma eléggé elhanyagolt, jórészt kerítés nélküli, sportolásra csak korlátozottan alkalmas – mező.

Az iskola vonzóerejét nemcsak korábbi és állandóan megújuló jóhírnevének köszönhetjük, hanem annak is, hogy jól vezetett menzája, tápintézete volt, amely a vidéki tanulók részére biztosított napi háromszori

étkezést olcsó áron, ami lényegesen megkönnyítette a vidéki szülők gondjait gyermekeik iskoláztatásában. Ez az intézmény 1950-ben megszűnt.

1948-ban az államosítás során az addig evangélikus líceum néven ismert iskola Berzsényi Dániel Gimnázium névvel került a köztudatba. Megszűnt később fiúiskola jellege is, minthogy a koedukációs oktatás a leányok számára is kinyitotta a kapukat. Kezdetben külön leányosztályok is voltak, később azonban vegyesneműek lettek.

A nyolc osztályos gimnázium négy osztályos középiskolává válása az osztályok számát az iskolatípus-váltással természetesen felére csökkentette, az osztályok humán és reál tagozatúak lettek, később egy osztályon belül a különböző nyelvek oktatásának érdekében bifurkált, sőt trifurkált tanítási formát kellett bevezetni. Lassan töltődtek fel a keretek, de 1963-ban már minden osztály négy párhuzamos tanulócsoportban tanult, így az osztályok létszáma mindmáig 16. A tanulólétszám jelentősen megnövekedett 1949-ben, amikor a pannonhalmi bencés gimnázium államosítását visszavonták és az ott elhelyezett kollégiumi tanulókat Sopronba hozták, akiknek otthona a Széchenyi téri fiúkollégium lett, egy részüknek iskolája pedig a Berzsényi gimnázium.

3Még egy alkalommal történt nagyobb létszámváltozás, 1956-ban, amikor mintegy 60 tanuló nyugatra távozott Peéry Rezső igazgatóval (1951–1956) és 2 tanárával együtt, a tanulók nagyobbik része visszajött és folytatta tanulmányait.

Az iskolatípus változása idején, mivel akkor bőviben volt a helynek, az iskolaépület hajlékot adott az evangélikus, majd állami tanítóképzőintézethez tartozó általános iskolának, sőt a Mátyás király utcai általános iskola 2 osztályának is. Természetesen – amidőn saját növendékeinek száma is nőtt – nem fogadhatta már be idegen iskolák tanulóit.

A természetes avulás, a nagymérvű kihasználás szükségessé tette idővel az épület felújítását, ami 1956–57-ben meg is történt. Ennek során a tornatermet modernizálták, ahol egyébként több évtizeden át városi sportegyesületek kosárlabdaedzéseiket és nyilvános mérkőzéseiket is lebonyolították.

A tetemes költséget felemésztő tatarozás és felújítás során az ifjúság részére egy nagyobb méretű, szépen berendezett klubtermet adtak át, az alagsorban, valamint a földszinten a politechnikai oktatás számára vasszerelő, illetőleg varróműhelyt létesítettek, a biológiai és kémia tagozatos oktatás céljaira 3 helyiséget alakítottak ki, amikhez később újabb kémiai előadó, szertár és fizikai előadó is csatlakozott. Az építkezés alatt a korábban helyben gazdag iskola 1–2 hónapig délutánonként a Széchenyi Gimnázium épületében tartotta tanóráit.

A szaktermek biztosítása, valamint a nyelvoktatás céljait szolgáló nyelvi laboratóriumnak is tekinthető nyelvi terem, az amúgy is szűkösnek bizonyuló és helyiség dolgában rosszul álló iskolaépületet most már túlszűfolttá tették, úgyhogy a tanítás további szaktermek létesítése helyett csak vándorosztályokkal oldható meg.

Az iskolában 3 tagozatos osztály működik: biológia (1962-től), kémia (1970-től) és orosz nyelvi (1969-től). Ezek kialakítása sok anyagi áldozatot és energiát kívánt az iskolavezetéstől és tanári kartól egyaránt, erőfeszítéseik azonban szép eredménnyel jártak, a jól képzett növendékek nagy százaléka került felsőfokú tanintézetekbe, egyetemekre, és ma már szinte az országban tudományos intézetekben, gyárak, vállalatok, hivatalok vezető helyein igen szép számmal találhatók az iskola végzett növendékei. A sok kiváló volt tanuló közül csak néhánynak a neve: Botvay Károly csellóművész, a világhírű Bartók Béla vonósnegyes

tagja; Dr. Frang Dezső urológus, egyetemi tanár; Dr. Láng László, az innsbrucki egyetemen az osztrák köztársasági elnök gyűrűjével avatták a bölcsészettudományok doktorává; Dr. Tőke László egyetemi docens, a kémiai tudományok doktora; Dr. Tompa Kálmán, Dr. Verő József, mindketten a fizikai tudományok doktorai.

A gyakorlati, politechnikai oktatás évek hosszú során kialakuló, egyre változó formái, az 5 + 1-es és a többi kísérleti munkaoktatás természetesen itt sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Sok jószándékkal, hozzáértéssel és a felkért vállalatok, intézmények segítségével folytatott erőfeszítései során közel 20 szakmában próbálta tanulóit foglalkoztatni az iskola, a legkülönfélébb üzemekben, intézményekben eltöltött félnapos foglalkozások során. Ma az a helyzet, hogy csak iskolai tanműhelyben választhatóan folyik a politechnikai oktatás. Az iskolának van jól felszerelt varró-, fémmegmunkáló- és könyvkötő műhelye, ahol jólképzett oktatók vezetésével a maguk és a köz hasznára tanulják megbecsülni a fizikai munkát a tanulók és szereznek jártasságot, sőt szakképzést egy-egy területen.

4A Berzsenyi Gimnázium mindig haladó szellemű iskola volt, természetes, hogy éppen itt indult meg a felnőttoktatás, amely a múlt művelődési mulasztásait és hiányait volt hivatva pótolni.

1952-től fogva két tagozattal indult meg a felnőttoktatás, a levelező tagozaton heti 1 napos tanítással, az esti tagozaton heti 4, majd 3, végül 1 napos tanítással. Az első tanuló csoport az esti tagozaton az első két osztályt egy év alatt végezte el, utána azonban a tanév a teljes esztendő betöltötte minden osztály számára.

Az első években igen jó anyag került a felsőoktatás létszámának biztosítására, felelős állásban lévő, kellő iskolai végzettség nélküli nők, férfiak, akik nagyon komolyan vették vállalt feladatukat és alapos tudással tettek érettségi vizsgát. Sorukat korábban hátrányos helyzetet szenvedett fiatalok egészítették ki, akik közül sokan egyetemeken folytatták tanulmányaikat és ma pedagógusok, mérnökök, orvosok.

A két tagozat idővel egybeolvadt. Ma is bőven van hallgatója. 1970-től új oktatási forma csatlakozott hozzá, a ma heti 3 délutáni foglalkozással tanító „emelt szintű szakközépiskola”, amelynek tanulói ipari képzésben már részesültek, szakmunkási oklevéllel rendelkeznek.

A követelmények e tagozatokon korábban magasabbak voltak, azonosak a rendes korúakéval, ma azonban a szükségszerű tananyagcsökkentés, a hozzámért tankönyvek lényegesen megkönnyítik a sokszor önhibájukon kívül középiskolai végzettség nélkül maradt, de tanulni, tudni vágyó fiatalok tanulmányai befejezését. Ma jórészt ezek a fiatalok veszik igénybe ezt a tanulási lehetőséget.

Amidőn az iskola megragad minden alkalmat és lehetőséget, hogy felzárkózzék a maga területén korszerű eszközökkel a közművelődés és oktatás eredményesen dolgozó intézményeihez, és részt vegyen korunk eszményeinek tettekre váltásában, ugyanakkor nem hanyagolja el haladó hagyományainak ápolását sem.

A múlt század második felében kialakult vélemény alapján a volt evangélikus gimnázium alapításának évét 1557-re tette. Ennek értelmében jóhiszeműen fennállásának 400 éves jubileumát felettes hatóságainak jóváhagyásával 1957. november 24-én ünnepelte régi és új tanulóinak igen tekintélyes számú, több száz résztvevője előtt. Az ünnepi beszédet Dr. Jausz Béla, a debreceni Tudományegyetem rektora, az iskola egykori növendéke mondotta.

Mélyen szántó soraiban a mindig megújuló és teremtő munkát elemezte, amely századok óta sajátja e nagymúltú intézetnek. Végigtekintett azokon az eredményeken, amelyeket az Alma Mater magáénak mondhatott. Hangoztatta, hogy a növendékek ebben az iskolában mindig logikus gondolkodást, kritikus

szellemet, munkaszeretetet, becsületes helyállást, frázismentes hazaszeretetet és nem utolsó sorban közösségi szellemet tanultak. Ez az iskola tudott egységet teremteni tanár és tanítvány között, urbánus és falusi gyermek között, különböző nemzetiségű diákok között. Ez az iskola egy sok tekintetben lagymatag kor liberalizmusának légkörében is tudott igaz humanizmusra nevelni, és tudott útravalót adni neveltjeinek, hogy kritikus elmével eligazodjanak az új gondolatok sokszor szövevényes útjain, mindig az igaz emberiség ideálját merjék és akarják keresni.

Ez az iskola tudott és mert ideálokat állítani a gyermek elé, olyanokat – egy haladó humanista gondolkodás jegyében –, amelyek a férfikor küzdései között is igaz elveknek bizonyultak.

51. kép. A Berzsenyi Gimnázium iskolamúzeuma

6És mint ahogy áll az az igazság, hogy csak az az emberi alkotás maradhat meg, amely túlmutat saját korán, s csak az az intézmény állhat fenn tartósan, amely mindig az eljövendő jobbat szolgálja, úgy áll az a tétel is, hogy ideálok nélkül lehet, de nem érdemes élni. Ez az ideál pedig ma – fejezte be nagyhatású ünnepi beszédét Dr. Jausz Béla – egy új kor új szocialista humanizmusa.

Az ünnepségen résztvettek és köszöntötték az iskolát a Magyar Tudományos Akadémia, a Művelődésügyi Minisztérium, az Evangélikus Egyház, a Párt, a megyei és városi tanügyi hatóságok, a soproni iskolák, a volt diákok képviselői.

A művelődésügyi miniszter dicsérő oklevéllel és kristályserleggel tüntette ki az intézetet, a tanári testület

három tagja: Földi Lőrincné, Pröhle Jenő és Tóth Ferenc az „Oktatásügy kiváló dolgozója” kitüntetést kapta.

Az ünnepséget megelőző esetén, 1957. november 23-án az ünneplő intézet volt diákjainak, Botvay Károlynak, a Bartók-vonósnégyes tagjának, Botvay Henriknek, továbbá Botvay Margitnak, Benczédi Ágnesnek és Kiss Zoltánnak hangversenyét hallgatta meg a Liszt Ferenc Kultúrház zsúfolt termében az ünneplő közönség. A műsoron Bach, Händel, Corelli–Leonard, Boccherini, Schubert, Schumann, Glinka és Kodály művei szerepeltek.

A bensőséges ünnepelésen kívül sok száz levélben ünnepelték tisztelői az iskolát. Megemlíjtük még, hogy a város az ünnepséget megelőzően, már 1957. október 17-én, a Soproni Kultúrnapok keretében köszöntötte a jubiláló iskolát. Ennek műsorában hangzottak el először Becht Rezső soproni írónak, az intézet volt növendékének „Soproni akvarellek” című miniatűrjei, köztük az „Ősz”:

Már lankad a fény és nyúlnak az árnyak,
a sárga napfény ó-arannyá lett.
A Vashegy mögött lengő ökörnyalak
úsznak lomhán az érikák felett.

És minden erdő körben lángra gyúlva,
színharsonákkal enyészetbe száll.
Az őszi már őszi szellő fújja,
mely mécsesként a nyárnak sírján áll.

A Lőverekben bujkál még az ének:
ott sárgult lomb közt pirul a gyümölcs.
S míg sünje pattan fénylő gesztenyének,
az élet teljén örvendez a bölcs.

A Berzsenyi-kultusz eleven erővel él az iskolában. Az utcai falon emléktáblája hirdeti, hogy egykor ennek az iskolának növendéke volt (az emléktábla a kapu másik oldalán elhelyezett, ugyancsak egykori tanítványt, Kiss Jánost ábrázoló bronzdomborművel együtt Merész Károly alkotása, aki korábban az intézet tanára volt); a Pócsi utca 12. sz. házon emléktáblát helyezett el az ifjúság (itt lakott Berzsenyi 1819/20-ban). Születése napján emlékünnepeket rendez, az Egyházashetyén és Niklán megtartott országos ünnepségeken küldöttségekkel vett részt.

1967-ben magyar és szlovák nyelvű emléktáblával emlékeztek arra, hogy egy tanévet (1884/85) az iskola falai között töltött Martin Kukucin (1860–1928) ⁷neves szlovák író. ²⁽²⁾ (Az evangélikus líceumnak nagyon sok tanulója volt az evangélikus Felvidékről egészen az első világháborúig.)

1950-ben újból életre keltették a Magyar Társaság munkáját. Közismerten ez a legrégebbi magyar iskolai önképzőkörök egyike, 1790-től 1948-ig fejtette ki tevékenységét, másfélszázadon át beépült a magyar irodalom vérkeringésébe, olyan nagyságok nevét idézi, mint Kazinczy, Kiss János, Petőfi. A tanulóifjúság örömmel dolgozott e munkaterületen, amely sokkal több volt, mint irodalmi szakkör; az egész iskola élénk érdeklődése mellett 1965-ig működött a feléledt Magyar Társaság.

Az 1827-től 1883-ig az iskola falai között élt és a nemzeti öntudatot ápoló Deákkuti Vármegye kedves

majálisainak színhelye volt a Deák-kút, a soproni park-erdő szélén, közel a város utolsó lövereihez. 1922-től 1948-ig az ősi iskola növendékei itt búcsúztak el az érettségire készülő társaiktól, a maturandusoktól. 1960-tól kezdve a ballagó Berzsényista-diákok megható búcsúzása sokszáz főnyi érdeklődő jelenlétében itt megy végbe megint.

Az iskola a történelem tanításában felhasználja és igénybeveszi minden osztályban a helytörténeti kutatások eredményeit is. Ez az oktatási eljárás, Dr. Emresz Károly tanár helyes kezdeményezése, helyeslésre talált a tanügyigazgatás vezetői előtt is. Tanítási elveit, módszertanát és anyagát kis tanulmányában adta közzé (Sopron helytörténete a gimnáziumban. A Megyei Pedagógus Továbbképzési kabinet kiadványa. Győr 1972, 66 lap); ism. SSz. 1975, 284.

A múlt haladó hagyományainak megbecsüléséből és értékei megőrzésének szándékából fakadt az iskolamúzeum létesítésének a gondolata is. 1957-ben az iskola megnyitotta iskolamúzeumát, amelyhez hasonló létesítmény igen kevés van az országban. A múzeum szekrényekben, tárlókban őrzi a volt növendékek tárgyi emlékeit és könyvalakban, nyomtatásban megjelent műveit. Az igen gazdag és egyre bővülő anyag összeállítása Pröhle Jenő, az iskola volt igazgatója (1947–1950), ma könyvtárosa és néhai Dr. Csatkai Endre († 1970) múzeumigazgató munkája volt.³⁽³⁾

Az iskola volt növendékei megkapóan ragaszkodnak a nevelő Alma Materhez (gyakori látogatásaik, a gondosan és sűrűn megrendezett népes érettségi találkozók, állandó levelezésük az iskolával is ezt bizonyítják), megküldik nyomtatásban megjelent műveiket, amelyek az iskolamúzeumot és az iskola könyvtárát gazdagítják.

Ez a könyvtár büszkesége az iskolának, a városnak, sőt az egész magyar közművelődésnek. 1666 óta gyűjti a tudomány minden területéről, külföldön és magyar földön megjelent műveket és szépirodalmat. Ma is forrása az országban folyó tudományos bűvárkodásnak. A háborús események során sok értékes kötete elpusztult, az államosítás során kb. 6000 teológiai jellegű darabot a volt iskolafenntartó, a soproni evangélikus gyülekezet tulajdonába és őrizetébe adott át. A könyvtár ma 37.000 kötetből áll, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum hálózatába tartozó kiemelt intézmény szakavatott vezetője Pröhle Jenő, aki szerződéses viszonyban irányítja az igen eleven könyvtári munkát, mellette Dr. Friedrich Károly főhivatású könyvtáros, tanár tevékenykedik.

A könyvtár nemcsak oktató-nevelő munkát folytat, hanem kölcsönző, dokumentáló tevékenységre is kiterjed működése. A többszáz éves felbecsülhetetlen értékű muzeális értékű könyvanyag mellett rendszeresen gyűjti a legújabb 8kor szépirodalmát, ideológiai, politikai, történelmi műveit is és így saját hatáskörén túl a város és mások olyan irányú könyvanyag szükségleteit is ellátja.

A sok irányú gazdag könyvanyag lehetővé teszi, hogy értékes kiállításokat rendezzen állandó jelleggel az iskolában több helyen elhelyezett fali tárlókban és időszakos kiállításokon (az iskolában, a Liszt Ferenc Múzeumban, a Festőteremben), a jubileumi-, Petőfi-, Lenin-kiállítás stb. illusztráljon kellő súllyal egy-egy témát.

Az iskola tanulói a különféle városi, megyei, országos tanulmányi versenyeken becsülettel helytálltak, okleveleket, értékes helyezéseket, arany-, ezüst-, bronzérmeket szereztek. Nagyon sokirányú érdeklődésükre jellemző, hogy az Ókortudományi Társaság latin versenyén is résztvettek.

Énekkaruk (amely 10 éves múlttra tekinthet vissza) bőven kiveszi részét az iskolai rendezvényeken való szereplésből csakúgy, mint a különféle városi rendezvényeken való közreműködésből. Evvel a

tevékenységével is részt vállal az esztétikai nevelés gondjából.

Igen sok irányú szakköri tevékenység folyik az iskolában. Ebből is kiemelkedik a Magyar-Szovjet Baráti Kör, amely elsősorban az orosz tagozatos osztályokra támaszkodva a Szovjetunió megismerése, népszerűsítése érdekében, valamint az orosz nyelvi készség elmélyítésére széleskörű levelezést indított szovjet diákokkal, csoportos tanulmányi kirándulásokat vezetett Leningrádba, Moszkvába, kiállításokat, versenyeket rendezett, élménybeszámolókat, találkozót tartott szovjet emberekkel, előadásokkal gazdagította a Szovjetunióval kapcsolatos ismereteket.

Az iskolai testnevelés súlypontja az utolsó három évtized alatt többször áthelyeződött különféle területekre. Hosszú ideig az iskola tornaterme volt az egyetlen nagyobb méretű, zárt fóruma a város teremsportjának, egyesületek itt tartották főként kosárlabda edzéseiket és mérkőzéseiket, mi sem természetesebb, mint az hogy a helyetadó iskola házisportja lett a kosárlabda. Néhány szép sikerű év után, a vívás lett az érdeklődés tárgya. Itt sem vallottak szégyent az iskola növendékei. Versenyeken vettek és vesznek részt, gyakran kerültek dobogóra.

A tanulók az iskolán kívül is dolgoznak, résztvesznek a városban adódó társadalmi munkában, a gazdaságok gyümölcszűretein, a KISZ-munkatáborokban. Örvendetes, hogy biztatás nélkül mindig elegendő számban jelentkeznek egy-egy munkaterületre a hivatalos felhívásokra. Ez a tanárok nevelő munkáján túl az intézet KISZ-szervezetének eredményes tevékenységét is dicséri, amely a falakon belül is hasznosan közreműködik az ifjúság szocialista szellemben való irányításában.

Az iskola nem tartozik a gazdag oktatási intézmények közé. Az 1975. január 1-i vagyonmérleg szerint az

épület értéke:	12 500 000.– Ft
szertárai	270 000.– Ft értékűek,
bútorai, berendezése	240 000.– Ft-ra becsültek.

Az elmúlt harminc esztendőben az iskola létszámadatai a következőképpen alakultak:

Az 1945/46. tanévben 262 tanulóval indult, a legmagasabb tanulólétszámot 1963/64-ben érte el (527), 1974/75-ben 463 tanulója volt. Leánytanulók 1956/57-től kezdve járnak (7), a legtöbb leánytanuló 1972/73-ban (62), általában 55–60 körül mozog a számuk. A fizikai dolgozók gyermekeinek százalékos aránya az 1945/46. évi 36%-ról 1951/52-ig 57%-ra emelkedett, majd lassú ingadozással az 1974/75. évi 47%-ra csökkent. Az osztályok száma 1945/46-ban 8, 1964/65-ben és 1965/66-ban 17–17, azóta 15–16. A szakkörök 1952/53-ban indultak (5), 1963/64-ben 17 szakkör volt, csak 1974/75-ben emelkedett 19-re. 1945/46-ban 33-an érettségiztek, 1967/68-ban 128-an, 1974/75-ben 105-en. A bejáró tanulókról 1954/55-től kezdve vannak adataink (66), számuk 1974/75-ig 111 főre emelkedett, a diákotthonban elhelyezettek száma 1955/56-ban 51, 1974/75-ben már 108 volt. Gyakorlati foglalkozási csoportok 1961/62-ben alakultak (23), 1963/64-ben számuk elérte a 40-et, azóta fokozatosan csökkent, 1973/74-től kezdve pedig hirtelen 8-ra fogyott. Építőtáborban az 1960/61. tanévben voltak a legtöbben (115), számuk azóta csökkent, csak az utóbbi években emelkedett meg ismét (1974/75: 72 fő). Az iskolának 1959/60 előtt 7–18 pedagógus törzstagja volt, azóta 21–30.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975 között / 3. Széchenyi István Gimnázium

3. Széchenyi István Gimnázium

1850 október 1-én nyílt meg mint katolikus jellegű alreáliskola. 1868-ban községi főreáltanoda néven egyesült az 1853-ban alapított evangélikus jellegű alreáliskolával. 1876-ban átvette az állam mint főreáliskolát. Első otthona a városmajorban volt, ekkor mai otthonába költözött. Ez addig sörház volt és a város alakította át iskolaházzá. Az épület több évben történt hozzáépítéssel bővült. Az iskolát az 1930–31. tanévtől kezdve reálgimnáziummá, az 1935–36. tanévtől pedig gimnáziummá szervezték át, a reáliskolai tagozat az 1936/37., a reálgimnáziumi tagozat az 1941–42. tanévben fejeződött be. Az intézetnek Széchenyi Istvánról való elnevezését 1922-ben engedélyezte a minisztérium.

Az iskolában a II. világháború alatt hadikórházat rendeztek be, 1944 végén a sok légiriadó miatt a tanítást meg kellett szüntetni, amely különben is már hosszabb ideje idegen iskolában, a bencés gimnáziumban, a délutáni órákban folyt.

Az oktatás 1945 májusában a domonkos szerzetesrend által vezetett tanulóotthonban kezdődött meg (A mai Nyugdíjas Pedagógusok Otthonában.) Az új tanév viszont már a régi épületben, a szép angolgot stílusú kétemeletes házban, a soproniak számára mindmáig „reál”-ban indulhatott.

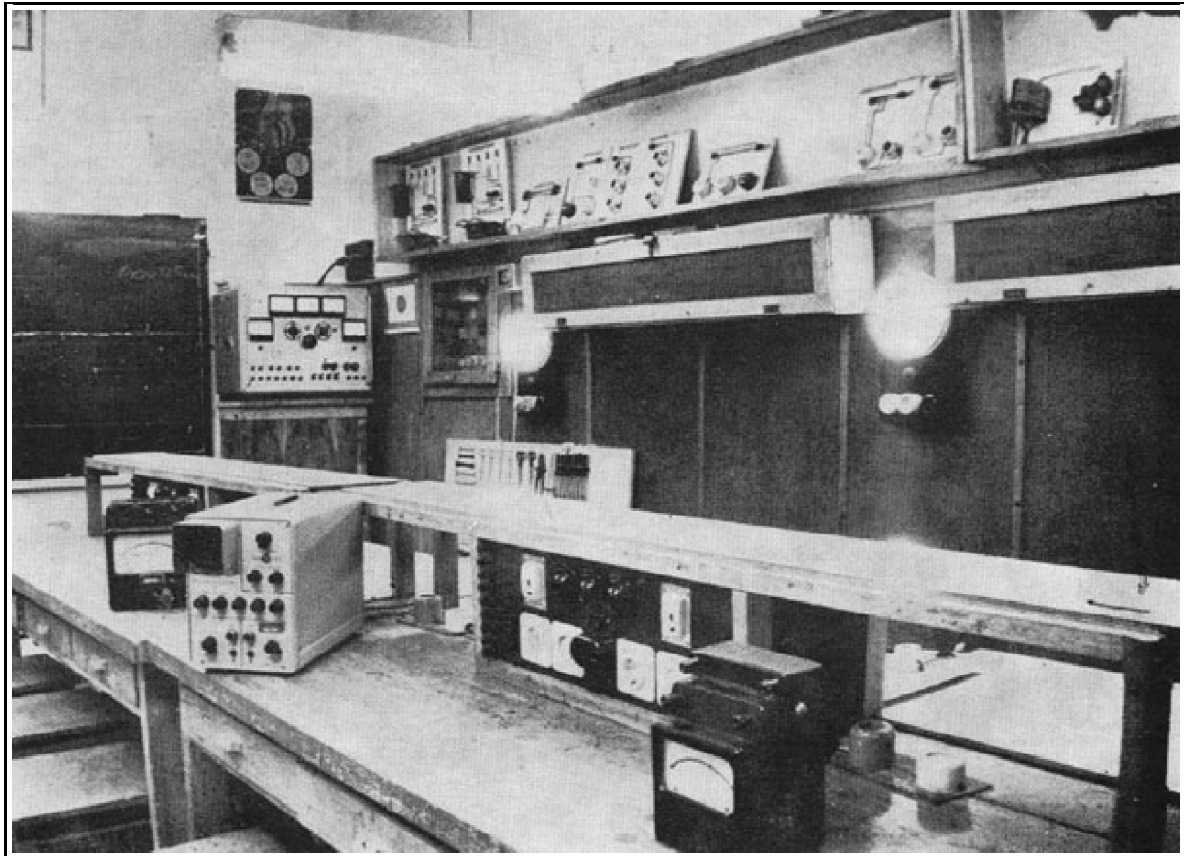
Az épület nem szenvedett közvetlen háborús károkat, berendezése, szertári anyaga, ifjúsági és tanári könyvtára is eléggé épségben maradt meg az intézet vezetőségének gondoskodása folytán.

Az 1945–1949. években a tanulók létszáma erőteljesen megcsappant. 336-ról (12 osztály) 225-re (10 osztály) csökkent. Ez a jelenség természetesen indokolt, hiszen a nyolc osztályos középiskola az 1948/49. tanévre négyosztályúvá kisebbedett. Az iskola benépesedése évről évre emelkedett, úgyhogy 1974/75-ben 650 főt ért el a tanulók létszáma, az osztályok száma 20, a tanárikar tagjainak létszáma is 30 körül mozog. Ezzel Sopron legnagyobb középiskolájává lett.

A tanterem-igény növekedése következtében a szaktermi ellátottság, a szakelőadó-termek száma csökkent, sajnálatosan meg kellett szüntetni a háború után a rajzteremből kialakított dísztermet, amely születésekor is kicsinek bizonyult.

Az épület ma már szűk a korszerű tanítás igényeihez és az iskolával szemben megnyilvánuló indokolt érdeklődéshez képest, bár az utóbbi években lényegesen 10javult a helyzet. Persze a falakat kitágítani és a folyosókat kiszélesíteni nem lehet.

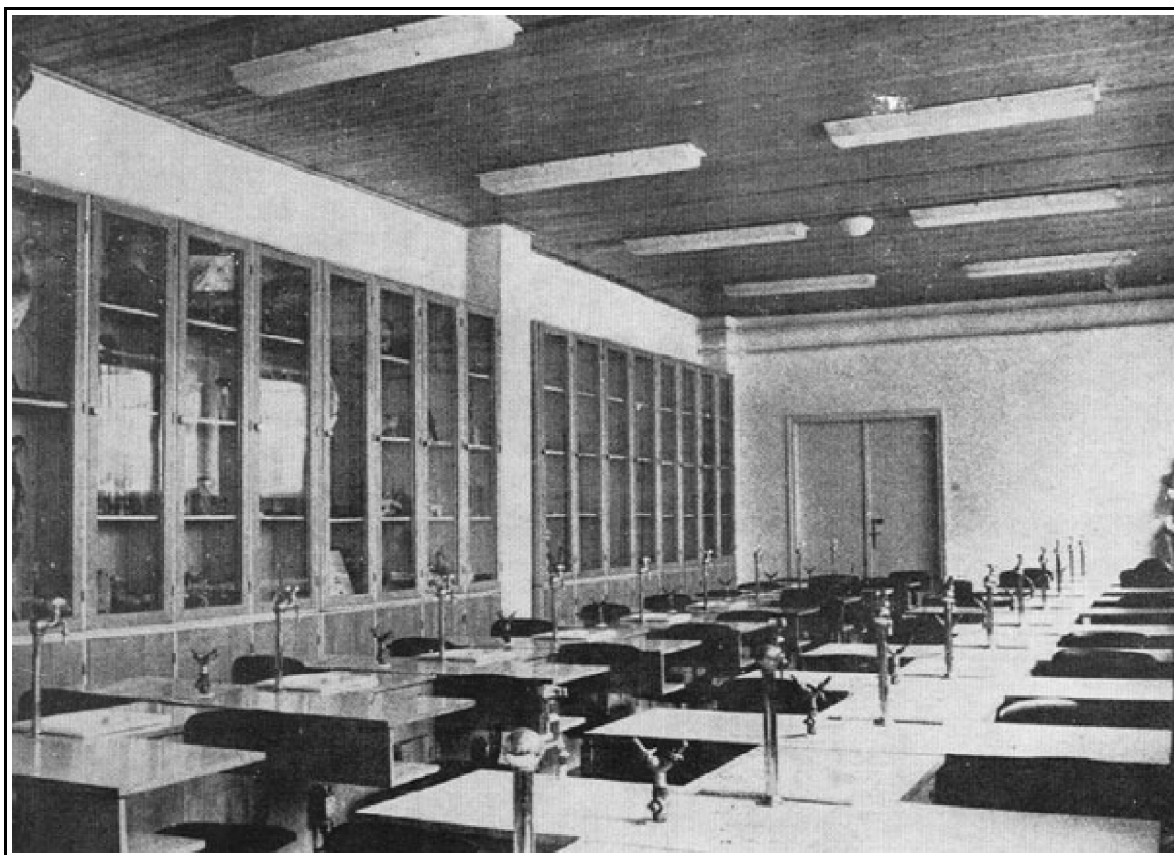
A Széchenyi Gimnázium évtizedek óta a reáliák és a nyelvtanítás révén vált a városban és a környéken ismertté. Korábban is a műszaki pályák és a nyelvek iránt érdeklődő tanulók áradtak az iskolába, a helyzet ma is ugyanaz. Az iskolavezetés eredményei, az oktatásban szerepeltetett korszerű eszközök széles körben ide vonzzák a szülők és gyermekeik figyelmét. Az iskola tanulóinak több mint a fele nem soproni. A bejáró tanulók száma 120, kollégiumban lakik 160 növendék. Különösen a leányok körében népszerű az intézet. Az 1974/75. tanévben a leánytanulók száma 387. Ebből a gimnáziumba jár 267, a szakközépiskolába 120.

2. kép. A Széchenyi Gimnázium politechnikai műhelye

Az iskola sok mindenben elől jár és élenjár. Így például a gyakorlati (politechnikai) képzést ez az iskola indította meg elsőként a városban, 1958-ban, azzal a céllal, hogy a tanulók a hét egy napján a gyakorlati munkával közvetlen kapcsolatba kerüljenek, és megbecsüljék, megszeressék a fizikai munkát. Ez az iskola is több területen próbálkozott a politechnikai célkitűzések megvalósításával; a többfelé ágazó oktatási témakörben a legidőállóbbnak mutatkozott a leánytanulók körében a szabás-varrás és a fiúknál a villamos műszerész munka. Ez utóbbi népszerűségét a kitűnően felszerelt tanműhely is biztosította. Ez a műhely a Balfi utca egy korábban üzlethelyiség céljait szolgáló épületrészének földszintjén van, itt világos, higiénikus környezetben, kitűnő felszereléssel, szakavatott vezetéssel dolgoznak a tanulók. A tanműhelyben 2 tanár irányítása mellett 8 osztályt foglalkoztatnak. Minden tényező arra szolgál, hogy a tanulók a kívánt cél érdekében eredményes munkát végezzenek. A tárgyilagos értékelések ezt tanúsítják.

Ebbe az oktatási formába főként az egységes tantervű osztályok kapcsolódtak be. Néhány évig – főleg a nyelvi tagozatos osztályok – gyakorlati foglalkozásként, illetőleg rendkívüli tárgyként az idegenvezetést tanulták. És hogy milyen eredménnyel, arról az a körülmény is tanúskodik, hogy a helyi és más városok, sőt budapesti idegenvezetők között szép számmal vannak igen jól szereplő volt „Széchenyista”-diákok.

3. kép. A Széchenyi Gimnázium biológiai előadóterme

Az 1964/65. tanévben a matematika-fizika és a nyelvi (angol-német) tagozatos oktatás indult meg, s azóta mind a mai napig szép eredménnyel működik. Mind a szülők, mind a tanulók olyan érdeklődést tanúsítanak iránta, hogy a szakosítással kapcsolatos rendelkezések szellemében mód nyílik a legjobbak kiválasztására már az első osztályba való felvétel előtt. Ez a körülmény, meg a magasabb heti óraszám lehetővé teszi, hogy a tanulók együttes munkája a tanulmányi versenyek megyei, nem egyszer országos szintjén sikert is jelentsen. A tagozatos oktatás a továbbtanulás vonatkozásában is figyelmet keltő eredmények alapja ebben az iskolában is. Különösen a matematika–fizika oktatásának ilyen eredményei számottevők.

Az iskola oktató-nevelői munkájára jellemző, hogy a felsőfokú oktatási intézményekbe jelentkezettek 50–70%-a nyer felvételt.

Az iskola irányító tevékenysége nemcsak a természettudományokra van tekintettel, hanem gondot fordít a humaniorákra is, az irodalom, a művészet ápolására, a történelemtudományok, korunk szellemi és politikai életének értékelésére is. Ennek bizonyítása: a Kisfaludy Napokon, a Soproni Országos Diáknapokon évek óta számos arany-, ezüst és bronzérem jelzi a tanulók tehetségét és készültségét.

Az iskola nem érdemtelenül viseli Széchenyi nevét. A történelem tanításában a munkás hazaszeretet szellemét érvényesítik, az oktatásban a helyes Széchenyi-kultuszt gondozzák. Minden év szeptember 21-én Nagycenkre mennek az I. osztályok tanulói, ott részt vesznek a Széchenyi ünnepségen, megjelennek a mauzóleumban és a Széchenyi szobornál, látogatást tesznek a Széchenyi-múzeumban. A felsőbb

osztályosok Sopronban vesznek részt a Széchenyi ünnepségen, szoborkoszorúzáson.

A nagyecenki múzeum megnyitásakor (1973. szept. 21) pályamunkával és nyilvános vetélkedővel mérték össze erejüket a Széchenyi nevet viselő középiskolák tanulói. Az első helyet a soproni Széchenyi Gimnázium növendéke, Csapody Miklós szerezte meg.

Az iskola népszerűségének tanujele, hogy 1966-ban már 20 osztályban folyt a tanítás. Ebben a számbeli növekedésben része volt annak a körülménynek is, hogy az 1967/68. évben indult meg a postaforgalmi szakközépiskolai oktatás is. A szakközépiskolai tanulók beiskolázása évek óta általában 3 megyéből (Győr-Sopron, Vas és Veszprém megye), tehát a soproni postaigazgatóság területéről történik. (Az iskola többi osztályának tanulói túlnyomórészt Sopronból és környékéről valók). A létszám 156 (1967/68) és 138 (1974/75) között mozgott.

Az eredményes elméleti és gyakorlati képzést igazolja, hogy a tanulók az érettségi után azonnal önálló postahivatali munkakört tölthetnek be, illetőleg valamelyik felsőoktatási intézményben felvételi vizsgán vehetnek részt. Az élen járó tanulók az országos postaforgalmi tanulmányi versenyen a legjobbak között szerepelnek. Különösen az 1974. év hozott nagy sikert: az országos 1., 3. és 5. helyet.

A város középiskolái között vezető helyet foglal el a Széchenyi Gimnázium a sportban is. Elég arra hivatkozni, hogy itt indították el először és üzték néhány évig a jéghekkit, hozzá még országosan ismert eredménnyel. Jólismertek kosárlabda eredményeik csakúgy, mint az atlétikában kivívott szép sikerek. Évek óta a megye legjobbjai közé tartozik nem egy atlétájuk, sőt országos szerepléshez is jutottak több alkalommal. Tihanyi József testnevelő tanár, az iskola volt növendéke a legjobb magyar magasugrók közé tartozik. Az iskola életében, fejlődésében jelentős esemény volt 1972-ben az új korszerű tornacsarnok megnyitása a régi tornaterem helyén. Az épület földszintjén helyezték el az új, igen jól felszerelt biológiai előadót is. A 6.5 millió forintos költséggel történt beruházás igen jól szolgálja az ifjúság testi nevelését, illetőleg a biológiai előadó a már régóta meglévő kémiai, fizikai előadóval együtt a természettudományos világkép kialakítását, a világnézeti nevelést.

Ennek segítségével szolgál az intézetben folyó szép KISZ-munka is, amelynek tevékenysége a falakon belül, de azokon kívül is világosan lemérhető.

A külső szereplések mellett nem hanyagolják el a nem kiemelkedő, sőt gyengébb eredményeket felmutató tanulókat sem, korrepetálásuk gondos, rendszeres; ugyanakkor az érdeklődő tanulókkal is részletesebben foglalkoznak a tanulószoba keretein belül.

Az iskola épületét a közelmúltban 500 000 forintos költséggel renoválták, **13a** mellette levő ház udvari épületének lebontott helyén kosárlabdapályát létesítenek, amely télen jégpályául szolgál.

Az iskola épülete tovább nem bővíthető, legfeljebb a mellette álló általános iskola hozzákapcsolásával, amivel megoldható lenne a tanulók egy részének kollégiumi elhelyezése is. (Most ugyanis 3 kollégiumban vannak elhelyezve). Ez azonban csak távoli tervezésben volna megoldható!

Ezekkel is, az iskola épületének külső képével is készül a Széchenyi Gimnázium 1976 áprilisára, államosításának 100 éves évfordulójára.

4. kép. A Széchenyi Gimnázium tornaterme

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975 között / 4. József Attila Gimnázium

4. József Attila Gimnázium

Az iskola születésnapja 1871. IV. 19. Sopron sz. kir. város e napon kelt határozatával, hozta létre az intézetet, mint „magyar–német tannyelvű leánytanodát”. Az 1881–82. iskolai évtől kezdve az állam vette át Felsőbb Leányiskola néven. Jelenlegi épületébe 1886-ban költözött. 1922-ben volt az első érettségi vizsgálata, miután az 1918–19. tanévben leánygimnáziummá alakult át, 1927-től 1932-ig mint leánylíceum működött, 1932-től ismét leánygimnázium.

A második világháború idején nehéz körülmények között folyt a tanítás az iskolában. Az előírt tananyagot csak erősen csökkentett mértékben és nagy zökkenőkkel tudták elvégezni. Az iskola épületét a hatóságok 1942. július 31-től hadikórház céljára foglalták le, így vendégként az Orsolya-rend leánygimnáziumában tanítottak du. 2-től 45 perces órákkal. A rendszeres munkát azonban erősen zavarták a gyakori légiriadók, úgy hogy november hónapban osztályonként és hetenként csak kétszer tartottak 20 perces órákat, december hónaptól kezdve pedig megszűnt minden lehetőség az iskolai élet folytatására.

14 1945. május 15-én indult meg újból a munka, a rendszeres tanítást azonban csak június elején kezdték el, de még mindig idegen iskolában, minthogy a régi épület használhatatlan volt. A háborús események következtében az ajtók-ablakok jórészt tönkrementek, egyik szárnya pedig bombapusztítás következtében rombadőlt.

Így a hontalan intézet az állami leánypolgári iskola Mátyás király utcai épületében kapott ideiglenes otthont, miután összefogva eltakarították a romokat, és használhatóvá tették a tantermeket.

Itt is délután 2 órakor kezdődött a tanítás, 40 perces órákkal. A tanévet pár hetes tanítás után július 12-én zárták.

Az iskolával kapcsolatos tanulóotthon a kialakult élelmezési viszonyok és egyéb körülmények következtében csak december legelejéig működött.

A bombatalálat következtében elpusztult épületrészben ugyancsak megsemmisült a több ezer kötetes tanári és ifjúsági könyvtár, a tanulók segítőegyesületi tankönyveivel együtt. Párszáz kötet azonban mégis megmaradt az igazgatói szolgálati lakás pincéjében.

A leánygimnáziummal kapcsolatos tanulóotthon az 1945/46. tanévben nem nyithatta meg kapuit a vidéki növendékek számára, akiket ezért a városban magánházakban, ismerős családoknál helyezett el. A tanulóotthon helyiségeit – csakúgy mint az egész épületet – részben bombatámadás tette tönkre, részben különböző alakulatok és intézmények (bevonulási központ, katonaság, határrendőrség, kitelepítési és hazahozatali kirendeltség, a Vöröskereszt hadifogoly szolgálata) vették igénybe. A romokban heverő városban a nagy lakásínség miatt a lakáshivatal nem utalhatott ki magánházban vagy más középületben megfelelő elhelyezést. Amit a felszerelésből megmenteni sikerült, az iskola bútoraival és szertárainak töredékanyagával együtt magánházakban, raktárakban tárolták.

1945. szeptember 1-én a gimnázium I. osztálya helyett az általános iskola V. osztálya nyílt meg (a VKM. 37.000/1945. sz. rendelete alapján a leánygimnázium munkaközösségében), 1946. szeptember 1-én pedig a VI. osztály a gimnázium II. osztálya helyett.

A korábbi években két idegennyelvet tanítottak, az angolt és németet, most a szülők egyöntetű és határozott kívánságára mindkét általános iskolai osztály a francia nyelvet tanulta a szabadon választott tantárgyak közül. A VKM engedélye alapján a két osztály a leánygimnázium munkaközösségében maradt, tanulmányait a gimnázium tanárainak vezetése mellett folytatta. E két osztály azonban szervezetileg és igazgatásilag a polgári iskola helyett létesült általános iskolához tartozott. Az 1947/48. tanévtől kezdve a két iskolafajta elvált egymástól.

E tanévet az intézet már a régi Deák-téri (ma Május 1. tér) épületében kezdte meg helyreállított földszintjének és első emeletének helyiségeiben. A tanulóotthon is működött ez évtől kezdve, az első évben csak a földszinten, az 1948/49. tanévtől kezdve pedig a II. emeleten.

E tanévtől kezdve az iskola a régi gimnáziumi felső négy, azaz V–VIII. osztály helyett gimnáziumi I–IV. osztályból áll. Gimnáziumot addig még nem végzett, polgári iskolai vagy népiskolai bizonyítvánnyal rendelkező tanulók számára ún. átmeneti osztály nyílt, külön helyi tantervvel. Ez időtől normalizálódtak az iskola életének körülményei.

Az épület helyreállítási munkálatai 1948. őszére 404 000 forintos költséggel elkészültek. Ettől kezdve az iskola főépületében a tanítás zavartalanul folyt, 15 noha az itt elhelyezett IV. sz. ált. leányiskola 8 osztálya

jelenléte a leánygimnázium kényelmének és nyugalmanak a feláldozását jelentette. Igaz viszont, hogy az intézet tanulóinak létszáma 1949. június 18-án, a tanév befejezésének napján mindössze 113 fő volt csak. Ez a létszám szeptember 1-re jelentősen megduzzadt, minthogy az Orsolya-rendi gimnáziumból az államosítás következtében alakult Liszt Ferenc áll. leánygimnázium egy évi működés után megszűnt, tanulói ebbe az intézetbe jöttek át, a velük idehelyezett világi tanárokkal együtt. 2 osztályt 1956 szeptemberében a Ferenczi János utcai gimnáziumba helyeztek át az oktatásirányítási szervek. Ez viszont lényeges létszámcsökkenéshez vezetett. A tornaterem teljes helyreállítása 1950 februárjában történt meg a Vasgyár dolgozóinak segítségével. Az iskolaépület felújítására, födémcseréjére 1963–65 között 2 735 000 Ft-t fordítottak.

Az épület külsejében mitsem változott, de lényegesen megváltozott a tanulók összetétele. Korábban az értelmiség és jobb módú polgárság gyermekei tanultak ebben az iskolában, az 1950/51. tanévben már 16,5% a munkás-, és 25% a paraszt származásúak aránya.

Az iskola a VKM. 1950 augusztus 31-én kelt 1280–I–5/1950. IV. 1. sz. rendeletével a József Attila elnevezést kapta, az 1965–66. tanévvel megszűnt leánygimnáziumi jellege. A koedukáció első évében 396 leány és 8 fiú tanulója volt, az 1970/71. tanévben, amikor alapításának 100 éves évfordulóját ünnepelte, 295 leány és 74 fiú tanuló.

Az 1959–60. tanévben indult meg az iskolában az 5 + 1-es politechnikai oktatás, szőlőművelő, szabó és szakács szakmákban.

Mivel ez az oktatási forma itt sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, heti 2 órára csökkent a gyakorlati oktatás, megszűnt a szőlőművelő és szakács politechnika. A korábbról megmaradt szabás-varrás mellé a műszaki rajz, valamint a gép- és gyorsírás került. Az oktatás céljaira jól felszerelt konyha állt rendelkezésre, mint ahogyan most gonddal berendezett varróműhelyben dolgoznak a tanulók.

Az 1965–66. tanév óta a francia és olasz nyelv tagozatos tantervi oktatása folyik az intézetben.

A művelődésügyi minisztérium 10.491/1967. 1. sz. rendelete a József Attila gimnáziumot UNESCO társult iskolává nyilvánította. Az UNESCO asszociált jelleg a nyelvi tagozattal együtt a nemzetközi megértés és kapcsolatok teremtésére nevelés jó eszközének bizonyult itt is. Tevékenységi formájáról így nyilatkozik az iskola egyik beszámolója: „Tevékenységünk vezérfonala az UNESCO-munkaterv, mely szerves része az iskolai munkatervnek. A Művelődésügyi Minisztérium és a Magyar UNESCO Bizottság kíséri figyelemmel munkánkat, és segíti azt adminisztratív és anyagi vonatkozásban. – Munkatervünkben folyamatos, előre meghatározott időpontban zajló és alkalomszerű tennivalókat határozzunk meg.

A folyamatosan végzett munkák közé tartozik az UNESCO faliújság fenntartása, a tanulóifjúságot érdeklő események ismertetésével; az osztályfőnöki órákon foglalkozunk az UNESCO különböző feladataival és ismertetjük az UNESCO híreit. A IV. osztályokban a faji megkülönböztetés elleni küzdelem tárgyalása egyik jelentős téma.

A társult iskolai tevékenység kifejtésére a kémia, fizika és biológia órákon is van mód: a szaktanárok ismertetik az idegen nyelvű szaklapokat, és egy-egy kiemelkedő személy munkásságának méltatását szakmai oldalról is megközelítik.

16A francia–olasz tagozatos osztályok idegenvezetői szakkörben vesznek részt. Idegennyelvi szakköreinkben fokozott gondot fordítunk a l’Unita, l’Humanité, a Daily News, Neues Deutschland és a

Pravda olvasására. Az angolul tanuló növendékeink figyelemmel kísérik az Unesco Cronicle-t az Education for International Understanding-ot, az UNESCO Features-t, az Unesco Courirt.

Az UNESCO Kalendáriumban jelzett időpontokat megtartva, meghatározott időben zajlanak le a különböző megbeszélések. Ezeket vagy az iskola dísztermében, ünnepi külsőségek között tartjuk meg, vagy az iskolarádió igénybevételével, amikor is egy-egy osztály által kidolgozott és előre magnószalagra vett műsort az egy időben megtartott osztályfőnöki órák elején közvetítjük.”

Az alkalmoszerű tevékenységi formák közül megemlíthetők még: a tanulók külföldi levelezései, az iskola Marenzio Kórusának külföldi sikeres bemutatkozása a Magyar Rádió olasz nyelvű adásában, az iskolarádió rendszeres működtetése, a városi és megyei kulturális versenyeken való igen eredményes részvételek is. Az iskola növendékei közül sokan igen szép zenei sikereket értek el, többen országos vonatkozásban is.

A szép magyar beszéd országos versenyén egy tanulójuk Kazinczy emlékérmét nyert. A József Attila nevét viselő gimnáziumok által közösen rendezett országos szavalóversenyeken részt vesznek, több alkalommal maguk is megrendezték. A versenyeken igen értékes helyezéseket szereztek és értékelési sorrendben is előkelő helyen állanak a „Józsefatilás” gimnáziumok között.

Az iskola KISZ-szervezete nagy buzgalommal és szép eredménnyel dolgozik, a tanulók nagy számmal vesznek részt a munkatáborokban, s ott is rendszeresen helytállnak. A soproni gazdaságokban, gyümölcszedésben, szüretelésben, társadalmi munkában (városban és iskolán belül is) egyaránt elismerésre méltóan dolgoztak.

A legnagyobb változáson mind külső formájában, mind pedig tartalmi vonatkozásában és tanulói összetételében az iskolával kapcsolatos tanulóotthon ment át. 1972. őszén a gimnáziummal egyesült (miután már korábban 1962-ben az Arany János Kollégium nevet vette fel) a gimnázium igazgatójának vezetésével. A tanulóotthonnak (internátusnak) 1947-ben csak 20 növendéke volt, 1963-tól pedig már 180 főre emelkedett a létszám.

Az 1950-es évektől kezdve már nem csak a József Attila Gimnázium, hanem Sopron más középiskoláinak tanulói is helyet kaptak az intézetben, így a Berzsenyi és Széchenyi Gimnázium növendékei is, azonban az Arany János Kollégium elsősorban az anyaiskola bázisa, átlagosan 90–100 fős létszámmal, ennek mindennapos gondját 20 dolgozó látja el. A 180 saját növendék mellett a kapcsolatos iskolák 142 tanulójának menzai étkeztetését is biztosítja.

Érdemes összehasonlítani a régi internátus és a mai kollégium házirendjét néhány jellemző vonással:

„A felszabadulás előtt intézetünkben az volt a szabály, hogy a növendékek évente, a tanév alatt csak kétszer utazhattak haza, karácsonykor és húsvétkor. Kimenő az intézetből háromszor volt: szerdán, szombaton és vasárnap délután, de csak nevelő kísérettel. Szülők és rokonok csak vasárnap délelőtt látogathatták meg leányaikat az intézet társalgójában, ill. fogadószobájában, és csak külön igazgatói engedéllyel vihették ki őket a házból.

A növendékek az intézetben ékszereket nem viselhettek, zsebpénzt maguknál nem tarthattak és csak az intézet által előírt ruházatot viselheték.”

17. „Ma az Arany János kollégium tanulóinak minden nap van legalább két óra szabad kimenője, szombaton és vasárnap több is. Szüleikhez minden hónapban, a hónap első szombatján hazautazhatnak. A szülő

indokolt kérésére máskor is. Zsebpénzükkel szabadon gazdálkodhatnak. Igen sok társadalmi és kulturális rendezvényen vesznek részt, ahol az intézet nem mindig ragaszkodik a nevelői kísérethez”.

A sok növendék a régi helyiségekben van összezsúfolva, így nem lehet lakásukat otthonosabbá, az oktató-nevelői munkát korszerűbbé tenni. Ez a helyzet addig nem is változhat meg, amíg a város nem kap még egy leánykollégiumot. (Ugyanilyen a zsúfoltság az egyetlen fiú kollégiumban is, ahol a város összes gimnáziumainak, az erdészeti szakközépiskolán kívül valamennyi szakközépiskolájának növendékei vannak összezsúfolva).

Az iskolaépületben a nagy telítettség ellenére is példás rend és tisztaság uralkodik, tanulói is érdemesnek bizonyulnak a keretekhez. Így például Főző Csaba az országos matematikai versenyben tünt ki, Kelényi Ferenc pedig az ugyancsak országos történelmi versenyen II. helyezést ért el.

A megyei és országos versenyeken elért eredményeik is figyelemreméltóak. (Így például a monori József Attila Gimnázium országos Ariosto-versenyén.)

Az ifjúság mozgalmi élete az új szervezeti formák között folyik, 5 KISZ- alapszervezet működik. Az érdeklődési köröknek, illetőleg szakköröknek a száma 13.

A közelmúlt években jelentős anyagi beruházások tették korszerűvé az iskolát. Az iskolaépület és a felszerelés értéke az 1970/71. tanévben a következő volt: épület 15 569 000.– Ft, bútorzat, berendezés 450 000.– Ft. Szemléltető eszközök, szertárak anyaga 242 000.– Ft

Költségvetése	1 000 000.– Ft
az 1971. évben a fizikai szertár fejlesztésére	56 000.– Ft
a kollégiumi berendezésre	45 000.– Ft
1972-ben szemléltető eszközökre	21 000.– Ft
berendezésre	34 000.– Ft
a kollégium modernizálására	54 000.– Ft
1973-ban a biológiai előadó felszerelésére	82 000.– Ft
kollégium felszerelésre	90 000.– Ft
1974-ben térképekre, szemléltető eszközökre, felszerelésre	34 000.– Ft
kollégiumi felszerelésre	64 000.– Ft

fordítottak.

1971. október 2-án ünnepelte az iskola fennállásának 100. évfordulóját.

A jubileumra az iskola tetszetős külsejű és gonddal szerkesztett évkönyvet adott ki.

A múlt megbecsülésének korábban is tanújelét adta az iskola, amikor 1967-ben az iskola előcsarnokában emléktáblával tisztelte meg Fuchs Károlyt, a fotogrammetria elméletének nemzetközileg elismert tudósát, aki 1877–1886 között az iskola tanára volt.⁴⁽⁴⁾

18Az iskola munka programjának jelentős elemei az 1975. évre a következők:

Az őszi folyamán 2 napos UNESCO előadás-ünnepségsorozat rendezése, amelyre a társiskolákat is

meghívják.

Az iskola dísztermét statikailag megerősítik, könyvtárrá és olvasóteremmé alakítják át, a nagyszámú menzai étkező számára a kulturáltabb és gyorsabb étkeztetés érdekében önkiszolgáló éttermet rendeznek be.

Az iskola tanuló-létszámának alakulása: 1945/46. tanévben 146 leány, az 1970/71. tanévben 365; az 1971/72. tanévben 374 tanuló (299 leány + 75 fiú), 1974/75-ben 316 tanuló (251 leány + 65 fiú), a fizikai dolgozók gyermekeinek aránya ma 54,4%. 1973/74-ben az érettségizett tanulók száma 96, ennek 53%-a nyert felvételt felsőbb fokú tanintézetbe.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Augusztinovicz Elemér: Sopron gimnáziumai 1945–1975 között / 5. Martos Flóra Gimnázium

5. Martos Flóra Gimnázium

A négy soproni gimnáziumból a legfiatalabb és mindössze másfél évtizedig élt. Működését az Isteni Megváltó Leányai (soproni nevükön: szürke akácák) új épületében, a Ferenczi János utca 5. sz. alatt kezdte az 1954/55. tanévben, mint a tanítóképzőben elhelyezett gimnáziumi osztály. A következő tanévben mint a tanítóképző gimnáziumi tagozata működött, egy évvel később már állami általános leánygimnázium néven folytatta oktatói tevékenységét. 1958 őszén az iskola a Sztálin tér (ma Május 1. tér) 51 sz. alatti épületbe költözött az egykori evang. elemi iskola helyére. Az 1960/61. tanévben felvette Martos Flóra nevét. Az 1963/64. tanévben megszűnt leánygimnáziumi jellege, ettől kezdve Martos Flóra áll. gimnázium a neve.

Az 1971/72. tanévben újból változott a neve: Martos Flóra Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola.

Az 1974/75. tanévtől már – miután a gimnáziumi osztályok megszűntek – Martos Flóra Egészségügyi Szakiskola néven egészen szakiskolai típusú alakult át.

Az első években meglehetősen gyér volt a tanulók létszáma, de már az 1956/57. tanévben eléggé megduzzadt, minthogy a felettes oktatási szervek két osztályt, a mai József Attila gimnáziumból ide helyeztek át. Az évek folyamán az iskola iránti érdeklődés nőtt, a tanuló-csoportok száma és a tanulói létszám tekintélyesen megemelkedett, 1965-től fiúkat is felvett.

Közel egy évtizedig négy gimnáziumú jellegű középiskolája volt Sopronnak. Ez természetesen a megnövekedett tanulási kedv ellenére is túlzás volt. A helyzet mindössze pár évig tartott így, a Széchenyi Gimnázium szakközépiskola jellegét is felvett, a Martos Flóra Gimnázium pedig teljesen szakiskolává lett.

19A Martos Flóra gimnázium története a számszerű adatok tükrében

Tanuló	A tanuló-csoportok száma	A létszám alakulása	A tanulócsoporthoz tartozó jellege	A gyakorlati foglalkozás alakulása	Óraszám
1954/55	1	31			
1955/56	3	88	humán reál		
1956/57	6	190	humán reál		

Tanuló	A tanuló-csoportok száma	A létszám alakulása		A tanuló-csoportok jellege	A gyakorlati foglalkozás alakulása	Óraszám
1957/58	8	250		humán reál		
1958/59	8	262		humán reál		
1959/60	8	293		humán reál	ipari	2 óra
1960/61	8	300		általános	ipari mezőgazdasági vegyes fonó, szövő	2 óra
1961/62	8	316		általános	férfi, nőiszabó gyümölcstermelő	1 nap
1962/63	9	358		általános	fonó, szövő nőiszabó kertépítő	1 nap
1963/64	11	442		általános	fonó, szövő nőiszabó kertépítő	1 nap
1964/65	11	420		általános angol tag.	fonó, szövő nőiszabó kertépítő	1 nap
1965/66	11	380	ebből fiú 9	általános angol tag.	fonó, szövő nőiszabó kertépítő	2 óra u. a.
1966/67	11	297	14	általános angol tag.	fonó, szövő nőiszabó kertépítő	u. a.
1967/68	10	287	28	általános angol tag.	fonó, szövő nőiszabó kertépítő	u. a.
1968/69	9	273	44	általános angol–német tagozat	műszaki rajz szabás-varrás	2 óra
1969/70	9	266	48	általános angol–német tagozat	műszaki rajz szabás-varrás	2 óra
1970/71	9	283	55	általános angol–német tagozat	műszaki rajz szabás-varrás	2 óra

Tanuló	A tanuló-csoportok száma	A létszám alakulása		A tanulócsoporthoz tartozó jellege	A gyakorlati foglalkozás alakulása	Óraszám
1971/72	6	201	36	általános angol–német t. eü. szakközépi.	műszaki rajz szabás-varrás	2 óra
	2	80	–			
1972/73	4	123	23	angol–német t. eü. szakközépi.	műszaki rajz szabás-varrás	2 óra
	4	190	–			
1973/74	2	57	10	angol–német t. eü. szakközépi.	szabás-varrás	2 óra
	6	190	–			
1974/75	8	247	–	eü. szakközépi.	–	

20 Végezetül meg kell állapítanunk, hogy helyes volt a Martos Flóra gimnáziumot szakközépiskolává átalakítani egyrészt a korábban elmondottak alapján, másrészt pedig az egészségügy egyre növekvő igényeinek biztosítására.

A Martos Flóra Egészségügyi Szakközépiskola tanulói mintegy 40%-ban soproniak, 50%-ban pedig Győr-Sopron megyeiek. Mintegy 50%-uk a Mátyás király utcai kollégiumban lakik, amely túlsúlyos.

Az iskola igen jól vezetett, épülete rendeltetéséhez méltóan tiszta, ápolt, korszerű, gondosan berendezett! Tornaterme, tágas udvara van. Azonban a megfelelő kollégiumot nem nélkülözheti.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690)

Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690)

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690) / I. Bevezetés

I. Bevezetés

A 17. század második felében döntő változások érlelődtek és mentek végbe hazánk történetében. A Kereszt és a Félhold évszázados küzdelme a törökök teljes vereségével végződött, és meghozta az ország fölszabadulását. Politikai téren a magyarság és a bécsi udvar ellentétei rendkívüli mértékben kiéleződtek, s ennek következtében összeesküvés, katonai parancsuralom, elnyomás és nemzeti fölkelés váltogatja egymást. Ezek az események szertelenül megterhelték a kevés megyére kiterjedő királyi Magyarország gazdasági életét, legfőképpen a terheket elsősorban viselő jobbágyságot. Ez a félszáz év nemzeti történetünk legnagyobb szegénységének korszaka. Az említett események egyrészt közvetlenül megyénk területén zajlottak le, másrészt közvetett hatásukkal erőteljesen befolyásolták lakossága mindennapi életét. Tanulmányunk célja, hogy egy vármegye keretében részletesen föltárja e sok-sok ellentétben vergődő

korszaknak gondjait, szenvedéseit, áldozatait. A megyei szintű vizsgálódás erre nagyon alkalmas, hiszen ebben az időben a vármegye önkormányzata jelentősen megerősödött, és hatásköre az élet csaknem minden megnyilvánulására kiterjedt.

Értekezésünket elsősorban a megyei levéltár forrásanyagából merítettük. Legfontosabb kútfőnk az egykorú megyegyűlések jegyzőkönyveinek sorozata (Protocollorum Comitatus Soproniensis tomus II. 1628–1689; a továbbiakban: Prot.). E jegyzőkönyvek latin nyelvűek. A köteteket az eredeti fogalmazványokból csak a 18. század végén tisztázták le, s a közben bekövetkezett hiányok, továbbá a másolók tájékozatlansága és nyelvi fogyatékosága miatt szépszámmal adódnak elírások, pontatlanságok, hibás kimutatások.¹⁽⁵⁾ Ilyenkor ajánlatos az eredeti okmányokhoz visszanyúlni, amennyiben megvannak és olvashatók. Tanulmányunkban fölhasználtuk a megyei levéltárban levő *Acta annorum 1632–1649* föliratú köteget is. Értékes egykorú forrásunk még a *Szemerei régi jegyzőkönyv 1658–1668*. Ez kutatásunk idején (1927 táján) Sopron megye monografiájának ²¹iratai közt volt, s Balics Lajos és Mihályi Ernő kéziratos anyagával együtt – miután Mihályi lemondott a monográfia szerkesztéséről, s azt Belitzky János vállalta el – a megyei levéltárba került. Ebből az anyagból még Balics gyűjtéséből is merítettünk. Ezt a maga helyén jelezzük. Átnéztük Kolosvári–Óvári nagy forráskiadásának²⁽⁶⁾ megyénk e korszakára vonatkozó részét, és meg kell állapítanunk, hogy a közös forrásból, a megyei jegyzőkönyvekből csak viszonylag keveset tettek közzé. A megyei levéltár fölhasználásával kapcsolatban az illetékesek és a kutatók figyelmébe ajánljuk a Hajdú-Bihar megyei levéltár Közleményei 3–4. számaként Komoróczy György szerkesztésében megjelent két hatalmas kötetet.³⁽⁷⁾ Dicséretre méltó eszményi vállalkozás és indítás, bár nehezen hisszük, hogy hasonló méretben a többi megyénél követésre talál.

Végül a megyetörténet s ezen belül különösképpen korszakunk művelőinek tájékoztatására megemlítünk néhány fontosabb földolgozást. A megyei közigazgatás működéséről alapvető ismereteket és könyvészetet kapunk *Ember Győző* úttörő monografiájában.⁴⁽⁸⁾ A kor hadügyi viszonyainak minden vonatkozását a legjobban *Perjés Géza* munkáiból ismerhetjük meg. Ezeket tágas, európai szemhatár, elsőrendű katonai szakértelem s a fölmerülő kérdések minden szempontra kiterjedő tárgyilagos mérlegelése jellemzi.⁵⁽⁹⁾ A szentgotthárdi csatának nagy távlatú, komoly, ámbar talán túlméretezett monografiájával *Georg Wagner* ajándékozta meg a történetírást.⁶⁽¹⁰⁾ A 17. század második felének a Velence–Bécs–Konstantinápoly erőközpontok szerint történő megvilágítását *Ekkehard és Rudolf Eickhoff* műve tartalmazza.⁷⁽¹¹⁾ Érdemes elolvasni *Reinhold Lorenz* régebben megjelent könyvét is.⁸⁽¹²⁾ Alcímében megjelenése idejének hatása tükröződik, tartalmában a német szempontok uralkodnak, de nagyvonalú európai helyzetképe és az 1683-i bécsi ostrom részletes ismertetése figyelemre méltó. A tárgy újabb, mégpedig amerikai földolgozása *Thomas M. Barker* terjedelmes, alapos munkája. Ez a kérdés igazi kézikönyvének tekinthető.⁹⁽¹³⁾ Tanulmányunk természeténél fogva fölkelte érdeklődésünket az a kötet, amely a török háborúk gazdasági következményeiről 1970 októberében Grácban tartott nemzetközi konferencia előadásait tartalmazza.¹⁰⁽¹⁴⁾

Még néhány szót kell szólni dolgozatunkról. Az anyaggyűjtést és az időhatárt eredetileg más jellegű munkánk¹¹⁽¹⁵⁾ szabta meg, és csak kutatás közben derült ²²ki önálló természete. Értekezésünk a megye monografiájának céljait tartja szem előtt. Ezért a levéltári anyagból mentől többet iparkodtunk beledolgozni. Ennek a körülménynek és forrásaink természetének következtében bizonyos részeken elkerülhetetlen a megyegyűlések unalmasnak tűnő időbeli sorrendjét követni. A határozatok végrehajtása pedig sokszor nem volt földeríthető.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690) / II. Sopron vármegye hadügyi viszonyai

II. Sopron vármegye hadügyi viszonyai

A királyi Magyarország a török hódítás következtében elkeskenyedett szegélyállammá vált. Csekély népessége és gazdasági gyöngesége jelentéktelen szerepre kárhóztatta a Habsburg-monarchia keretében. A Habsburg-állam 300 ezer km² nagyságával, 6–7 millióra tehető lakosságával, nagyon rossz és romlott igazgatásával sem képviselt erőt és biztonságot. De viszonylag jó hadserege és hadvezérei voltak, s válság esetén a német birodalmi segítség hatalmas támogatást jelentett. Viszont külpolitikai és katonai szempontból nagyon törekennyé tette a két arcvonalas (francia, török) veszély állandóan fenyegető kockázata. Mindkét ellenfele egyenként is jóval föllette állt területben, népességben, gazdasági erőforrásokban és katonai hatalomban. Ezért nyugaton szövetségekkel kísérelte meg a kiegyensúlyozást, keleten pedig mindenképpen békére törekedett. Igaz, a török birodalomnak is megvoltak sajátos külső bajai (perzsák, velenceiek) és belső nehézségei (a távolságok, a vezetés, fegyelem, korszerűsödés súlyos kérdései), de az egykezdő katonai parancsuralom előnyeit is élvezte. Szembenéző óriások választóvonalán állott a magyarországi végvári rendszer az Adriától a Tiszáig 1200 km hosszúságban, 90 – legnagyobb részben korszerűtlen – várral, 15–20 ezer ellátatlan várkatonával, a segéderőkkel együtt 50–60 ezer fővel. Nagyobb török támadást csakis mezei hadsereggel, főként nehéz fegyverzetű nyugati zsoldosokkal együttműködve tarthattak föl. Ennek a nagy tömegnek ellátását jórészt népünknek kellett biztosítani, és évről évre ismétlődő mindennemű garázdálkodását is ő szenvedte el.¹²⁽¹⁶⁾ Megyénk életére különösen nagy hatással voltak azok a körülmények, hogy a Rábaköz a török szinte állandó zaklatásainak volt kitéve, továbbá hogy a hódolt terület mélyen belenyúlt a Rába–Mura közti határövezetbe, s a Félhold innen és a Duna felől ismételtelen megkísérelte Bécs elfoglalását.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690) / II. Sopron vármegye hadügyi viszonyai / 1. Sopron vármegye szerepe a svédek és az erdélyi hadak elleni háborúban (1642–1644)

1. Sopron vármegye szerepe a svédek és az erdélyi hadak elleni háborúban (1642–1644)

A 17. század negyvenes éveiben a katonai kérdések uralkodnak megyénk életében. Élénken visszatükröztetik ezt az állapotot a korabeli megyegyűlési jegyzőkönyvek: minduntalan háborús előkészületek, védelmi intézkedések, hazafias áldozatok vannak a nemesi közösség érdeklődésének előterében. Az áldozatkészség két területe: egyrészt az országos, sőt mondhatjuk birodalmi érdek szolgálata, másrészt a sajátosan megyei védekezés. A negyvenes években az előnyomuló svédek ellen III. Ferdinánd két ízben is a megyéhez fordul segítségért. 1642. június 20-án Bécsben kelt levelében a Sziléziában garázdálkodó svédek ellen lovasok toborzását sürgeti. Az egy év múlva kelt királyi leirat (Bécs, 1643. jún. 29.) szerint a svédek már Morvaországban kalandoznak, és közel állnak hazánk határához. Ezért a király általános fölkelést (generális inszurrekciót) rendel el: a bárók és magánosok annyi katonát állítsanak ki, amennyit csak tudnak; ezenkívül minden két porta után egy-egy gyalogost kell kiállítani. Az így összeállt seregnek a királyi levél vételétől számított négy héten belül csatlakoznia kell gr. Esterházy Miklós nádor csapataihoz és Morvaország felé menetelni. A megyei katonaság feje az alispán. A királyi leirat a fizetést is megszabja: lovasnak havi 5, gyalogosnak 3 forint jár. A katonai felszerelés beszerzésére a zsellérek és a saját malommal bíró molnárok kétszeres taksát kötelesek fizetni. Úgy látszik, hogy a megye fölshóllalt a rendelkezés ellen, mivel az 1643. aug. 1-én kelt királyi leirat semmiféle kifogást sem hajlandó elismerni a személyes fölkerésre vonatkozóan. A megyegyűlés erre alávetette magát a király kívánságának, és mindjárt intézkedett is: a kapitányi tisztet az alispán fogja viselni, s ezért havi 50 forintot kap, a vezér

(dux seu antesignanus) 25, a helyettes kapitány 20, a zászlóvivő 10, a sípos 6, a kürtösök pedig 5-5 forintot. A személyesen táborba nem szálló nemesi porták 1 Ft 50 dénárt kontribuálnak az augusztus 25-i szemle előtt; kivéve Sopron várost, amely a nádortól meghatározott 50 katonát kiállította.¹³⁽¹⁷⁾

Alig néhány hónappal később (Bécs, 1643. nov. 29.) a király fölszólítja a megyét, hogy az erdélyi sereg hatalmas méretű háborús készülődéseire való tekintettel legyen készenlétben, és szükség esetén keljen a haza védelmére. A következő év február 17-én kelt leiratában a király már általános fölkelést rendel el az erdélyi sereg ellen. Ugyanebben az időben megyénk főispánja, Esterházy Miklós gr. nádor is a megyéhez fordult „az idegenekkel és a pogánysággal praktikáló” erdélyi fejedelem elleni hadi segítség ügyében. A megye 150 lovas egy havi fizetése fődözésére 987 forintnyi adót vetett ki. Ezt az adót a személyesen részt vevő nádor és Nádasdy Ferenc gr., valamint az 50 gyalogost kiállított Sopron város portái kivételével mindenkinek meg kellett fizetnie. Rövidesen ezután a nádor levele újabb egy havi zsold fizetését kívánta a megyétől.¹⁴⁽¹⁸⁾ A fejezetünkben felsorolt személyi és anyagi szolgáltatásokon kívül a megye összes többi áldozata korunkban a török elleni védekezést, illetve támadást segítette.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690) / II. Sopron vármegye hadügyi viszonyai / 2. Sopron vármegye mint Nyugat elő bástyája a törökkel szemben

2. Sopron vármegye mint Nyugat elő bástyája a törökkel szemben

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690) / II. Sopron vármegye hadügyi viszonyai / 2. Sopron vármegye mint Nyugat elő bástyája a törökkel szemben / 2.1. A Rába vonalának védelme

2.1. A Rába vonalának védelme

A Dunántúl, illetve a Kisalföld északnyugati részén az egész 17. század folyamán lényegében a Rába volt a határ a magyar és török terület közt. Megyénk délkeleti részét elég hosszú sávon a Rába határolja. Érthető tehát, hogy a megye védelmi intézkedései itt futnak össze. Ez a folyószakasz különösen azért volt fontos, mert a királyi kézben levő Győr és Komárom vára kikerülésével a törökök itt átkelve utat találhattak Bécs felé. Ez az 1683-i hadjáratkor meg is történt: a török sereg egy része a Győr megyei Mérgesenél átkelt a Rábán, míg a másik Győrt ostromolta.¹⁵⁽¹⁹⁾ Nem csodálhatjuk tehát, hogy a királyi dekrétumok ismételten is sürgetik a Rába medrének kitisztítását és a folyómenti munkálatokat!¹⁶⁽²⁰⁾

A megyegyűlések tanácskozásain és határozatain végigvonul a Rábavonal fontosságának gondolata. Az 1643. március 9-én Újkéren tartott megyegyűlésen ²⁴Czirák Ádám alispán kimerítő javaslatot terjesztett elő egyebek mellett a Rábavonal védelméről is. A javaslat 3. pontja szerint Bodonhelyen fölül egészen Kesző váráig „némely csavargó és engedetlen emberek” (gyakori panasz!) a külső Rábán „sok kelőket csináltak”, ez pedig veszedelmessé válhat a Rábaközre. Javasolja tehát, hogy a nemes vármegye rendeljen vigyázókat az átkelőhöz; továbbá minden nemesnek és parasztnak joga legyen arra, hogy a tilalmas helyen átkelőt elfoghassa. A 4. pont a Mórachidán és Bodonhelyen örökös hajdúkat a Rábaközbe ki- és bejárók éberebb megfigyelésére serkenti. Az 5. pont indítványozza, hogy mivel a Rábán sok átkelő van – olykor félelmesebb helyen –, küldjenek ezekről jelentést a főispánnak, s ő szükség esetén állíttasson oda őroket. Minthogy a török gyakorta becsap a Rábaközbe, rendeljen a megye vajdákat, tizedeseket, és hagyja meg a közönségnek is, legyen fegyvere, hogy szükség idején a szorongatott helyre „konkurrálhasson”. E védelmi szervezet feje az alispán vagy más, a megyétől kijelölt személy legyen – mondja a 6. pont.¹⁷⁽²¹⁾ A gyűlés

elfogadta a javaslatot. A fontosabb helyeken górékat¹⁸⁽²²⁾ építtet, s e górékban a rábaközi katonaság fog fölváltva őrködni. Szükség esetén minden „eke-barmos” tartozik jó puskával kezében előállani 3 forint büntetés terhe alatt, amelyet a közjóra fordítanak. Az osztoru¹⁹⁽²³⁾ őrzésére két őrt rendelt a gyűlés. Fizetésük évi 26 forint, erre a Rábaköz fejenként 4 dénárral kontribuál. Akit szekérral vagy marhával az osztorun érnek, 12 forint büntetést fizet.²⁰⁽²⁴⁾

A következő évben, 1644. december 3-án a rábai járás Németiben tartott gyűlésén (congregatio particularis) Tevely György főszolgabíró közölte az alispán levelét, amely ugyancsak a Rábaköz biztonságát szorgalmazta. A jelenlevők elfogadták az előterjesztést. Ennek értelmében a Rábán levő „keléseket” a pogányok és rablók elleni védelem érdekében a hatóság föllárkoltatta. A megye fegyveresei pedig kiszállnak a Rába melletti falvakba: Bányogóra, Szovátra, Soborra, Szentandrásra és Szanyba. A vármegye 3 köből zabot, 1 szekér szénát és 4 tyúkot „deputált” nekik minden portától. A nemesség adománya: 60 köből zab, 13 szekér széna és 38 tyúk, – nem túlságosan sok! Gróf Nádasdy hada Bodonhelyen lesz, a győri püspöké és a nemessége Árpáson. Ezenkívül a megye még 12 hajdút fogadott, hogy a Rába mentén megfigyeljék az átkelőket, és a hídon kívüli „kelőkön” átmenőket marhástól elfogják. E hajdúk fönntartására minden rábaközi, nemes és nemtelen egyaránt, 10 pénzt (dénárt) fizessen. A hajdúk fizetése havi 10, a tizedesé 12 forint. Eltiltotta a megye a Rába mentén a fa- és vesszővágást s a nád gyujtogatását. Minden embernek – 12 forint büntetés terhe alatt – jó fegyverrel kell rendelkeznie. Ezzel szükség esetén a szolgabíró parancsolta helyen kell lennie. A megye összeköttetésbe lépett a győri „király képével”, hogy onnan a török mozgódásait jelezzék a hidaknak.²¹⁽²⁵⁾

Az 1648. április 20-án (Fertő-)Szentmiklóson tartott gyűlés ismét foglalkozott a vármegye Achilles-sarkával és elrendelte, hogy a nemesek és a jobbágyok ²⁵egyenként – egy heti előrejelzés mellett – a szolgabírártól kijelölt időben kötelesek a Rába kitisztítására menni 4 forint büntetés terhe alatt. A török rábaközi betörései ellen pedig a földesuraknak hónaponként fölváltva, 12 portánként, gyalogosokat kell küldeniök Bodonhelyre és Árpásra. A vezér fizetése 12, helyetteséé 6, a közkatonáké 4-4 forint. A töröktől elpusztított Patona erődjének sürgős újjáépítésére a Rábaköz a győri kapitánynak 50 embert ígért 3 napra a szükséges munkálatok elvégzésére.²²⁽²⁶⁾ Az 1650. aug. 31-én (Sopron-)Németiben tartott rábai járási gyűlés határozata szerint az árpási híd birtoklójának 10 gyalogost kell a hídon tartania. Hanyagság esetén mindenegyes alkalommal 12 forint büntetést fizet.²³⁽²⁷⁾

1652. szeptember 20-án Nemeskéren általános megyegyűlés (congregatio generalis) volt, s ezen megint előkerült a megye mindig időszerű kérdése. A Rába vízének erős apadása és a nagy szárazság miatt a Rábaköz komoly veszélyben forgott. Ezért minden 4-4 portának haladéktalanul ki kell állítania egy jól fölfegyverzett katonát 12 forint büntetés terhe alatt. Az Árpáson összegyűlt fegyvereseket az alispán osztja el az egyes őrhelyekre. Kismarton és Ruszt, melyeknek portáik nincsenek, két illetve egy fegyverest tartoznak kiállítani.²⁴⁽²⁸⁾ Alig egy évre a jelzett intézkedések után (Nemeskér, 1653. máj. 5.) a megyegyűlés megint foglalkozott a Rábaköz biztonságával. Elrendelte, hogy a Rábán innen lakó urak és nemesek (domini et nobiles) minden porta után egy jó és erős gyalogost adjanak, kapával és ásási munkálatokhoz szükséges egyéb szerekkel ellátva, egy heti időtartamra, a szolgabírártól meghatározandó időpontban, 12 forint büntetés terhe alatt. Ugyancsak a Rábaköz védelmére minden porta 1 Ft 50 dénárt fog fizetni a pénztáros (perceptor) kezébe, a taxátusok pedig az egész taksát. E pénzen azután 40 gyalogost kell fogadni és az őrhelyekre állítani. Havonként 2–2 forintot kapnak. Minden 8 embernek legyen egy altisztje (decurio). E kis egységeknek mindig a fele álljon szolgálatban.²⁵⁽²⁹⁾

Az 1660. szeptember 2-án Németiben tartott megyegyűlés jegyzőkönyve arról értesít, hogy az árpási hídnál mozsarat állítanak föl.²⁶⁽³⁰⁾ Ugyanebben az évben a csornai prépost és a Rábaköz népe levelet írt Bezerédi

György alispánnak (Csorna. 1660. okt. 5.) Ebben értesítik, hogy a szükséges védelmi munkák elvégzésére a rábaköziek elégtelenek, ezért segítsen rajtuk, ha csak portánként 1–1 emberrel is. A győri főgenerális leveléből, meg más helyről is megtanulták micsoda „rettenetes veszedelemben” van a Rábaköz és a Rábán túl fekvő föld is. Ezért a közeli általános mustrálásra sem mehetnek el.²⁷⁽³¹⁾ 1663. május 10-én a Németiben lefolyt gyűlés a rábai járás lakosainak kérésére a Rába fontosabb helyeinek kitisztítása végett portánként 2–2 embert kézimunkára Árpásra rendelt. Sőt a megye nemcsak a Sopron megyei Rába-szakasszal törődött, hanem ennek folytatásával is. Így 1666. június 10-én a Németiben összegyűlt nemesség úgy határozott, hogy a győri átkelés hídjainak és a hozzá vezető utaknak kijavítására Farád, Jobaháza, Csáford, Potyond, (Magyar-)Keresztúr és Vadosfa a legelső kínálkozó alkalommal munkásokat küldjön. Ugyanekkor a Rába medrének ²⁶kitisztítására Száraz(?), Szil, Sobor, (Rába-)Szentandrás, mind a két Vág és (Rába-)Sebes községeknek embereket kellett állítaniok Kisvágra.²⁸⁽³²⁾

1670. április 14-én a nemeskéri gyűlésen Batthyány Kristóf gróf tábornok megbízottja, Sándor György hírül hozta a fenyegető török veszedelmet. A gyűlés erre úgy döntött, hogy a Rába medrét és gázlót kikutortatja, és a fontosabb 5 veszélyesebb helyekre törrel és baltával fölszerelt öröket állít. A jelzett célra portánként 4 embert adott.²⁹⁽³³⁾ Az 1671. április 23-i gyűlés jegyzőkönyve szerint a Rábaközben, amely már évek hosszú sora óta alig védhető meg a töröktől, éppen e körülmény folytán a gazdálkodás tönkrement.³⁰⁽³⁴⁾ A Rábaköznek ez az állandó válságos helyzete természetesen erősen csökkentette lakosainak teherbíróképességét, úgy hogy az 1671. augusztus 3-i nemeskéri gyűlésről a megye vezetősége azt írta a repartíciót sürgető királynak: ez a terület csak a legnagyobb nehézséggel tudta magát megvédeni, és teszi ezt jelenleg is, ezért vagy csak nagyon keveset vagy egyáltalán semmit sem tud fizetni. Nagyon költséges volt a Rába és Répce folyónak a töröktől való félelem miatt szükséges kitisztítása.³¹⁽³⁵⁾

1682. október 8-án a fölkelt nemesség Fertőszentmiklóson mustrán volt. Onnan 15-én a Rába mellé vonulnak, mert félnek a töröktől.³²⁽³⁶⁾ Az 1683. esztendő a török részéről a legkegyetlenebb volt a megyére. Ezt előre sejtve a megyegyűlés már március 18-án elhatározta a Rábavonal megerősítését és az átkelők (passus) ledöntését. E célra minden két parasztháznak egy embert kellett adnia a szükséges fölszereléssel 4 forint büntetés terhe alatt.³³⁽³⁷⁾ A Győr és Körmend közti Rábavonalat gróf Batthyány Kristóf és Ádám 6000 magyarral őrizte.³⁴⁽³⁸⁾ De a törököknek mégis sikerült átkelniük: egyik részük a Győr megyei Mérgesnél tört át, egy másik pedig, a tatárok, július 2-án Szentgotthárd és Körmend közt találtak utat az őrizetlen Rábán át.³⁵⁽³⁹⁾ Pusztításuk óriási méretű volt, főként a Fertőtől nyugatra fekvő területet égették föl. Itt húzódtak ugyanis – szinte megszakítás nélkül – az ellentálló Fraknó (Forchtenstein) urának, Esterházy Pál nádornak birtokai.

Érdemesnek gondoljuk ideiktatni a rövid életű török világnak néhány mozzanatát, amelyeket az egykorú soproni krónikás, Csányi János megörökített. Szerinte a tatárok még azokat a falvakat is fölperzselték, amelyek Thököly oltalmába ajánlották magukat. A fehér zászló kítűzése sem használt, a salvaquardiát elűzték. A tatárok és a magyar fölkelők pusztítására jellemző, hogy pl. Fertőrákoson egyetlen ház sem maradt mentes gyújtogatásuktól, csak egy malom. A helyzetet még súlyosbította, hogy az amúgyis agyonsanyargatott terület lakosainak még lisztet és zsírt is kellett szállítaniok a Bécsnél állomásozó török seregeknek. Így pl. a rusztiaknak 25 kocsit liszttel, zsírral és mézzel megrakva, s még minden kocsin egy zsák hagymát is. A kocsikat egyenkint 4 ökör és 2 ló húzta. De a törökök dicséretére szolgál, hogy amitől a lakosság félt, (ti. a kocsik ²⁷elkobzása), nem történt meg. A kőszegiek, szombathelyiek és Draskovics gróf 100 kocsi élelmet szállítottak Bécshez.³⁶⁽⁴⁰⁾ A törökök az elpusztított vidékről természetesen foglyokat is vittek magukkal. A magyar rabokkal jobban bántak, mint az osztrákokkal. A Lajtavidékről elfogott magyarokat augusztus 4-én a Sopron melletti táborból ingyen mind szabadon bocsátották, de az ausztriai

fogyokkal ezt nem tették. Thököly megbízottainak parancsára az elbocsátottak még két napra való kenyeret és bort is kaptak a soproni városházáról.³⁷⁽⁴¹⁾ Fraknó várának, amely tudvalevően nem hódolt meg, több csetepatéja volt a törökkel. A vár huszárai és hajdúi 1683. augusztus 23-án Sopron város polgárainak Petőfalváról elindult borszállítmányát a kocsikkal és ökrökkel együtt lefoglalták, és a várba szállították, de a polgárokat szabadon bocsátották. Sopron városát pedig megfenyegették, hogy marháit mind elhajtják s a várost fölgyújtják, mivel Thökölynek meghódolt. A város a polgárok marháit és kocsijait érdekében fölírta Fraknó vára gondnokához, de semmit sem ért el. Erre a fertőféhéregyházi (Donnerskirchen) törökök és kurucok aug. 26-án Fraknóhoz vonultak, s a váron még kívül álló néhány kocsi őrségét – vezérük fejének levágásával – csúffá tették, és sok marhát elhajtottak. Augusztus 30-án a Sopronkeresztúr (Deutschkreutz) és Küllő (Girm) közti táborból több „grúz”, azaz kuruc Fraknó várához vonult, és hasonlóképpen sok marhát elhajtott. Ezt a műveletet másutt is megismételték. Így szeptember 1-én a tatárok Lépes-(Loipersbach) és Ágfalváról sok népet vetettek rabláncra, és sok marhát hajtottak el. Rá két napra (szept. 3.) a soproni és kelénpataki (Klingenbach) polgárokból 14 személyt fűztek rabszíjra, és 100 ökröt hajtottak el. Szeptember 11-én a kurucok Sopronkeresztúrnál levő táborukból ismét Fraknó várához mentek, és többszáz marhát elragadtak. A megkárosított szegény nép kitört a várból, és szembeszállt a rablókkal. De rajtavesztett, mert nem vette észre a 30 kurucnak 450 főnyi tartalékát. A kurucok 150-et megöltek, és többeket elfogtak. Az egyik foglyot 60 birodalmi tallérért, egy másikat 50 császári forintért váltottak ki a rokonok. Szeptember 12-én Barkóczy gróf kurucjai Sopron környékén raboltak.³⁸⁽⁴²⁾

A Bécszet ostromló hatalmas török sereg ellátásának gondja károsan hatott a lakosság élelmezésére: drágulás állott be. Szeptember elején ui. a törökök bécsi táborukból 70 tevével élelmiszer vásárlására Sopronba jöttek, s a megvett áru ért búsán fizettek. Egy mérő zabért egy birodalmi tallért adtak, ugyanannyit a rozsért és árpáért; a liszt mérőjéért 2–3 forintot, egy cipó kenyérért 5–6 garast.³⁹⁽⁴³⁾

A török sereg visszavonulása kevesebb kárt okozott megyénknek, mert a Duna mentén történt. Csak a fölkelők egy nagyobb csapata vonult vissza pusztítva, a Fertőt délről megkerülve, a megye területén. A Rábaköz nagyarányú pusztulását bizonyítja az a körülmény, hogy másfél évvel a bécsi győzelem után Bräuner Szigfrid gróf tábornok, hadibiztos levelében azt írja a megyének (Bécs, 1685. jan. 20.): a lakosság elmenekülése miatt a Rábaköz legnagyobb része néptelen, s így az ott telelő német ezrednek nem képes megadni a megillető porciókat; ezért vállaljon el a megye többi része 3 századot, 5100 porciót. Megyénk teljesítette a kívánságot.⁴⁰⁽⁴⁴⁾

28Katonai szempontból fontos szerepük volt a rábai hidaknak. Lotharingiai Károly (Újvár, 1685. júl. 19.) fölszólítja a megyét, hogy az árpási, keszői és a sárvári hidakat, amelyek nemrég összedőltek, Vas vármegyével együtt építtesse újjá, hogy szükség esetén alkalmasak legyenek a császári sereg átvonulására. Továbbá kívánja, hogy a két megye megfelelő őrséggel is ellássa őket. Megyénk azt feleli, hogy legfeljebb az árpási hidat javíttatja ki, de őrségéről már nem tud gondoskodni, mivel azok, akiket erre alkalmazhatna, részint gróf Batthyány Ádám dunántúli generális, részint Esterházy Pál nádor táborába mentek. Az árpási híd újjáépítését a vármegye az alispánra bízta, a vonakodókra 12 forint büntetést szabott ki, és az együttműködés érdekében Vas vármegye megkeresését határozta el.⁴¹⁽⁴⁵⁾ De úgy látszik, a rendelkezésnek nem volt meg a kívánt gyors eredménye, mert alig egy fél év múlva (Bécs, 1685. dec. 14.) Lipót király fölszólította a megyét, hogy a szomszédos megyékkel egyetértésben javítsa ki a rábai hidakat, mivel sajnálattal értesült győri katonáitól arról, hogy a hidak elhanyagolt állapotban vannak. A közgyűlés (Nemeskér, 1686. február 18.) az alispánt bízta meg, vegye föl az érintkezést a vasi alispánnal a hidak mentől előbb való fölépítése érdekében.⁴²⁽⁴⁶⁾

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690) / II. Sopron vármegye hadügyi viszonyai / 2. Sopron vármegye mint Nyugat elő bástyája a törökkel szemben / 2.2. Nemesi fölkelések és katonaállítás

2.2. Nemesi fölkelések és katonaállítás

A megyegyűlési jegyzőkönyvek szerint az általunk tárgyalt ötven év alatt kb. 10–12 nemesi fölkelés volt⁴³⁽⁴⁷⁾, legnagyobb részük a török ellen. Legtöbb az általános (insurrectio generalis), ritkább a részleges (insurrectio particularis). A svédek és az erdélyiek elleni fölkelésekről külön szoltunk. III. Ferdinánd 1645. április 21-én Bécsben kelt levelében haladék nélküli általános fölkelést kíván de a megye válaszában a német katonák garázdálkodása és az újabb török ellenségeskedés miatt lehetetlennek mondja a családi tűzhelyek elhagyását. A király (Bécs, 1645. máj. 23.) nyomósaknak ismerte el a megye érveit, a fölkelésről lemondott, de kárpótlására pénzt kívánt, hogy nagyobb számú lovas fogadhasson.⁴⁴⁽⁴⁸⁾

1657-ben (máj. 31. Laxenburg) Lipót király a lengyel földön támadt nagy háborús veszedelemre való tekintettel személyes fölkelést (personalis insurrectio) rendel el, kívánságát az országgyűlések erre vonatkozó cikkelyeivel támogatva. A megye méltányolja a király óhaját. Mivel azonban az utóbbi időben a viszonyok megváltoztak, ezért az elhagyott és leégett javak és lakóhelyek fölbecsülésére, valamint a porták számának megállapítására kiküldte a szolgabírákat és esküdteket. Ők majd a következő gyűlésen jelentést tesznek tapasztalataikról, és az így megállapított keretek közt a megye készséggel fogja teljesíteni kötelességét.⁴⁵⁽⁴⁹⁾ 1660-ban a nádor és Batthyány Kristóf dunántúli tábornok küldött levelet a megyének általános fölkelés ügyében, de erről semmi többet nem tudunk.⁴⁶⁽⁵⁰⁾

Az 1663. június 23-án Loóson (Nagylozs) tartott megyei közgyűlés Lipót levelének megfelelően, amely személyes és általános fölkelésre és szemlére szólítja ²⁹a rendeket, a határnapot július 9- és 10-re állapítja meg. Ekkor valamennyi mágnás, prelátus és báró jelenjék meg bandériumával, a nemesek pedig személyesen, a javaik után járó lovas és gyalogos katonasággal, a rábaköziek Árpáson, a többiek Sopronszécsényben. 1664 tavaszán a király ismét fölhívja a megyét, hogy részleges fölkeléssel járuljon hozzá a hadi készenléthez, és egyesüljön a Dunánál vagy azon túl majdan hadműveleteket végző királyi katonasággal (Lövön tartott közgyűlés, máj. 21.)⁴⁷⁽⁵¹⁾

Az 1682. évben már érezhető az elkövetkező mozgalmas idő előszele: egymásután érkeznek a megyéhez a király és a nádor fölhívásai a nemesi fölkelésre. Esterházy Pál gróf nádor és főispán július 7-én Kismarton várában kelt levelében, a királyi utasításnak megfelelően, részleges fölkelést hirdet a törökkel szövetséget kurucok ellen. Néhány nappal később ugyanezt teszi Lipót (Bécs, júl. 20.) Egy héttel ezután a nádor megismétli előbbi fölhívását, és hozzáteszi: a veszedelem nagyobbodására való tekintettel jöjjenek el minél többen.⁴⁸⁽⁵²⁾

Augusztus 30-án írt levelében Esterházy Pál a fenyegetően terjeszkedő török és a vele szövetséges „mostoha hazafiak” ellen, akik Kassát, Lőcsét és Eperjest már megvették, személyes fölkelést rendel el. Ő maga is ki fog szállni a harcmezőre. Ráwapordányt és Grodót (?) jelöli ki a hadak gyülekező helyéül, ahol a következő héten szemlét óhajt tartani. A nádor követői a szeptember 7-i, Nemeskíren tartott gyűlésen felszólították a megyét, készüljön az általános fölkelésre is. Ugyanekkor az egyháziak is hozzájárultak a hadviseléshez. A főesperes limitációja szerint a gazdagabb plébánosok öt, a szegényebbek pedig 1–1 lovas, a sopronbánfalvai pálosok 2, a soproni javadalmas papok együttesen 6 lovas állítanak ki. Aki vonakodik a katonák fizetésétől, attól a fizetők egy esküdtel az összeg kétszeresét követelhetik és behajthatják.⁴⁹⁽⁵³⁾ Lipót király szeptember 5-i levelében – melyet a szeptember 25-i nemeskéri gyűlésen tettek közzé –

hűtlenség terhe alatt általános fölkelést rendelt el. A rendek népeikkel jól fölfegyverkezve és ellátva minden haladék nélkül induljanak oda, ahová a nádor parancsolja. A nádor viszont (Kismarton, szept. 12.) fölszólította a megyét, mihelyt a dunántúli rész tábornokától, gróf Batthyány Kristóftól értesítést kap, azonnal vonuljanak hadai a tőle megjelölt helyre. A szeptember 25-i megyegyűlés ezek tudomásulvétele után elhatározta, hogy minden nemes készüljön elő az ország törvényei szerint, s amint a nádor kívánja, a jelzett időben és helyen jelenjék meg. De ne valami távoli, a Duna túlsó felén fekvő helyre vonuljanak, hanem az itteni részekre, ahová majd a szükség éppen követelni fogja, hogy a veszélybe jutott családi tűzhelyek magukra ne maradjanak. Ezt a megye a nádorral is tudatni fogja. Elrendelte még a vármegye, hogy a szolgabírák írják össze saját járásukban mind a nemesek, mind a parasztok házainak számát; összeírásukat adják át az alispánnak, akit a megyei nép kapitányává választanak, s aki viszont maga mellé kijelöli az alsóbbrangú tiszteket.⁵⁰⁽⁵⁴⁾

Az 1683. év elején (március 12-én kelt) fölszólítás érkezett a királytól a nemesi fölkelés ügyében. Lipót ezúttal a nemesekre bízta a választást, hogy vagy személyesen kelnek föl, vagy aki ezt nem akarja, egyezzen meg a nádorral zsoldosok fogadására nézve. A mágnások szolgálatában állók és az el nem kötelezett ³⁰nemesek közt e dologban szakadás történt. Az előbbieket a személyes fölkelés mellett kardoskodtak, az utóbbiak inkább kontribúcióra vagy zsoldosok fogadására voltak kaphatók. Az ügyről az alispán jelentést tesz a nádornak, s a döntés tőle függ.⁵¹⁽⁵⁵⁾ A nádor (május 3-án Körtvélyesen kelt) levelében arról panaszkodik, hogy mennél több könnyítést ad, annál kevesebbet teljesítenek; így tett Sopron vármegye is. Sokan a nemességből későbbiek magukat inkább ingyen az urak szolgálatára adni, mintsem a vármegye zászlaja alatt maradni, csak hogy – amikor megkívánja a király – a többivel együtt ne kelljen a fölkelésben részt venniük. Ezért a nádor a haza javára megfelelőbbnek látja a személyes fölkelést, hogy senki kivételt ne tehessen. Május 15-re mindenki tegyen eleget a fölkelés kötelezettségének, és vonuljon a Rábaközbe, s ki hol éri a nádort, ott csatlakozzék hozzá. Mivel a nádor levelének közzétételkor a megadott határnap már elmúlt, a megye május 25-ét tűzte ki a gyülekezés időpontjául. A megyei nép kapitányának fizetését havi 40 forintban állapították meg. Kapitányhelyettest (dux) és vajdát majd választanak maguknak. Hogy senki a táborverés közben el ne menekülhessen, a gyűlés elrendelte: akiket tisztjük levele nélkül útban érnek, a falubeliek elfoghatják, s azután megfelelő büntetésben részesülnek. Hogy eközben a megye teljesen árván ne maradjon, az alispán és egy szolgabíró otthon fognak tartózkodni, és az ügyeket fölváltva intézik.⁵²⁽⁵⁶⁾

Körülbelül egy évvel később a király ismét általános és személyes fölkelést rendelt el (Linz, 1684. máj. 10.). Levelét elég későn, csak a június 5-én tartott megyegyűlésen hozták nyilvánosságra. Ugyanekkor a királynak a fölkelés ügyében írt későbbi (máj. 24-i) levelét is közzétették. Ez június 24-ét jelölte meg a fölkelés napjául. Mindkét királyi leiratot nádori levél kísérte. Esterházy Pál a király parancsának követésére buzdít, nemcsak a büntetéstől való félelem, hanem „a hazai vér lángolása” miatt is.⁵³⁽⁵⁷⁾ Mivel a megye a végső fokig kimerült és elnéptelenedett, s a király is csak kinek-kinek tehetsége szerint kér fölkelést: ez arra ösztönözte a megyét, hogy követeket küldjön a nádorhoz, s ezek 200 jól fölszerelt lovast ajánlottak föl, és kérték, fogadja ezt el, és pártfogolja a királynál. Ha pedig a nádor nem menne bele, akkor határozza meg a megyére kiszabott fölkelés módját és minőségét. A nádor nem pártolta a kérést, hanem személyes fölkelésre buzdított. Erre a vármegye a királyhoz fordult, és jegyzőjét alázatos levél kíséretében követül a királyhoz küldte. Ennek azonban semmi eredménye sem lett, a követ a nádor akadékoskodása miatt mégcsak a király elé sem jutott. Ebből a megye levonta a végső következtetést: a nemesek személyesen fognak fölkelni lehetőségeikhez mérten. A szemlét július 12-re Széplakra tűzte ki. A szeptember 16-án Nemeskéren tartott gyűlésen fölolvasták a nádornak a Buda melletti táborból szeptember 7-én írt levelét, amelyben a személyes fölkelést sürgeti, az ingó és ingatlan javaknak végrehajtás (executio)

alá eső terhe alatt. A megye a lehetőség szerint igyekszik eleget tenni a kívánságnak, de kéri a nádort, legyen tekintettel a nemesek kimerültségére és elszegényedésére.⁵⁴⁽⁵⁸⁾ Ez az utolsó nemesi fölkelés, amelynek 1690-ig nyomát találtuk. 1687. augusztus 5-én kelt levelében a nádor ugyan ismét fölkelést sürget, de úgy látszik, a vármegye inkább zsoldosokat fogadott (50 lovast és 100 gyalogost) a török gyakori becsapásaitól szenvedő végváriak hathatósabb támogatására.⁵⁵⁽⁵⁹⁾

31A fölkelések ismertetéséből, az egymásután érkező királyi és nádori felhívásokból s a megye szabadkozásaiból láthatjuk, hogy a nemesi fölkelés a katonáskodásnak immár beteg szerve volt. Bomlása már a mohácsi vész előtt megkezdődik, a török hódítás után pedig a harcolás módjának és a körülményeknek változása tovább rontotta esélyeit.

A Rábavonal védelmén és a nemesi fölkeléseken kívül még meg kell emlékeznünk vármegyénknek a többi dunántúli megyével együtt kifejtett honvédő tevékenységéről. 1649. június 7-én Pozsonyból írt levelében gróf Erdődi Pálffy Pál nádor július 1-re Csepregbe kéri a megye követeit, hogy a többi megye kiküldötteivel a végvárakban elhelyezendő gyalogos és lovas katonaság számáról tanácskozzanak.⁵⁶⁽⁶⁰⁾ A megjelentek hajlandóknak mutatkoztak – tehetségükhöz mérten – katonaság kiállítására és pénzkezelésére. De arról panaszkodtak, hogy nemrégén a főpénztárostól (perceptor generalis) megbízott kapitány csapatát a végházakba nem fogadták be, úgyhogy Győr, Veszprém, Zala és Vas megye falvaiban elszállásolva heteket töltöttek el. Az 1649. július 10-én Szentmiklóson tartott megyegyűlés jegyzőkönyve közli a csepregi tanácskozás eredményét, a hét dunántúli megye rendeitől kiállított és fönntartott 1000 főnyi katonaság elosztását:

Győri püspök	60 lovast
Veszprémi püspök	27 lovast
Zrínyi grófok	75 lovast
Batthyány gróf	90 lovast
Erdődy György gr.	32 lovast
Nádasdy Ferenc gr.	80 lovast
Kéry János	10 lovast
Lippay Gáspár	22 lovast
Esterházy László gr.	80 lovast
Széchy Dénes gr.	35 lovast
Gyulaffy Kristóf	6 lovast
Liszhius János	16 lovast
Liszhius László	8 lovast
Megyeri Zsigmond	8 lovast
Czirák Ádám	4 lovast
Wiczay Ádám	10 lovast
Jó Miklós	5 lovast
Malákoczy Miklós	12 lovast
Széchy Tamás	30 lovast
A Perszonális Ur	6 lovast
Özv. Draskovics Jánosné	12 lovast
Liszhius Kristófné	8 lovast
Özv. Erdődi Bálintné	12 lovast
Konczkjana úrnő	15 lovast
Héderváry úrnő	5 lovast
Szentmártoni apát (!)	10 lovast
Sandrinus Bakacz	<u>7 lovast</u>
lovak összesen:	685 lovast

Városok:

Sopron	60 gyalogost
Kőszeg	30 gyalogost
Kismarton	15 gyalogost

Megyék:

Zala	30 gyalogost
Veszprém	15 gyalogost
Vas	50 gyalogost
Sopron	40 gyalogost
Győr	12 gyalogost
Komárom	12 gyalogost
Stoczing úr	20 gyalogost
Haragh úr	<u>6 gyalogost</u>
gyalogosok összesen	315 gyalogost

Lovasok és gyalogosok együttvéve: 1000.

A főkapitány Sárkány János lesz, havi 100 Ft fizetéssel. A vicekapitányé havi 50, az öt hadnagyé 25–25 Ft. A generális perceptor Rauch Dániel, évi 600 Ft fizetéssel. Közlovas havi illetménye 5, gyalogosé 2 Ft. A vajda inasával együtt havi 10 forintot kap, a tizedes, dobos és zászlótartó 3–3 forintot. A pénzt a nemességtől [32](#)negyedévenként közvetlenül a generális perceptor adminisztrálja. Működéséről évenként Sopronban számot kell adnia.[57\(61\)](#)

1659 elején a hét dunántúli megye Sopronban tartott gyűlésén a király javaslatához híven 300 katona fönntartását határozta el. Fizetésükre főpénztárost jelöltek ki. Lovas havi 4, gyalogos 2 1/2 forintot kap. A lovaskapitánynak személyére és lovaira külön-külön 8 forintja lesz havonként. A pénztáros minden katona után 1 német garast kap. A 300 katonából 100 lovas, 200 gyalogos lesz. E katonasággal Nádasdy Ferenc gróf országbíró rendelkezik. A megyék az elosztásban a következőképpen egyeztek meg:

Zala és Somogy	10 lovas és 20 gyalogos
Vas	33 lovas és 58 gyalogos
Sopron	33 lovas és 58 gyalogos
Veszprém	– lovas és 14 gyalogos
Moson	12 lovas és 24 gyalogos
Győr	6 lovas és 12 gyalogos
Komárom	6 lovas és 14 gyalogos

A tisztek fizetésére nézve a következőképpen határoztak:

Zala és Somogy fizet	22 forintot
Vas fizet	62 forintot
Sopron fizet	62 forintot
Veszprém fizet	10 forintot
Moson fizet	27 forintot
Győr fizet	15 forintot
Komárom fizet	10 forintot

A pénz a megyei adószedők a generális perceptor rendelkezésére bocsátják. A váraikban tartózkodó és fizetni vonakodó nemeseket az országbíró intése után – ha ez nem használt –, a király tábornokaival kényszerítse a fizetésre.[58\(62\)](#)

1659. április 16-án az összes megyei mágnások és nemesek kiküldöttei megjelentek Sopronban azon a gyűlésen, amely a vármegye részéről fönntartandó 33 lovas és 58 gyalogos két évi fizetésének előteremtésével foglalkozott. Az említett 33 lovas fizetése – havonta egyre 4 forintot számítva – tíz hónapra 1320 forintot tesz ki. Leszámítva belőle az országbíró útján a királytól elengedett 5 lovasét (200 forintot), marad 1120 Ft, a második esztendőre ugyanannyi, tehát a lovasok két évi fizetése 2240 Ft. 58 gyalogos fizetése, havi 2 Ft 50 dénárt számítva, levonva a királytól elengedett 10 gyalogosét, tíz hónapra 1450 Ft – 250 Ft = 1200 Ft, tehát a gyalogosok két évi fizetése 2400 Ft. Ekként a lovasok és gyalogosok két évi

fizetése összesen 4640 Ft. Ennek az összegnek előteremtésére a megye az alábbi kivetést határozta el:

33A taxátusok az első évre kétszeres taksát fizetnek,

ez kitesz	184 Ft-ot
a második évre egyszerű taksát	92 Ft-ot
a zsidók mindkét évre	130 Ft-ot
416 malomkerék (á 15 dénár) után a molnárok két évre fizetnek	124 Ft-ot 80 dénárt
27 kerék után (á 50 d.) 2 évre	27 Ft-ot
a kismartoni szőlőhegyen (912 libra) az extráneusok libránként 2 krt, 2 évre	60 Ft-ot 80 dénárt 41 Ft-ot 6 1/2 dénárt
a rákosi hegyről (616 font)	5 Ft-ot 73 1/2 dénárt
a szarvkői (Hornstein) hegyről (86 font)	23 Ft-ot 26 1/2 dénárt
a Sopron városi hegyről (349 libra)	33 Ft-ot 40 dénárt
a ruszti hegyről (501 font)	101 Ft-ot 80 dénárt
a magyarpordányi (Leithaprodersdorf) hegyről (1527 font)	
a fraknói (Forchtenau), kismartoni (Eisenstadt) és lánzséri (Landsee) jószágokban van 15,732 font	1048 Ft-ot 80 dénárt 66 Ft-ot 66 1/2 dénárt
a sopronkeresztúri hegyről (1000 font)	17 Ft-ot 6 1/2 dénárt
Petőfalva (256 font)	20 Ft-ot 93 1/2 dénárt
Borbolya (Walbersdorf) 314 font	117 Ft-ot 6 1/2 dénárt
Vimpác (Wimpassing) 1666 font	4 Ft-ot
Geresden 4 tósér (per d. 50)	2 Ft-ot
Tompaházán 2 kereskedő (per d. 50)	1 Ft-ot
Berek alatt (Berekalja) 1 kereskedő	3 Ft-ot
Bükön 3 kereskedő	1 Ft-ot
Damonyán 1 kereskedő	1 Ft-ot
Bön 1 kereskedő	3 Ft-ot
Söjtörön (Süttör) 3 kereskedő	1 Ft-ot
Kőhalmon 1 kereskedő	2 Ft-ot
Peresztegen 2 kereskedő	1 Ft-ot
Alsópulyán (Unterpullendorf) 1 kereskedő	2 Ft-ot
Felsőpulyán (Oberpullendorf) 2 kereskedő	39 Ft-ot 60 dénárt
132 mészáros (á 30 dénár két évre)	3 Ft-ot
Belcz Zsigmond, honosított soproni Magyar Kismarton városa	25 Ft-ot

a portákra maradt 2665 Ft, minden porta a két esztendőre 4 Ft 55 dénárt fizet.⁵⁹⁽⁶³⁾

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vanyó Tihamér: Sopron vármegye hadügyi, gazdasági viszonyai és közállapotai (1640–1690) / II. Sopron vármegye hadügyi viszonyai / 2. Sopron vármegye mint Nyugat elő bástyája a törökkel szemben / 2.3 Sopron vármegye és az idegen katonaság

2.3 Sopron vármegye és az idegen katonaság

A törököktől való félelem sok gondot okozott a megyének, a védekezés jelentős anyagi áldozatokkal jár. A megingott közbiztonság következményeként [34](#)gyakori a panasz az elszaporodott tolvajok és rablók ellen. A Bécs ostromára vonuló török seregek főként tatár segédcapatai csaknem két hónapig tartó ide-oda portyázásuk alkalmával mindent fölperzselték, ami útjukba esett. De talán nem tévedünk, ha megállapítjuk, hogy a török ellen küldött idegen, császári katonaság volt a legkeservebb megpróbáltatás korunkban megyénk lakossága életében. E hosszú évekig tartó nagy szenvedések és áldozatok csupán kis hányadának ismeretéből is levonhatjuk azt a tanulságot, hogy azért nekünk is volt, ha kevésbé is föltűnő, de jelentékeny részünk a fölszabadító háborúban. [60\(64\)](#)

2.3.1. Idegen katonaság átvonulása (1641–1682). Az idegen katonasággal a megye kétféleképpen került érintkezésbe: átvonulás és telelés alkalmával. Az átvonulás már az ötvenes években is előfordul, a telelés csak 1673-ban kezdődik. Átvonuláskor az volt a megye föladata, hogy fogadja az utat előkészítő hadi biztosokat, melléjük és az átvonuló katonaság mellé megyei embert (kommisszáriust) adjon vezetőül, pihenőhelyül szolgáló községeket jelöljön ki, és átvonulás közben a csapatokat élmezse. Már 1641-ben (febr. 6.) fölszólítja a király a megyét, hogy lovak vásárlására érkező tisztjeit (bellici oficiales) a velük jövő kb. két ezred katonával együtt, akiknek nincsenek lovaik, fogadja szívesen, támogassa őket munkájukban, adjon nekik szállást és ellátást. A megyegyűlés (Újkér, 1641. ápr. 3.) válaszában örömet fejez ki, hogy katonák jönnek a mindennaposan becsapó török ellen, mert betörései miatt a lakosságnak éjjel-nappal éberem örködni kell a Rába átkelő helyeinél. De akkora embertömeg ellátására a megye elégtelennek mondja magát, és ezért a tehertől való mentesítést kéri. [61\(65\)](#) 1642-ben hasonló fölhívásra a felelet is kb. ugyanaz: a megye kéri a nádort, ne zaklassa ilyen ügyekben, mert a nemesség és az ínséges nép elnyomására úgysem fogadja be idegen nemzet fiait. (Újkér, 1642. júl. 19.). [62\(66\)](#) Az elintézésre vonatkozólag semmit sem tudunk meg a jegyzőkönyvből.

Az átvonulások igazi időszaka az ötvenes években kezdődik. 1656 júniusában a király több német ezred (légió) átvonulásához a megyegyűlés hozzájárulását kéri. Több mint egy év múlva ismétlődik a helyzet. A rendek alázatosan fogadták a király levelét, és az alispán megtette a szállásra és ellátásra vonatkozó intézkedéseket. 1658 tavaszán a vármegye Stájerországból átvonuló katonaságnak ad szállást és ellátást, Vas megyével egyetértésben. [63\(67\)](#) Alig vette e terhet vállára, amikor az 1658. június 25-én tartott gyűlésnek az uralkodó kívánságára a Fölvidék védelmére a Csallóközben letelepedő német katonaság eltartásához kellett hozzájárulnia. A megye 500 akó bort, 1000 köböl gabonát (soproni mértékben) és 200 marhát ajánlott föl egyszer s mindenkorra. Az 500 akó bor és 200 marha előteremtésére 3000 forintot irányzott elő. E célra a taxátus nemesek négyszeres, a soproni armális nemesek kétszeres taksát fognak fizetni; ebből összesen 459 Ft 4 dénár kerül ki. A többire minden porta 4 forintot fizet. Gabonából portánként 1 köbölt és 1 quartálét kell beszállgatni, a taxátusok együttvéve pedig 300 köbölt és 1 quartálét adnak. Mindennek végrehajtására az egyes járásokba a szolgabírák vezetése alatt 3–4 tagú bizottság indult. [64\(68\)](#) Úgy [35](#)látszik, a szolgáltatások teljesítése eléggé hiányos lehetett, mert ugyanennek az évnek november 26-án tartott megyei közgyűlésen ismertetett királyi előterjesztésekben az uralkodó sajnálkozását fejezi ki Magyarországnak a török miatti pusztulásán, s éppen ennek megakadályozására német katonaságot küldött az országba. De ennek a megyék egyes részei vagy semmit sem adtak, vagy pedig csupán egészen csekély mennyiségű élelmiszert. Ahol pedig adtak, ott a kezelés hiányos volta miatt sokszor egyáltalán nem vagy csak megromolva jutott el a katonasághoz. A török veszedelem elmúltával – ígéri a király – most a birodalom szomszédos részeibe rendeli vissza a német katonaságot, ezért átvonulásakor gondoskodjanak ellátásáról. [65\(69\)](#) A megye a királlyal szemben megvédte eljárását. Kifejti, hogy Lázser, Fraknó és Kismarton uradalmak népe a német katonáknak járó szolgáltatásokon kívül még 6369 forintnyi pénzt is kénytelen volt odaadni. Hasonló történt Sopron lakosaival is. A rossz ügykezelésben pedig nemcsak a

megye hibás, hanem azok is, akiknek kezébe fizettek. A megyei válasz legérdekesebb része szerint a nemesek is hajlandók a szolgáltatásokra, csak a mágnások közben meg ne fosszák őket birtokaiktól. Végül a gyűlés arra inti a kiküldötteket és adószedőket, hogy hivatalukban az ország törvényei szerint járjanak el.⁶⁶⁽⁷⁰⁾

Néhány évi szünet után ismét megkezdődik a vármegye kálváriája. 1664 márciusában az uralkodó titkos tanácsosai biztosokat és élelmet kérnek a Horvátországba vonuló német katonáknak.⁶⁷⁽⁷¹⁾ Ugyanebben az évben megyénk nyugati része erősen érezte Montecuccoli hadseregének „simogatásait”. 1664 júniusában Sparr tábornok vezérlete alatt Sopronon és Kőszegen át Zrínyi-Újvár felé vonult, és még ugyanebben az évben a Körmen-d-Szombathely-Sopron-Magyaróvár vonalon visszamenetelt Győrbe.⁶⁸⁽⁷²⁾ A hadjárat ideje alatt a sereg hosszabb ideig tartózkodott Pozsony és Sopron vidékén. Ez alkalommal a közeli falvakból szerezte erőszakkal, néha rablással vegyes harácsolás által szükségleteit. A Fertőtől nyugatra elterülő községek (Nagymarton-Mattersdorf, Márcfalva-Marz, Völgyfalva-Zillingtal, Darázsfalu-Trausdorf, Somfalva-Schattendorf, Szárazvám-Müllendorf stb., sőt még az innen messze fekvő Fertőszentmiklós is), ezáltal súlyos károkat szenvedtek. Somfalva 738 Ft 37 krajcár, Szárazvám 843 Ft 26 kr, Márcfalva 669 Ft 31 kr összegre becsülte a károsodást. De a megtérítésnek semmi nyoma sem található. Völgyfalva fölpanaszolja, hogy a franciák és németek versenyt rabolták és fosztogatták, még a szántóföldekről is elhordtak minden gabonát.⁶⁹⁽⁷³⁾ Még az uralkodóházhoz annyira hű Esterházy Pál gróf főispán is panaszkodik az átvonuló katonák viselkedése és kártételei miatt. 1664. szeptember 10-én kelt levelében – hogy a birtokaira szánt két ezred német katonaság elszállásolásától és ellátásától megmeneküljön – azt írja a királynak: hadai az ő birtokain vonultak keresztül, s eközben a szükséges étellel és itallal el kellett látnia őket. Kocsikat – egyenkint 4– 6 vontató állattal – is rendelkezésükre bocsátott, s közülük az átvonuló sereg ötvennél többet visszatartott, és ezek – alattvalói nagy kárára – veszendőbe mentek. Visszatértében ³⁶ugyan az ármáda⁷⁰⁽⁷⁴⁾ két hétig ismét birtokain élt, s ekkor a szegény nép utolsó élelmét is fölemészttette. Több falut kirabolt és fölperzselt; ezért oly nagy az ínség, hogy a nép alig 1/30-ának van betevő falatja, s így éhen pusztul, vagy a szomszédos tartományokban kell tengetnie életét.⁷¹⁽⁷⁵⁾ Három évvel a keserves 1664. esztendő után újra királyi fölszólítás érkezik a megyéhez, hogy a győri várból a szükség sürgetése folytán Stájerországba vonuló császári katonaságot lássa el kísérő biztosokkal.⁷²⁽⁷⁶⁾

1670 májusában rendszeresen megszervezett átvonulásról értesülünk a vármegyei jegyzőkönyvből. A Pozsony irányában Bécsbe vonuló német harcosok fogadására és ellátására a megye két kommisszáriust rendelt. Ezekhez járult még két szolgabíró a velük tartó esküdtekkal. A megye emberei három fogadó állomást jelöltek ki: az elsőt Alsópulya, Szabadbáránd (Grosswarasdorf) és Ligvánd (Nebersdorf) vidékén; a másodikat Sopron körül, a harmadikat Fertőfehéregyháznál.⁷³⁽⁷⁷⁾ Alig egy hónap múlva (Bécs, 1670. jún. 5.) a király hasonló kéréssel fordul a megyéhez. Ezúttal Alsó-Ausztriából hazánkba tartó ezred átvonulásáról van szó. A vármegye teljesítette ugyan a király kívánságát, de a nemesség panaszra is fakadt, hogy az előző átvonuláskor a német katonák sok kárt tettek, a barmokat elhajtották, a lovakat erőszakosan elvonták. Ezért a megye kéri az uralkodót, máskor idejekorán jelezze az átvonulást, hogy a parancshoz kellőképpen alkalmazkodhassék. A katonák nem elégedtek meg a kiszabott szükségletekkel, hanem önhatalmúan is szereztek maguknak állatokat a szegény nép rovására. Ezért a megyegyűlés egyidejűleg Montecuccolihoz is panasszal fordult. Az említett átvonulás sok költségének összeírására a gyűlés külön bizottságot alakított. Ebben az alispán, a jegyző, két szolgabíró, Sopron város megbízottai és még mások is szerepelnek. Az újonnan átvonuló katonák kíséretéül a megye hét biztost adott. A pihenésre pedig ismét három állomást jelölt ki. Abban a járásban, amelybe a kérdéses állomás esik, minden háztól egy kenyér, négy háztól 2 csirke, 12 háztól egy font szalonna, a három pihenési körzettől pedig 10–10 mázsa hús jár a

katonáknak. De a 30 mázsa húst a biztosok nem természetben kapják meg, hanem 100 forintot beszerzésére. Ha még negyedik állomásra is szükség lenne, a főispán és Sopron emberei fognak ellátásáról gondoskodni. Utóbb majd ezt az összeget is a többi kiadáshoz számítják, és az egész megyére arányosan elosztják. Borból minden stációra 10 akót (1 akó = kb. 56 l) rendelt a megye. Az egyik állomásra az alispán fogja elszállíttatni, a többiekre a főispán és Sopron város küldöttei. A poggyász szállítására a katonák kocsikat kapnak. A megye megbízottait pátens-levéllel látja el, hogy mindenki higgyen nekik.⁷⁴⁽⁷⁸⁾

Az 1670. július 10-i gyűlés jegyzőkönyve már közli az előbbi átvonulás összes költségeit:

37 Nádasy Ferenc birtoka	358 Ft
győri püspök	146 Ft
Sopron városa	382 Ft
lánzséri uradalom	79 Ft
fraknói és kismartoni uradalom	621 Ft
szabadbárándi uradalom	152 Ft
borisfalvai uradalom	80 Ft
a megyeházra ⁷⁵⁽⁷⁹⁾	160 Ft
az alispántól vett bor	60 Ft
a kommisszáriustól vett bor	13 Ft
zab	24 Ft
összesen	2075 Ft

Ezt az összeget úgy hajtják be, hogy a megye 296 portáját véve tekintetbe – illetve csak 263-at, mivel az a 33 porta, amelyekben a német katonaság megszállt, mentesítést kap – mindegyik 7 Ft 1 dénárt fizet hét héten belül kétszeres büntetés terhe alatt a megyei perceptornak. A taxátusok kétszeres taksát adnak.⁷⁶⁽⁸⁰⁾

Szeptember elején a megye újra királyi levelet kapott 90 átvonuló dragonyos ellátása érdekében.⁷⁷⁽⁸¹⁾ Szeptember 30-án kelt leiratában az uralkodó ugyanezt kívánta a Leslie- és Grana-ezred 2–2 gyalogos zászlóalja számára. Ezek Alsó-Ausztriából Felső-Magyarországra vonulnak, az első Eperjesre, a másik Kassára. Ezúttal a nagyobb uradalmak és Sopron küldenek biztosokat. Az átvonulóknak rendelt szolgáltatás: házankint egy kenyér, 4 háztól egy icce vaj, minden állomáson hús a biztosok belátása szerint, továbbá bor. Minderre az egyik állomáson a Pozsonyi Kamara kiküldöttjének, a Nádasy-javak prefektusának, Kövér Gábornak; a második állomáson Sopron embereinek, a harmadikon a főispán megbízottainak lesz gondjuk. A szétszétás a biztosok belátása szerint fog történni. Erről, valamint a borról is pontos jelentést kell készíteniök. Kismarton városa ez alkalommal a királyhoz fordult, és tekintettel arra, hogy a katonák gyakori és hosszabb beszállásolása a lakosságot az ínség szélére sodorta, továbbá mint egyetlen katolikus város Magyarországon – amely egyébként már vérevel is adózott az uralkodóháznak – a beszállásolás alól teljes mentességet kért. A király véleményadásra szólította föl a megyét, pedig III. Ferdinánd már 1648-ban a tárnokmester alá tartozó szabad királyi városnak nyilvánította. A főispán (Esterházy Pál gróf) követői útján ellenezte a város óhaját, de a megyegyűlés (Nemeskér, 1670. okt. 9-én) megadta a kívánt igazoló és tiltakozó írást. Ugyanakkor elrendelte a gyűlés, hogy a rábaköziek (insulani Rábaközienses) a német katonák által a múltban és a jelenben okozott költségek fődözésére portánként 3 forintot fognak fizetni, a taxátusok pedig háromszoros taksát.⁷⁸⁽⁸²⁾

Az 1672. október 13-i megyegyűlés a német katonák átvonulásának intézésére főbiztost (generális kommisszáriust) és több biztost (kommisszáriust) nevezett **38**ki, és földadataikat is kijelölte. A főbiztos

összeköttetést tart fenn a szomszédos megyék biztosaival. Fizetése napi 1 tallér. A biztosok az átvonulás irányát szabják meg, továbbá a beszállásolás (condescensio) is hatáskörükbe tartozik.⁷⁹⁽⁸³⁾

1673. március 4-én Lipót biztosokat kér a Komáromból és Alsó-Ausztriából a kormányzó beiktatására Pozsonyba vonuló csapatoknak a megyén való átvezetésére. Egyidejűleg kelt másik levelében több átcsoportosított egység számára ugyanezt kívánja.⁸⁰⁽⁸⁴⁾ 1673. május 2-án már a kormányzó szólította föl a vármegyét átvonuló német katonaság érdekében. Egy másik levelében (május 6.) pedig figyelmezteti a megyét a biztosok visszaéléseire, akik a maguk kényelmére és a szegény nép nyomorúságára néha nem a kijelölt állomásokon telepítik le az átvonulókat. Mellékeli a kalocsai érsek (és győri püspök), Széchenyi György hozzá intézett sorait. Ezek szerint a megyei biztosok nem tartanak rendet az állandóan átvonuló katonák vezetésében. Pl. Sopron–Kőszeg irányában 16–17 hely van kijelölve a megszállásra, mégis mindig ugyanazon a 3–4 helyen történik meg: Rákos, Szentmargitbánya (Sankt Margareten), Nyulas (Jois) és Gáta (Gattendorf) községekben. Sokkal gazdagabb helyeket viszont kikerülnek, mert megvesztegetik a kommisszáriusokat. A kormányzó fölszólítja a megyét, hogy az átvonuló katonaság jelentősebb kártételeiről rögtön értesítse, s így a baj idejében orvosolható legyen.⁸¹⁽⁸⁵⁾

1674 elején a Fölvidékről távozó több alakulat vonult át a megyén. 1675. május 27-én kelt levelében a kormányzó fölkeri a megyét, hogy a Sziléziába tartó Pálffy-ezredet lássa el biztosokkal és élelemmel, s érkezéséről értesítse a szomszéd megyét. Az útirány: Pozsony–Jablunka.⁸²⁽⁸⁶⁾ Az utolsó átvonulás korszakunkban 1682 tavaszán ment végbe. Ekkor a katonák nem akartak engedelmeskedni a megyei biztosoknak. Ezért a megyegyűlés kérte a főispánt, szerezzen részükre ajánlólevelet (litteras patentes ad insinuandum) a királytól. Ugyanez a gyűlés a főispán közvetítésével az uralkodó gondoskodását szorgalmazta annak érdekében, hogy a Stájerországban újra pusztító pestist az átvonuló katonák az országnak ettől mentes vidékére be ne hurcolják.⁸³⁽⁸⁷⁾

(Folytatjuk)

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

39 HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Dercsényi Dezső: Sopron műemlékvédelmi Európa-díja

Dercsényi Dezső: Sopron műemlékvédelmi Európa-díja

1. Sopron városát a hamburgi F. V. S. Alapítvány az 1975. évi Műemlékvédelmi Európa-díj aranyérmével tüntette ki. A jelentős nemzetközi elismeréssel foglalkozott a napi sajtó, a rádió és a televízió. Úgy vélem, hogy a Soproni Szemle, mint a város annalese akkor tesz eleget feladatának, ha megörökíti a díj adományozásának előzményeit, indokait.

A F. V. S. Alapítványt egy hamburgi nagykereskedő, Alfred Toepfer és családja létesítette. Névbetűinek

feloldásáról nem tudok hitelesen beszámolni, annál inkább az alapítvány működéséről. Az évente hétmillió nyugatnémet márkával gazdálkodó alapítvány elsősorban a műemlékvédelem és a természetvédelem elősegítését tekinti céljának. Így pl. a hamburgi Peterstrasse, a hatalmas kikötőváros erősen leromlott negyedének helyreállítását, ahol 200 lakás és számos kulturális intézmény kapott helyet. Az alapítvány tartja fenn jórészt a Lüneburger Heide néven ismert többezer hektáros természetvédelmi területet, a hamburgiak kedvelt kirándulóhelyét, ahol a jellegzetes táj, növényzet és állatvilág megőrzése mellett az egykori pásztorkodó lakosság faházait, gazdasági épületeit is helyreállították.

Az Alapítvány harmadik – Európaszerte jobban ismert – tevékenysége különféle nemzetközi díjak adományozása. Megbízásából a bécsi egyetem évente hét Gottfried von Herder díjat ad ki a kelet-európai országokban kiemelkedő tudományos, művészi alkotások elismerésére.¹⁽⁸⁸⁾ Kitüntetik azokat, akik a természetvédelem terén érték el eredményeket,²⁽⁸⁹⁾ valamint a népművészet ápolásában³⁽⁹⁰⁾ tündek ki. Valamennyi díj odaítélésére az Alapítvány többtagú nemzetközi kuratóriumokat hoz létre, hogy ezzel is biztosítsa a jutalmazások elfogulatlan kiválasztását.

Az F. V. S. Alapítvány 1974-ben Európai Műemlékvédelmi díjat alapított. A díj lényegében két részre oszlik. Évente 25–25 000 márkával és emlékplakettal tüntetik ki azt a személyt, vagy egyesületet, aki vagy amely a műemlékvédelem terén kiemelkedőt alkotott, és évenként 1–1 aranyéremmel azt a két várost, amely építészeti örökségét példamutatóan állítja helyre. A díjak odaítélésére hat tagú nemzetközi kuratóriumot hívtak életre, mely első ízben 1974 novemberében ült össze Hamburgban.⁴⁽⁹¹⁾

⁴⁰Az első ülés az alapító oklevél végleges formába öntésével foglalkozott, majd elhatározta, hogy az Alapítvány által javasolt világvárosok (Buda, Varsó, Páris) helyett inkább a kisebb közösségeket kívánja kitüntetni, amelyek számára az elismerés további munkára, erőfeszítés megtételére való ösztönzést is jelent. Már ezen az ülésen egyetértés alakult ki abban, hogy az első díjat André Malraux-nak, a híres francia műemléki törvény megalkotójának kell juttatni, a másodikat pedig Jan Zachwatowicznak, Varsó óvárosa újjáépítőjének. Megállapodás történt abban is, hogy az elzászi Colmar műemléki negyedének helyreállítása elismerésre érdemes s már itt felmerült többek között Sopron kitüntetése is.

A kuratórium második ülésén, 1975 januárjában viszonylag gyors döntés született: Malraux-nak az Európa-díj aranyérmét ajánlották fel, az 1974. évi Európa-díjat Jan Zachwatowicznak, az 1975. évit pedig az Ente per le Ville Venete nevű olasz egyesületnek. Az 1974. évi két aranyérmét Colmar és Svaneke, az 1975. évi aranyérmeket pedig Deventer és Sopron városának ítélték oda.

2. Nem árt, ha az Európa Műemlékvédelmi díjjal kitüntetett személyekkel, városokkal közelebbről is megismerkedünk.

Jan Zachwatowicz a lengyel műemlékvédelmet irányította a háború végétől 1957-ig, megszervezve a mintaszerű hatósági, tudományos és kivitelező apparátust, egyben kidolgozta a lengyel műemlékvédelem legfontosabb irányelveit. Legnagyobb munkája Varsó és Gdansk újjáépítése volt. Az ő tervei szerint állították helyre a varsói székesegyházat, a kulturális minisztériumnak helyt adó Potoczky palotát és a gneznoi dómot. Zachwatowicz nevét jól ismerik világszerte. A francia építészeti akadémia aranyéremmel, a hannoveri műegyetem díszdoktorátussal tüntette ki. Gyakran járt hazánkban, műemléki törekvéseinknek őszinte barátja. A kormány 1953-ban meghívta – küldöttség élén – a budavári palota helyreállítási terveinek konzultálására.

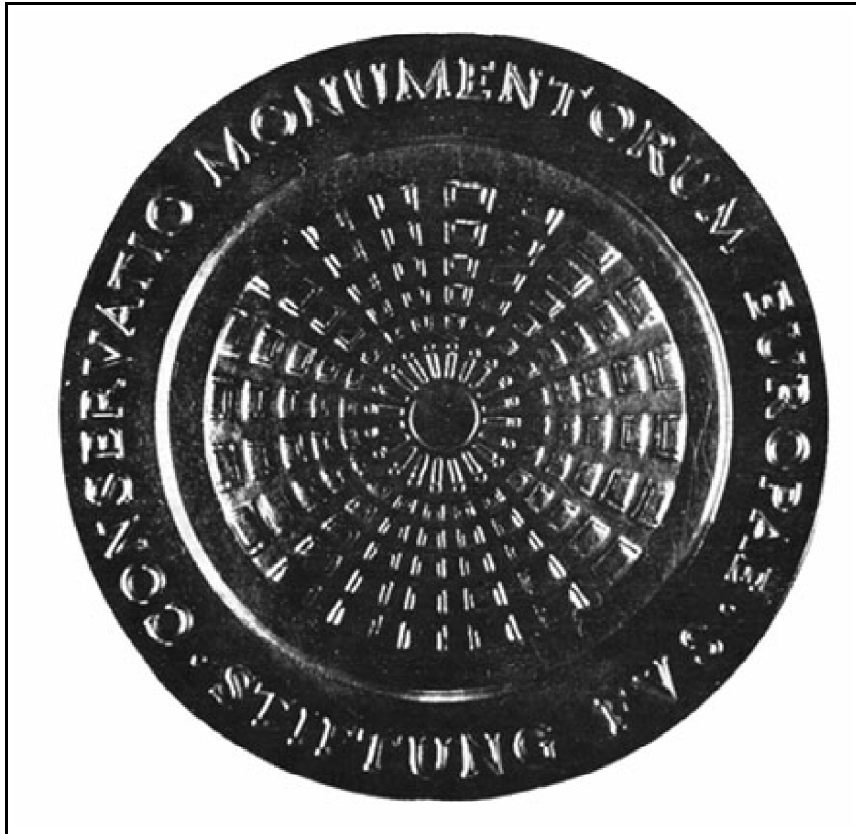
André Malraux neve még ismertebb. Részt vett a spanyol szabadságharcban, de Gaulle bizalmasa volt. Magasra ívelő pályáját művészeti tanulmányok, szépirodalmi művek és híres emlékiratai jelzik. Most

elismert tevékenysége a francia műemlékvédelmet biztosító törvény megalkotása; ezt „Lex Malraux” néven említi nemcsak a francia, de az európai szakirodalom is. E jogszabály lényegében megteremtette a műemléki értékű, de elavult városrészek, városok helyreállításának, új életre keltésének jogi és gazdasági alapjait. Hatalmas vállalkozás ez. Több száz, hanem ezer francia műemlék-városkát, köztük Avignont, a most kitüntetett Colmart, Arlest, sőt Párizs Marais negyedét akarja új és szebb életre kelteni azzal, hogy a műemléki értékeket helyreállítják. Hatalmas vállalkozás, ha tekintetbe vesszük, hogy mindezt tőkés viszonyok között, a magántulajdon elvének tiszteletbentartásával lehet csak végrehajtani. Magyarán állami támogatással, jelentős kölcsönökkel érdekeltté tenni a tőkét, de ahol másként nem megy, ideiglenes kisajátítással is végrehajtani az egységes terv szerinti városhelyreállításokat.

Ugyancsak 25 000 márkával jutalmazták a Venetoi villák egyesülésének műemlékmentő munkáját. A lagunák királynője hátvédét alkotó szárazföldön, a terra fermán reneszánsz villák sorozata épült (ma 4000 áll), köztük olyan műkincsekkel, mint a Veronese-freskókkal díszített Maser-villa. Ezek a villák kiesnek a nagy idegenforgalmi áramlatok útjából, némelyik alig megközelíthető, helyreállításuk, fenntartásuk viszont nemcsak az olasz, de az európai kultúra érdeke is.

41Az Európa-díj

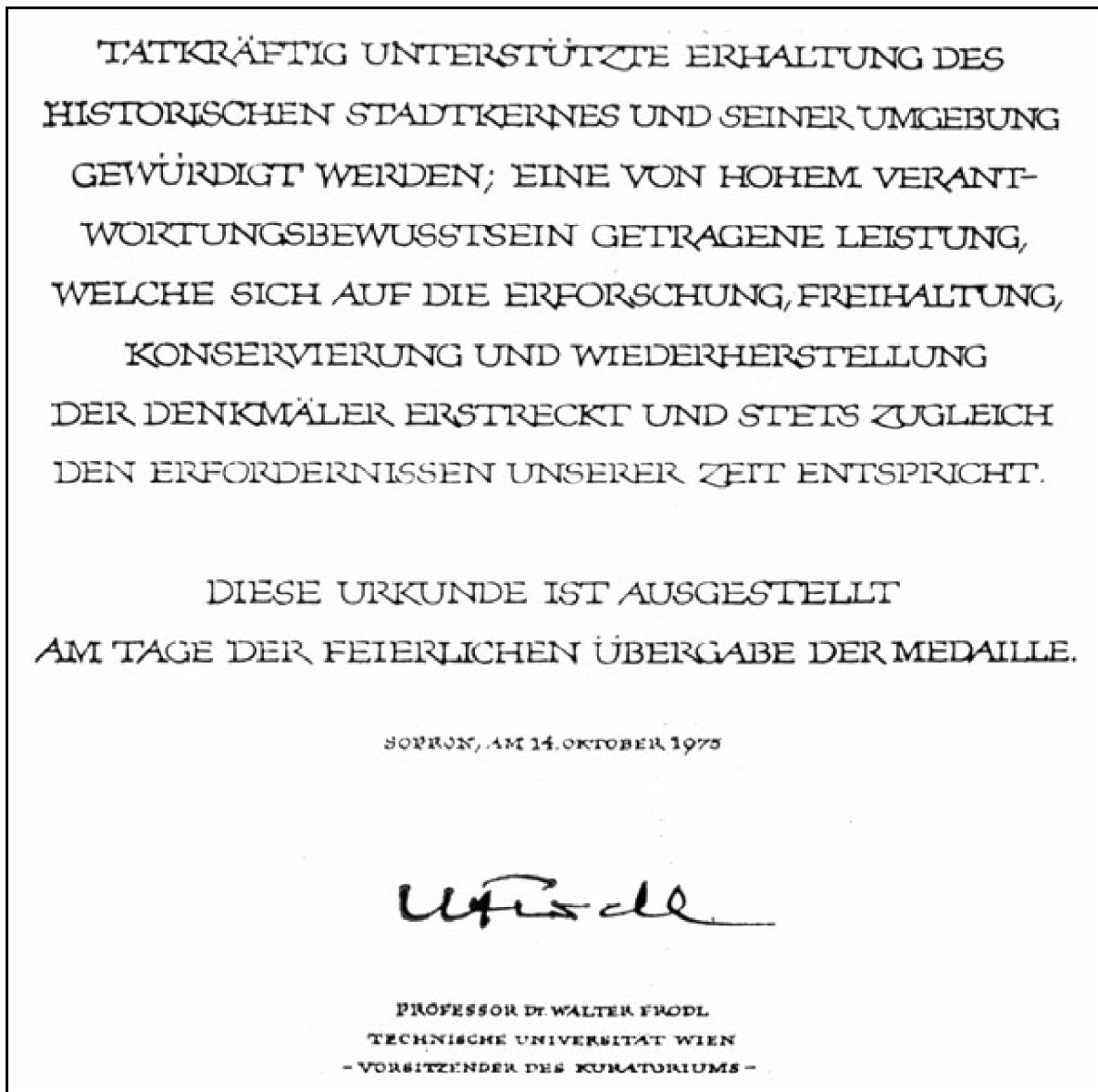

42A Vogézek lábánál, a Rajna völgyében fekvő Colmar hetvenezres lakosságával nálunk aligha számítana kis városnak, nyugat-európai értelemben azonban az. Mint elzászi város 1675-től francia, 1871-től német, 1918-tól francia fennhatóság alatt áll. A XIII. század elején városfallal öveztek. Főként szobrászati remekei miatt híres a Szent Márton temploma, nevezetesen a domonkosok koragótikus, a jezsuiták barokk temploma és kolostora, s főként számtalan gótikus, reneszánsz polgárháza, középülete. Múzeumában őrzik a német gótikus festészet legjelesebb emlékét, Mathias Grünewald Isenheimeri oltárát.

Egészen más világ Bornholm dán szigeten Svaneke halászfalu. Ez is a XIII. században települt, de még a XVIII. században is alig több mint ötszáz lakosa volt, s ma sincs több kétszer annyinál. A halászfalu fellendülését a XIV–XV. században annak köszönhetjük, hogy évente augusztus 24-e és október 9-e között valóságos heringinvázió vonul el kikötője előtt. Svaneke több mint száz évig a Hansa városokon keresztül egyik legnagyobb halszállítója volt Európának. Ez után vagy a halak vonulási iránya változott, vagy más, szerencsésebb helyen megtrikították a „heringsodát”, a kis falu pedig csendes, állattenyésztő, szegény településsé változott. Így tengette életét a második világháború végéig. Azóta festői házaiba nyaranta az üdülők ezrei özönlenek. Faragványokkal díszített favázás házai abban különböznek a kontinensen lévőktől, hogy a vázszerkezetet nem téglával (mint Colmarban is) vagy (mint a szegényebb helyeken) földdel tölték ki, hanem vályoggal. Alapjuk azonban mindenütt kemény gránitkőből készült. Svaneke műemléki értékeit, s

ma már idegenforgalmi karrierjét is annak köszönheti, hogy középkori fellendülését nem követte az ipar és a kereskedelem lendülete, s egyszerű, de festői házai nagyjából a XVII. századi állapotban maradtak ránk.

Az ezévi aranyérem egyik kitüntetettje, a holland Deventer is alig hetvenezer lakosú város, melynek gazdasági jelentőségét az Issel folyam és az idevezető 43csatornák vízi szállítási lehetősége adta meg. Keleti mintákkal dolgozó szőnyeggyára európai hírű. A lebontott városfalak, a betöltött várak helyén vezetett parkos út elszigeteli az óvárost az ipartelepektől, lakónegyedektől. Az óvárosban a XIII. századi, szép freskókkal díszes székesegyház, a román kampanilés gótikus hegyi templom mellett gótikus és XVI. századi polgárházakkal díszes főtér a legszebb látnivaló.

3. Mi az, amit a nemzetközi bíráló bizottság Sopron város esetében elismerésre, kitüntetésre méltónak

talált? Az ülés jegyzőkönyve a következőket tartalmazza.

Sopron városa – az egykori Borostyánkő út mentén fekvő Scarbantia – műemlékeiben az európai kultúrával szervesen összefüggő, majd kétezer éves történelmét őrizte meg. A történeti városmagnak és környezetének példamutató tervszerűséggel, a városi közigazgatás által állandóan támogatott kutatása nemcsak értékes régészeti, középkori és újkori műemlékek fellelését és feltárását tette lehetővé, hanem nagy felelősségtudattal kivitelezett konzerválásukhoz és gazdag változatú helyreállításukhoz megteremtette a tudományos alapokat, melyeket mindig a mai élet követelményeivel összhangba lehetett hozni”⁵⁽⁹²⁾.

44 Mielőtt a döntés indokolásának elemzéséhez kezdek, meg kell említenem egy személyes motívumot is. Walter Frodl még mint a bécsi Bundesdenkmalamt elnöke, de mint műegyetemi professzor is sokat járt Sopronban, sőt kétevenként áthozza hallgatóit is a városban folyó helyreállítási munka újabb eredményeinek megismerésére, a helyreállítási módszerek tanulmányozására. A magyar zsűritag javaslata tehát olyan nagy nemzetközi tekintély támogatását élvezte, aki személyesen és jól ismerte a soproni helyreállításokat.

4. A bíráló bizottság mindenekelőtt Sopron műemléki értékeinek európai nívóját, értékét emeli ki. Valóban, nincs ma magyar település (érthető a magyar történelem háborúkkal, pusztításokkal terhes voltából), melyben olyan összefüggő műemléki anyag maradt volna ránk, mint e városban. A kapitoliumi triász I. századi márvány kolosszusai valamelyik kisázsiai szobrász műhelyében készültek. Gótikus templomai a XIII. század utolsó harmadától kezdve a XVI. századig végigkísérik e stílus magyarországi történetét, legtöbbjük e korszak kiemelkedő alkotásai közé tartozik. Nem kevésbé jelentős a város polgári építésze, melynek legnagyobb részét a városméretű műemlékvédelem kapcsán tárták fel, így ismerhettük meg. Az újabban feltáruuló későgótikus, reneszánsz famennyezetek, az udvarok toszkán oszlopos loggiái, a barokkba áthajló későreneszánsz hazánkban páratlan sorozatát alkotják. Nívós barokk lakóházak és templomok, klasszicista és romantikus középületek jelzik, hogy Sopron minden időben, minden stíluskorszakban szervesen belekapcsolódott a magyar művészet fejlődésébe s ugyanakkor szoros kapcsolatot tartott s méríteni tudott a szomszédos osztrák kezdeményezésekből is.

Külön hangsúllyal emelték ki a soproni rekonstrukció tervszerűségét. Egyetlen műemléki helyreállítás is számos szakember közreműködését igényli. Az ásató régésztől a falat kutató művészettörténészig, ezek munkájának felhasználásával dolgozó tervezőn, a helyreállításokat megvalósító munkásokon, restaurátorokon keresztül rendkívül sok szakember munkáját igényli. Fokozott mértékben van ez így a városméretű műemlékvédelemben, ahol a munkálatokat még koordinálni kell a közmű rekonstrukcióval, az útburkolatok, a világítás megfelelő megvalósításával is.

A tervszerűség keretébe tartozik az is, hogy az Országos Műemléki Felügyelőség szakemberei, akik a munkálatok nagyrészét végzik, következetesen ragaszkodnak a magyar műemlékvédelem nemzetközileg is elismert szigorú módszeréhez. Ennek alapja a történeti valóság megismerése és a helyreállítás során való bemutatása.

A Sopronban folyó tudományos kutatások új megvilágításba helyezték nemcsak a város történetét, egyes eredményei általánosíthatók elsősorban a Dunántúl városaira is. A városfal helyreállítása és az azon létesítendő bástyasétány magának a városfal építéstörténetének megismerése a várostörténet megismerésévé terebélyesedett.

Kitűnt, hogy a középkori Sopron nemcsak birtokba vette, lassan ki is töltötte a római Scarbantia fallal körülvett városát. E falakon belül úgy tűnik, a római birodalom bukása, a légiók és a közigazgatás

elmenekülése után sem szűnt meg az élet. Az építészeti s nem közigazgatási értelemben vett város megérte a honfoglalást. A magyar államalapításkor a római városfal mellé építették az ispáni vár égetett agyagsáncait, majd a XIII. században a római fal javításával, megemelésével az első, a legbelső városfalat.⁶⁽⁹³⁾ (Ez lehetett a város német névadásának kiindulópontja is.)

⁴⁵Kiemelkedő jelentőségű eredmény a soproni lakóházak fejlődésének megismerése is, miként váltak a háromtengelyes, szabadonálló északi típusú házak a fejlődés során az utcategellyel párhuzamos déli típusú épületekké.⁷⁽⁹⁴⁾ Az országos jelentőségű tudományos eredmények mellett számottevő a város műemléki anyagának magasszintű emlékekkel való gyarapodása. A Káptalan-terem pompás belső tere, remek plasztikai dísz, a Szent György templom középkori kapudomborművei, két, eddig ismeretlen középkori zsinagóga kiszabadítása, a már említett reneszánsz famennyezetek, a Fabricius-ház, az Új utca 18. sz. ház barokk szobafestményei, s sorolhatnánk tovább a város eddig nem ismert, elfalazott, vakolat alá rejtett, a rekonstrukció során feltárt művészi értékeit.

Nem kisebb jelentőségű a nemzetközi bírálóbizottságnak az a megállapítása, hogy a tudományos kutatás eredményeit gazdag változatú helyreállításokban a mai élet követelményeivel sikerült összhangba hozni. Az ország legjobb építészei alkalmazzák, valósítják meg Sopronban a magyar műemlékvédelemnek azt az alapelvét, hogy a műemlékekben – történeti és művészi értékük megőrzése mellett – korszerű lakásokat, üzleteket, irodákat helyezzenek el. Magas építőművészeti készséget kívánó, egyedi feladatok ezek, melyek megvalósítása során ötvözni tudják a műemléki értékek megőrzését a korszerű igények magasfokú kielégítésével.

5. A Michelangelo arcmásával díszített 15 dekás aranyérem és az adományozást megörökítő okirat átadására a Magyar Urbanisztikai Társaság 1975. október 14-én Sopronban tartott ankétján került sor. A kuratórium elnöke, Walter Frodl professzor bevezetőjében ismertette a városméretű műemlékvédelem európai fejlődését s ennek elismerését jelző Európa-díj eddigi kitüntetetteit. Megállapította, hogy a szocialista államok korábban kezdték meg ezt a nagyfontosságú munkát s eredményeikből nyugaton is tanulhatnak.⁸⁽⁹⁵⁾ Majd e sorok írója értékelt a soproni rekonstrukció eredményeit.⁹⁽⁹⁶⁾ Az Európa-díj aranyérmét az F. V. S. Alapítvány nevében Emmele Toepfer adta át Dr. Erdély Sándor tanácselnöknek.¹⁰⁽⁹⁷⁾

Az Európa-díjakat – miként Sopron esetében is – a helyszínen adják át. 1975. október 23-án Amsterdamban került sor Jan Zachwatowicz és az Ente per le Ville Venete részére a 25 000 márkás díjak, valamint Deventer aranyérmének átadására a Rijksmuzeum dísztermében. Itt a négy kitüntetett város műemlékvédelmi munkáját rövid előadásokban ismertették. A soproni rekonstrukciót ⁴⁶Kissné Nagypál Judit, az Országos Műemléki Felügyelőség tervezője, a rekonstrukció felelőse mutatta be.¹¹⁽⁹⁸⁾

Sopron város Európa-díja elismerése mind a város közössége, mind a magyar műemlékvédelem e téren végzett munkájának. A nemzetközi elismerés kötelezettséget is jelent, hogy a széleskörű összefogással, nagy szellemi és anyagi erőfeszítéssel megindított munka tovább folytatódik, nemcsak a város közelgő 700 éves jubileumáig, hanem azon túl is, amíg Sopronban történeti, művészeti értékek vannak, melyeket fel kell tárni, meg kell menteni és a város, az egész magyar kultúra számára be kell mutatni.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Az 1917. évi februári orosz forradalom soproni visszhangja

Merényi László: Az 1917. évi februári orosz forradalom soproni visszhangja

Az 1917 márciusában a (régii orosz naptár szerint februárban) diadalmaskodó pétervári forradalom hazánkban is nagy visszhangot keltett. Az oroszországi események megmutatták, hogy a háborús kormányok megdöntésének útja a népforradalom. A februári polgári demokratikus forradalom hatására hazánkban is megerősödött a tömegek békemozgalma. Ez figyelhető meg Sopron város és vármegye politikai életében is 1917 tavaszán.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Az 1917. évi februári orosz forradalom soproni visszhangja / I. Sopron 1917 elején

I. Sopron 1917 elején

Sopron az Osztrák–Magyar Monarchiában „katonaváros volt.”¹⁽⁹⁹⁾ Ebben a mintegy 31 ezer lakosú városban már az 1910-es békeévben is 2335 katona állomásozott.²⁽¹⁰⁰⁾ A világháború idején természetesen megnőtt a hadsereghez tartozók száma Sopronban is. Ezekben az években öt katonai egység állomásozott itt: a 48-as közös gyalogezred, a 76-os közös házi-gyalogezred, a 18-as honvéd gyalogezred, a 32-es huszárok és egy tábori tüzérezred.³⁽¹⁰¹⁾

A Monarchia hadvezetősége ebben az időszakban a gyanús állampolgárokat internáltatta. Sopron megyében 1917 elején több internáló tábor működött. (Különösen Erdély románlakta területeiről kerültek ide őrizetbe vett személyek).⁴⁽¹⁰²⁾ A megyét erre a célra egyrészt földrajzi helyzete (vagyis az, hogy a Monarchiának úgyszólván a középpontjában feküdt) tette alkalmassá. Másrészt azért volt célszerű az internáló táborok ide helyezése, mert itt nem élt az őrizetbe ⁴⁷vettékkal rokonszenvező (tehát román vagy szerb nemzetségű) lakosság. A polgári internáltakon kívül egyébként sok orosz hadifoglyot is őriztek ezen a vidéken.

1914 után erős militarizálódás jelentkezett az itteni gazdasági életben. A megye legfontosabb üzemei: a brennbergi és a lajtaújfalusi szénbánya, a soproni Zárgyár, a Vasöntöde, a Huber- és a Seltenhofer-féle gépgyár, a gumigyár, a lajtaújfalusi gyutacsgyár és a kismartoni (ma Eisenstadt Burgenlandban) bőrgyár a hadsereg részére dolgoztak.⁵⁽¹⁰³⁾ Azok az iparágak, amelyek nem hadicélokra termeltek, „nem sok megrendeléssel küzdöttek” ebben az időben.⁶⁽¹⁰⁴⁾

Sopron vármegye – akárcsak az ország legtöbb vármegyéje – ebben az időben mezőgazdasági jellegű vidék volt. A háború idején azonban az élelmiszer jelentős részét a katonaság részére foglalták le. Ezért „a

vármegye népe éppen úgy nélkülözött, mint a közeli Bécs lakossága.”⁷⁽¹⁰⁵⁾ 1917 februárjában nagyarányú rekvirálásokat tartottak a csepregi, a kapuvári és a csornai járásokban. Ez a földművelő lakosság körében jogos elkeseredést keltett. A helyi sajtó is elismerte, hogy „nem nagy dicsérrel beszélnek Kürthy báróról,”⁸⁽¹⁰⁶⁾ a rekvirálás kormánybiztosáról. A budapesti katonai cenzúrahivatal 1917 februári országos összefoglaló jelentése is megállapította, hogy a rekvirálásokról a parasztok keserűséggel írnak.⁹⁽¹⁰⁷⁾ Ez az érintett Sopron vármegyére is vonatkozott.

A közellátás egyre romlott 1917 elején. Egyrészt komoly méretű szénhiány jelentkezett,¹⁰⁽¹⁰⁸⁾ másrészt az élelmiszerellátásban is zavarok mutatkoztak. Az üzletek előtt elgyötört asszonyok órák hosszat reménytelenül ácsorogtak.¹¹⁽¹⁰⁹⁾ A katonai cenzúrahivatal márciusi jelentése szerint növekvő nyomor figyelhető meg „a Dunántúlról az országhatár közelében levő valamennyi vármegye” (köztük Sopron) területén.¹²⁽¹¹⁰⁾

„A békevágy erős”¹³⁽¹¹¹⁾ – állapította meg a cenzúrahivatal jelentése 1917 elején. Az embereknek már elegendő volt a két és fél éve tartó szenvedésből és nyomorúságból. A háborúellenes hangulatot csak fokozták az újabb sorozások. A cenzúrahivatal egyik bizalmas jelentése éppen Sopron vármegyéből hozott erre példát. Öry László Balf községi lakos írta, január 30-i levelében: „A sorozást elkerültem, de úgy regülik, hogy hamarosan megint megyünk. Semmi kilátás sincs a békére...”¹⁴⁽¹¹²⁾

A haladó erők voltak hivatottak a békevágy kifejezésére. Sopronban azonban ebben az időszakban a baloldal igen gyenge volt. 1914 után a bevonulások és a kivételes törvények hatása „egy időre megbénította a munkásmozgalmakat.”¹⁵⁽¹¹³⁾ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Sopron városi szervezete 1917 elején semmiféle említésre méltó tevékenységet sem fejtett ki.

48A szomszédos Ausztriában 1917 elején már nyilvános gyűléseken beszéltek a békéről. Bécsben januárban¹⁶⁽¹¹⁴⁾ és februárban¹⁷⁽¹¹⁵⁾ számos szociáldemokrata megmozdulás volt a háború ellen. A közeli Sopronba (melyet akkoriban ezernyi szál fűzött az osztrák fővároshoz) természetesen eljutottak a hírek ezekről a gyűlésekről. Említésre méltó visszhangjuk azonban nem támadt. Ez is a helybeli haladó erők akkori gyengességét mutatja.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Az 1917. évi februári orosz forradalom soproni visszhangja / II. A februári forradalom visszhangja

II. A februári forradalom visszhangja

1917 március közepén érkeztek meg hazánkba az orosz polgári demokratikus forradalom győzelméről szóló hírek. Az emberek nem elsősorban a cárizmus bukásának örültek. A haladó közvélemény az orosz változásokat abból a szempontból értékelte, hogy ezek a háború befejezését hozhatják magukkal. „Az újabb események frissen felébresztették a békereményeket”¹⁸⁽¹¹⁶⁾ – így jellemezte a közhangulatot a cenzúrahivatal bizalmas jelentése.

Sopron közvéleményében is nagy érdeklődést váltott ki a februári forradalom híre. „Az orosz változások új tavaszt jeleznek”¹⁹⁽¹¹⁷⁾ – ez volt a helyi haladó sajtó véleménye. A soproni jobboldal lapja is elismerte, hogy ez „az orosz lélek pillanatnyi felocsúdása a százados kábultságból.” Sietett azonban hozzátenni, hogy nincs helye szimpátiának az orosz forradalom iránt: „Naiv rajongói a szabad eszmének, dacára az ő ellenséggel folytatott hároméves szörnyű tusáknak, a rokonszenv hangján emlegetik az orosz forrongás új

eseményeit... Mi ... csak egy orosz láz szimptomáit... látjuk az orosz mozgásba.”[20\(118\)](#)

A hatalmon lévők attól tartottak, hogy a háborús szenvedések miatt elkeseredett tömegek számára az orosz forradalom lázadásra csábító példa lehet. Erről az aggodalomról tanúskodik a pozsonyi katonai parancsnokság hírszerző osztályának egy március végi megkeresése. Ezt az iratot Sopron vármegye alispánjának küldték meg.[21\(119\)](#) Ebben kérte a parancsnokság a közhangulat alapos figyelését. A bizalmas irat kifejti, hogy „az élelmiszerek beszerzésének nehézségeivel és más, a háború viszonyai által különösen a szegényebb néprétegekre rótt nehéz terhekkal szemben nincsen kizárva, hogy az ellenségeink soha nem nyugvó lázító munkájának jövőben sikerülhetne helyi nyugtalanságokat előidézni, miért is fokozott figyelem sürgősen szükségesnek mutatkozik.”[22\(120\)](#)

A hatósági bizalmas jelentések általában az orosz forradalom iránti rokonszenvről számolnak be a dolgozó lakosság körében.[23\(121\)](#) Sopron vármegyei viszonylatban érdemes kiemelni a felsőpulyai (ma Oberpullendorf) járási főszolgabíró jelentését. Április 5-én írta az alispánnak: „munkáskörökben itt-ott beszélgetnek [49](#)az orosz eseményekről, kivált a rossz élelmezési viszonyok... és panaszok alkalmával.”[24\(122\)](#)

Az orosz forradalom hatására a háborúellenes hangulat még erősebb lett hazánkban. Ez figyelhető meg tavasszal Sopron vármegyében is. A katonai cenzúrahivatal áprilisi és májusi bizalmas jelentéseiben három itteni példát idézett. Locsmánd Sopron vármegyei községből (ma Lutzmannsburg) írta Rotter T. munkásnő: „A békét várjuk, emberek esnek össze az utcán az éhségtől, sehol sem lehet semmit kapni.”[25\(123\)](#) Farkas Ferenc sopronhorpácsi lakos április 9-én elkeseredetten állapította meg: „nem lehet leírni, milyen (!) világ van itthon.”[26\(124\)](#) A békevágy fejeződött ki König István Sopron vármegyei lakos levelében is.[27\(125\)](#)

A hatóságok nem nézték tétlenül az egyre növekvő elégedetlenséget. Az elnyomó intézkedések fokozásával igyekeztek megfélemlíteni a tömegeket. Ez figyelhető meg ebben a vármegyében is. A soproni katonai rendőrség például március 20-án nagyszabású razzsiát rendezett a városban. Ennek során mintegy hatvan személyt tartóztattak le.[28\(126\)](#)

A februári forradalom hírei eljutottak a Sopron vármegyében őrzött orosz hadifoglyokhoz is. Az ő körükben sajátos visszhangjuk támadt az eseményeknek: sokan közülük szökést kíséreltek meg.[29\(127\)](#) Spontán mozgalmukat a helyi sajtó így kommentálta: „Megmozdult valami a csüggedt, tompult orosz lélekben és tette serkenti őket a vágy, közelebbjutni a hazához, részesévé lenni azoknak az eseményeknek, amelyek új életet, szabadságot jelentenek.”[30\(128\)](#)

Hadifoglyokról lévén szó, beszélünk kell azokról a magyar katonákról is, akik a háborús események során a távoli Oroszországba kerültek. Az ottani magyar foglyok körében is rokonszenvező visszhangot keltett a februári forradalom. Itt két soproni vonatkozású példát érdemes felidézünk.

Az egyik példa *Kellner Sándor* nevéhez fűződik. A Sopron vármegyei szocialista mozgalom kiemelkedő vezetője volt már 1914 előtt. A háború elején a 18-as honvédekkel került az orosz frontra, majd hadifogságba. A februári forradalom után a szarlatovi fogolytáborban a szocialista szervezkedés egyik vezetője lett.[31\(129\)](#) Május–június folyamán Kellner és társai bekapcsolódtak a Volgaparti nagyváros munkásmozgalmába.[32\(130\)](#)

A másik esetben egy kiváló költőről van szó, aki ugyan nem itt született, de hosszú éveken át élt és dolgozott Sopronban. *Gyóni Géza* már 1914 előtt [50](#)részt vett a helyi haladó mozgalmakban.[33\(131\)](#) A háború során hadifogolyként került a szibériai Krasznojarszkba. A versírást még a nehéz körülmények

között sem hagyta abba. A februári forradalom győzelmét üdvözölte „Utolsó tánc” című költeményében:

„Szent arcod előtt leborulok térdre –
Távoli bús nép keserű fia...
Úri herék sok rab cselédje
Jajgat bennem, mert Rád kell várnia,
Rád, akit oly rég elnyomott az álom
(Úri beléndek altatott és mákony),
S most ébredsz frissen és fiatalon,
Forradalom –
S végig táncolsz a vérszagú világon.”³⁴⁽¹³²⁾

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Az 1917. évi februári orosz forradalom soproni visszhangja / III. A munkásmozgalom fellendülése 1917 tavaszán

III. A munkásmozgalom fellendülése 1917 tavaszán

1917 tavaszán a februári orosz forradalom hatása abban is megmutatkozott, hogy a magyarországi munkásmozgalom erősen megélénkült. A munkásszervezetek taglétszáma ugrásszerűen megnőtt. A Szociáldemokrata Párt aktivitása megnövekedett.

A munkásmozgalom megélénkülése összefüggött a tömegek jogos elégedetlenségével. A soproni dolgozó lakosságot főként a közellátási nehézségek háborították fel. A bajokat elismerte a polgármester bizalmas jelentése is. Megállapította egyúttal, hogy a közellátás súlyos helyzete „zavargásokra adhatott okot.”³⁵⁽¹³³⁾ Hasonló elégedetlenség mutatkozott Brennbergbányán is. A soproni városi tanács tavasszal bizottságot küldött ide. Ez jelentésében feltárta, hogy a rossz ellátás és az általános elnyomorodás jellemző a bányászok helyzetére.³⁶⁽¹³⁴⁾

Márciusban az elégedetlenség megnyilvánulására került sor Vimpác (ma Wimpassing) kisközségben. Az itteni munkás asszonyok három tagú küldöttsége kereste fel az alispánt. Céljuk az volt, hogy „a túlságosan korlátozott, amellet egyenlőtlenül kiszabott lisztadagok ügyében orvoslást kérjenek.” Kifejtették, hogy „háztáji terménnyel” nem rendelkeznek, hiszen a lakosság többsége gyári munkás. Az alispán azonban a panaszra elutasító választ adott. Arra hivatkozott, hogy a lisztadagok leszállítása „országszerte elrendelt dolog...”³⁷⁽¹³⁵⁾

A közellátási nehézségeket fokozta, hogy a vármegyébe nagy számban jöttek német birodalmi állampolgárok élelmiszervásárlás céljából. A cenzúrahivatal májusi bizalmas jelentése is megállapította: „az utóbbi időben Magyarország egész területén szórványosan, Ausztriával határos területen, különösen Pozsony és Sopron vidékén pedig tömegesen tartózkodnak a nyugatra eső szövetséges államok alattvalói. Oka ennek az ottani élelmezési nehézségekben keresendő.”³⁸⁽¹³⁶⁾ Ez a körülmény is növelte az itteni lakosság elégedetlenségét.

⁵¹Az említett elégedetlen közhangulat is hozzájárult ahhoz, hogy a soproni munkásmozgalom 1917 tavaszán megélénkült. A szervezetek taglétszáma megnövekedett. A szabómunkások szövetsége, mely Sopronban a háború kezdetén megszűnt, most ismét megalakult.³⁹⁽¹³⁷⁾ Ugyancsak megerősödött a helybeli

vasasok, famunkások, cipészek és nyomdászok szervezkedése is.[40\(138\)](#)

1917-ben – az előző két évtől eltérően – hazánk munkássága nyilvánosan ünnepelte meg május elsejét. Ezen a napon az ország sok városában tartottak szocialista gyűléseket, melyeken állást foglaltak a háború ellen. Sopronban azonban ilyenre nem került sor. Május elsején az üzemekben szünetelt ugyan a munka, de a szociáldemokraták gyűlést nem tartottak. Maga a munkaszünet sem volt általános. Az egyik helyi lap megállapította: „Sok helyen a vidéken, így Győrben is, a kereskedők eleget tettek a magántisztviselők kérelmének és az összes üzleteket, a fűszerüzleteket is zárva tartották. – Nálunk nyitva voltak az üzletek, úgy mint más napokon, s az utcák képét csak az itt-ott sétáló munkások változtatták meg kissé, akik máskor ilyen órákban nem szoktak járni az utcákon.”[41\(139\)](#) A lap összefoglalásul így értékelte a munkások napjának helyi eseményeit: „Minden különösebb jelenség nélkül múlt el a háborús májusok harmadikának elseje...”[42\(140\)](#)

Május közepén azonban Sopron megye munkásmozgalmára országosan felfigyeltek. Erre a brennbergbányai sztrájk adott alkalmat. A mozgalom előzményét az a hónapok óta tartó passzív ellenállás képezte, amelynek eredményeképpen a termelés visszaesett.[43\(141\)](#) Bár a bányászok elsősorban béremelést és az ellátás megjavítását követelték, sztrájkjuk mélyebb oka a háború elleni elégedetlenség volt.

Mintegy ötszáz brennbergi bányász szüntette be a munkát május 14-én. Ezt délután jelentette Birringer hadnagy, az ottani katonai parancsnok a soproni rendőrkapitánynak.[44\(142\)](#) Azonnal fél század katonaságot vezényeltek a helyszínre „a rend fenntartása végett.”[45\(143\)](#) A város polgármestere másnap jelentette a belügyminiszternek: „A sztrájk oka: munkabéremelés. A munkások követeléseiket illetőleg még nem nyilatkoztak... Rendzavarás eddig nem fordult elő. A munkásokkal a tárgyalások folyamatban vannak.”[46\(144\)](#)

A sztrájkoló bányászok 13 pontba foglalták követeléseiket. Ezek a béremelést, a nyolc órás munkaidőt, az ételmezés megjavítását, a petróleummal való ellátást, a bányatelep üzleteiben a maximális áron való árusítást tartalmazták. Követelték azt is, hogy megbízottaikat (azaz a sztrájk szervezőit) ne büntessék.[47\(145\)](#) Politikai vonatkozás ugyan nem volt a bányászok programjában, de a békevágy – kimondva-kimondatlanul – bennük élt.

A sztrájk napjaiban a bányászok összejöveteleket tartottak, amelyeken követeléseiket hangoztatták és a háborút szidták. A soproni csendőrparancsnokság [52](#)május 16-i jelentésében a munkások magatartását úgy jellemezte, hogy „csoportosan járnak... az erdőkben csatangolnak és a községekbe is betérnek.” Azt azonban el kellett ismernie, hogy a bányászok nem folytattak rendbontó tevékenységet. Ezért a Brennbergbányán lévő 8 főnyi csendőrőrs megerősítését nem tartotta szükségesnek.[48\(146\)](#)

Budapestről egy főbányabiztos érkezett Brennbergbányára. Ő tárgyalta a munkások megbízottaival. Május 17-én megállapodásra került sor. A bányászok ragaszkodtak 13 pontos követelésükhöz. Azzal a feltétellel vették fel a munkát, hogy június elejéig teljesítik követeléseiket. Ha ezt nem tennék meg, a sztrájk újbóli megkezdését helyezték kilátásba.[49\(147\)](#) A sztrájk e megállapodás alapján fejeződött be. Május 18-tól a munka ismét rendesen folyt. A polgármester 21-én a következőket jelentette a belügyminiszternek: „A bánya területén rendzavarás nem fordult elő. A karhatalmi kirendeltség bevonatott, és jelenleg csak 5 főből álló megerősített csendőrőrs teljesíti a közbiztonsági szolgálatot.”[50\(148\)](#)

A brennbergbányai sztrájk sikeres megmozdulás volt, hiszen a munkások ígéretet kaptak sérelmeik rendezésére. A mozgalom híre elterjedt az egész országban (noha a sajtó nem írhatott róla). A brennbergiek bátor harca rokonszenvet keltett. Ennek érdekes bizonyossága Sallay Ernő győri szocialista május 16-án kelt

levele. Ebben a következőket írta: „A viszonyok eddig semmi eredményt még nem mutatnak, a májusi muri itthon csendesen folyt le. De most pattant ki a tűz... Egy bányában is már napok óta nem spinónek.”⁵¹⁽¹⁴⁹⁾ Nyilvánvaló, hogy a levél (a Győrhez elég közeli) Brennbergbánya eseményeire célzott.

Május közepén Ausztria-Magyarország munkásmozgalmának szenzációja volt Friedrich Adler pere. Az osztrák baloldali szocialisták vezetője 1916. október 20-án lelőtte Stürgkh miniszterelnököt, a háborús politika egyik fő képviselőjét. Bár a merénylet módszere általában helytelen, az adott esetben bizonyos fokig kivételt kell tenni. Adler tette ugyanis megrázkódtatást okozott Ausztria belpolitikájában, s az új kormány kénytelen volt enyhíteni az elnyomást. (Maga Lenin is úgy értékelte Adler lépését, hogy ez talán fordulatot hoz az osztrák munkásmozgalomban, és bizonyos rokonszenvvel írt róla.)⁵²⁽¹⁵⁰⁾ Friedrich Adlert azonnal letartóztatták és – hosszú hónapokig tartó várakozás után – május 18-án vésztörvényszék elé állították.

A május 18–19-i tárgyalást a Monarcia közvéleménye feszült figyelemmel várta. A vádlott Adler vádlóvá lépett elő. Leleplezte a hatalmon lévők háborús politikáját és a hadvezetőség gatzetteit.⁵³⁽¹⁵¹⁾ A bécsi tárgyalás nagy figyelmet keltett a közeli Sopronban. Még a helyi jobboldali sajtó is közölt tudósítást a perről.⁵⁴⁽¹⁵²⁾ Sopron haladó közvéleménye Friedrich Adlerral rokonszenvezett. A háború elleni küzdelem mártírjának tekintették itt is azután, hogy a bíróság halálra ítélte. A helyi jobboldali sajtó egyik glosszája úgy próbálta a Friedrich Adler iránti szimpátiát csökkenteni, hogy „életől elzárt ember”-nek, az „ábrándok” rabjának minősítette, akit „egy kis jóindulattal nevezhetünk mártírnak **53**is, de nem az Eszme, hanem a ferde, örvényes útra tévedt szenvedély... vértanújának.”⁵⁵⁽¹⁵³⁾

A pétervári szovjet kezdeményezésére nemzetközi akció indult Adler életének megmentésére. Bécs munkássága is kegyelmet követelt a fiatal szocialista vezető részére.⁵⁶⁽¹⁵⁴⁾ „Éljen Adler!” – ez lett ezekben a hetekben a baloldal egyik fontos jelszava az egész Monarchiában. „A bécsi baloldali szocialisták” aláírással röpirat jelent meg, hangoztatva – Adler gondolatai nyomán –, hogy a békét a munkásoknak még saját vérük árán is ki kell kényszeríteniük.⁵⁷⁽¹⁵⁵⁾ Ez a felhívás május végén Magyarországra is eljutott.⁵⁸⁽¹⁵⁶⁾ Ezt a forradalmi röpiratot a Bécshez igen közel lévő Sopronba is elküldték. A város haladó közvéleménye egyébként júniusban nagy megkönnyebbüléssel értesült arról, hogy Adlernek az uralkodó megkegyelmezett.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Merényi László: Az 1917. évi februári orosz forradalom soproni visszhangja / IV. A Tisza-kormány bukása után

IV. A Tisza-kormány bukása után

A februári orosz forradalom hatására megélenkült tömegmozgalmak megingatták az évek óta hatalmon lévő Tisza-kormány helyzetét. A baloldali erők egyre határozottabban követelték a reakció vezérének, Tisza Istvánnak a távozását. Ő jelképezte hazánkban a háború és a német szövetség politikáját.

Május 23-án Tisza kénytelen volt benyújtani lemondását. Meg kell azonban jegyezni, hogy a reakció kormányának távozása nemcsak a néptömegek követelésére következett be. Tisza távozásában más erők is közreműködtek. A Monarchia új uralkodója, IV. Károly és környezete ekkor már kereste a háborúból kivezető utat. Új irányvonala érdekében szükséges volt az, hogy a háborúhoz és a német szövetséghez mereven ragaszkodó politikusok ellen fellépjen. Ezért az uralkodó és környezete számára elkerülhetetlen

volt Tisza menesztése.

A Tisza-kormány bukását hazánkban a néptömegek osztatlan örömmel fogadták. A demokrácia diadalának tekintették. Budapesten és sok városban tüntető megmozdulásokra került sor. A Tisza-rezsim bukása azonban nem volt akadálytalan folyamat. Csak éles politikai harcok nyomán álltak félre vidéken a bukott kormányzat támogatói. Ilyen erős küzdelem színhelye volt Sopron is.

A város polgársága körében a Tisza-féle „Nemzeti Munkapárt”-nak nagy befolyása volt. Mind a városi, mind a megyei közgyűlésen nagy súllyal rendelkezett. Vele szemben a haladó erők fő képviselője a Szociáldemokrata Párt volt. Ekkor már jelentős tömegbefolyása volt Sopronban és a környező bányavidéken. A városi és a megyei közgyűlésen azonban képvisellel nem rendelkezett. Az SZDP harcát támogatta a polgári baloldal is. (Ennek legjelentősebb helyi csoportja a Radikális Párt volt, Zsombor Géza vezetésével.)

Tisza bukásának hírért örömmel fogadta a soproni baloldal. „Az ország megérett a változásra”⁵⁹⁽¹⁵⁷⁾ – ilyen és ehhez hasonló kommentárokkal köszöntötte sajtója az átalakulást. Tömegmegmozdulást azonban az itteni haladó erők – más városoktól eltérően – szervezni nem tudtak. (Ez a helyi baloldal gyengeségéről tanúskodik.)

⁵⁴Június elején a munkásság megnövekedett aktivitása elsősorban sztrájkokban mutatkozott meg. Június 11-én a soproni villamoskocsik vezetői szüntették be a munkát, béremelést követelve, mert „megelégték nyomorúságos helyzetüket”.⁶⁰⁽¹⁵⁸⁾ Néhány nappal később sztrájkra került sor a Vasöntődében is.⁶¹⁽¹⁵⁹⁾ (Mivel ez hadiüzemnek számított, ennek a mozgalomnak háborúellenes éle is volt.)

A munkásság növekvő aktivitása a helyi szociáldemokrata vezetőket is cselekvésre készítette. A Soproni SZDP – hosszú évek óta először – életjelet adott végre magáról. Június 13-án a város munkássága a Korona-szálló termében értekezletet tartott. Fischl László beszédében „a választójogi küzdelemre hívta föl a nagy számban megjelent elvtársakat.”⁶²⁽¹⁶⁰⁾ A gyűlésen éles kifakadásokra került sor a háború ellen. A végén megválasztották a soproni SZDP új Végrehajtó Bizottságát. Ennek elnöke Fischl László, tagjai Teffer Rezső, Gruber Adolf és Guzmits Károly, pénztárosa Hirschl Jenő, jegyzője Walter József, ellenőrei Kaiser János és Schiller Ignác lettek.⁶³⁽¹⁶¹⁾

A munkásság megnövekedett aktivitására szükség volt. A bukott kormányzat Sopron megyei hívei május végén és június elején még ragaszkodtak hatalmi pozícióikhoz. Jellemző erre a főispáni tisztséggel kapcsolatos huzavona. Dr. Baán Endre szívósan ragaszkodott hatalmához. Csak június 6-án – két héttel Tisza bukása után – adta be végre lemondását. A helyi jobboldali sajtó ezt úgy kommentálta, hogy „a mi elveink győzelmes napján visszavárjuk”,⁶⁴⁽¹⁶²⁾ tehát olvasóiban azt a hitet igyekezett kelteni, hogy a „munkapárti” rezsim hamarosan ismét uralomra jut.

A reakció következő támadása az átalakulás ellen a megyegyűlésen következett be. A Tisza-párti többségű Heves megye átirata adott erre alkalmat. Ez a határozat – melyet minden megyének megküldtek – bizalmat nyilvánított a lemondott „munkapárti” kormány iránt (!). Az itteni reakció e manőver céljaira a június 14-i megyei rendkívüli közgyűlést kívánta felhasználni.

Izgalmas, feszült légkörben ült össze a közgyűlés június 14-én. A „munkapárt” itt ha nem is többséggel, de nagy befolyással rendelkezett. Mindenekelőtt ünnepélyesen búcsúztatták a lemondott Baán Endrét. A jobboldal e demonstrációját azonban megzavarta Dr. Tálos István ellenzéki küldött. Megállapította Baánról: „ha nagyritkán felszólaltam, a főispán torkomra forrasztotta a szót!” A „munkapártiak” sorában

zajos tiltakozás fogadta Tálós szavait, a baloldal viszont egyetértett velük.⁶⁵⁽¹⁶³⁾

Még nagyobb lett az izgalom, amikor a Heves megyei átírat tárgyalására került sor. A „munkapártiak” szerették volna a megyegyűlést a bukott Tisza melletti állásfoglalásra kényszeríteni. A baloldali küldöttek ezt határozottan elleneztek. A jobboldal részéről is többen irreálisnak tekintették a javaslatot. Németh János például megjegyezte: „kérdés, hogy időszerű-e most Tiszáékkal szemben a bizalomnyilvánítás?” Végül a közgyűlés szótöbbséggel napirendre tért a Heves megyei átírat fölött. Megállapította, hogy a javasolt határozat – tekintettel a kormány lemondására – „tárgyaltanná vált.”⁶⁶⁽¹⁶⁴⁾ Ez a baloldal sikerét jelentette. A továbbiakban a „munkapárt” nem játszott többé jelentős szerepet Sopron politikai életében.

55A soproni baloldal ezekben a hetekben megindította a nyílt háborúellenes propagandát. Több ízben követelte „a béke haladéktalan megteremtését”.⁶⁷⁽¹⁶⁵⁾ Ahogy azonban a hetek teltek és múltak, azt kellett látni, hogy a háború változatlan hevességgel tart tovább. Ez nagyfokú kiábrándulást keltett. A soproni baloldal azonban a békeagitációt folytatta a következő hónapokban is.⁶⁸⁽¹⁶⁶⁾

Hazánkban nagy csalódást keltett az is, hogy az oroszországi burzsoá Ideiglenes Kormány tovább folytatta a háborút. Nem teljesültek tehát azok a remények, melyek szerint a cárizmus bukása a békét hozza magával. E kiábrándultság miatt a soproni sajtó 1917 nyarán már alig foglalkozott a februári orosz forradalommal. Egyik cikk ugyan még kifejezte azt a reményét, hogy az ottani változásokból „a minden emberi haladás alapforrása: a béke fog fakadni.”⁶⁹⁽¹⁶⁷⁾ Az ilyen kommentárokat azonban már ekkor közömbösen fogadták az olvasók. A kiábrándult helyi közhangulatot reálisabban tükrözte egy másik újságcikk megjegyzése: „Nagyon posványos vizekre került a béke hajója, és úgy látszik, megfeneklett...”⁷⁰⁽¹⁶⁸⁾

Az 1917 március–június közötti időszak Sopronban is, akárcsak az egész országban, a nagy reménysegek ideje volt. A februári orosz forradalomtól békét vártak. Ez azonban nem teljesült. A hatalomra jutott orosz burzsoázia folytatta a háborút. Érthető, hogy a magyar közvéleményben a nagy reménysegeket a csalódottság váltotta fel. Az embereknek 1917 nyarán azt kellett látniuk, hogy a világ éppen olyan távol van most a békétől, mint volt félévvel azelőtt. A magyar haladó erők azonban (s ez becsületükre vált) ebben a nehéz helyzetben is folytatták a háború elleni harcot.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Dóka Klára: A Rába-szabályozás kérdése 1786-ban

Dóka Klára: A Rába-szabályozás kérdése 1786-ban

1. A XVIII. században a töröktől elpusztított területek betelepítése, a meginduló gazdasági fejlődés következtében kibontakozott a technikai forradalom, amely elősegítette a műszaki munkálatok megindulását. Az uralkodó merkantilista gazdaságpolitikájának célja is az volt, hogy a megfelelő adóalap biztosítása érdekében az ország területe földművelésre, állattenyésztésre alkalmas legyen.

A műszaki munkálatok egyik lényeges része volt a folyók szabályozása, mocsarak lecsapolása is. Elszórtan már a XVIII. század elején voltak vízrendezések, elsősorban a kamarai területeken és a nagyobb birtokokon. Ezek főleg a mocsarak lecsapolására irányultak. Az 1760-as években a telepítések miatt volt szükség minél több terület használhatóvá tételére. A területek felmérése, térképezése az újjáépítéssel

szorosan összekapcsolódott. Sürgette ezt a munkát az 1767-ben meginduló úrbérrendezés is.

56Az 1770-es évektől a kereskedelem fejlődésével a víziutak kihasználása és az ezzel összefüggő folyószabályozás vált elsőrendűvé. Mindenekelőtt a Duna hajózhatóságát kellett biztosítani. A műszaki munkálatokat az 1770-es évekig a kamara irányította, ahol már a század első éveitől kezdve alkalmaztak mérnököket. Létszámuk 1780-ra elérte a negyvenet.¹⁽¹⁶⁹⁾ Az 1770-es években a helytartótanácson belül is kialakult a műszaki személyzet. 1773-ban Mária Terézia megszervezte a helytartótanács felügyelete alatt működő hajózási igazgatóságot, amelynek a Duna-szabályozás irányítása volt a feladata. Az igazgatóság, amelynek élén Walcher József állt, 1781-ig működött. Ekkor személyzetét a kamara vette át.²⁽¹⁷⁰⁾ A helytartótanács – mivel szüksége volt a mérnöki személyzetre – ragaszkodott korábbi jogaihoz. 1784-ben elérte, hogy Walcher Józsefet és segédjét, Hepe Szaniszlót alája rendeljék. Így a kamara hajózási osztálya kettős fennhatóság alatt működött. 1785-ben az egyesített helytartótanács és kamara irányítása alá került. Vezetője ekkor már Hepe Szaniszló, segédje Pichler volt.³⁽¹⁷¹⁾

A személyzetet 1785 tavaszán 2 gyakornokkal egészítették ki. 1785 szeptemberében a hivatalban – a hajózási igazgatón kívül – 2 segéd, 2 gyakornok dolgozott; vidéken 4 mérnök működött, akik mellé szintén segítséget adtak.⁴⁽¹⁷²⁾ A hajózási osztály örökölte elődje nevét, hajózási igazgatóságnak is nevezték. A Duna szabályozásán kívül foglalkozott a kisebb folyók (Kulpa, Maros, Rába stb.) ügyeivel, a mocsarak lecsapolásával, partbiztosítással, hídépítéssel stb.⁵⁽¹⁷³⁾ Iratai csak töredékesen maradtak fenn. 1785–1786. évi működését reprezentálja a helytartótanácshoz intézett jelentésekről készített másolati könyv. Ez jórészt csak rövid beszámolókat tartalmaz az egyes munkák állásáról, a mérnökök kiküldéséről, visszahívásáról, a helyi hatóságokkal való kapcsolatokról.⁶⁽¹⁷⁴⁾ A kötetben egyetlen részletes rendezési terv található: a Rába folyóval kapcsolatban.⁷⁽¹⁷⁵⁾

2. A Rába-kérdés már évszázadok óta foglalkoztatta az országgyűlést és a megyei hatóságokat. Győr, Sopron, Moson, Vas vármegye Rába menti területei gyakran kerültek víz alá. A folyó mellett letelepedett lakosok életét a folyó járása határozta meg. A népesség fő foglalkozása a halászat, vadászat, nádvágás volt. Az építkezés már nehézségekbe ütközött. A falvak többször átköltöztek, sőt néhány helység a folyó gyakori kiöntése miatt eltűnt a térképről. 1602-ben, 1603-ban, 1611-ben a Rábaközben 26 falu került víz alá. 1700-ban Kisbabet községet öntötte el a víz, 1783-ban Újmalomsok lakói kényszerültek új helyre.⁸⁽¹⁷⁶⁾ A Rábavidékhez szorosan kapcsolódott a legnagyobb jobb oldali mellékfolyó, a Marcal rendezése és a Hanság kérdése. A XVIII. század végén a mocsarat az Ikva, Répce táplálta, sőt ide öntött ki a Kis-Rába is.⁹⁽¹⁷⁷⁾

A Rába-szabályozás története a középkorba nyúlik vissza. Már az 1226., 1264. évi oklevelek emlegetik a Rába gátjait. 1579-ben Nicknél építettek töltést, mivel az árvíz leggyakrabban itt tört ki. A XVII. században az országgyűlés törvényei (1622., 1635., 1638., 1647., 1655) is előírták a folyó környékének rendezését. A lakosság a veszélyeztetett helyeken rőzséből és karókból felépített, földdel és kövel kitöltött kezdetleges gátakkal, az „eszterók”-kal védekezett az elöntés ellen. 1699-ben I. Lipót rendelete **57** nyomán küldöttség járta be a vidéket. Kérték, hogy nyissák meg az Ásvány-árkot, amely a Rába felesleges vizét a Marcalba vezeti.¹⁰⁽¹⁷⁸⁾ A következmény az lett, hogy a másik folyó völgye is elmocsarasodott. 1746-ban Veszprém megye küldöttei járták be a vidéket. Az ő véleményük is az volt, hogy az árvizek oka az Ásvány-árok és a mellette emelt töltés. A helytartótanács 1759. évi rendeletével az árkot elzáratta.

1759-ben ismét Veszprém vármegye közgyűlése fordult a helytartótanácshoz a Rába ügyében. A folyó rendezésénél az volt a nehézség, hogy az egyes vármegyék érdekei gyakran keresztezték egymást. A helytartótanács rendeletével a megyéket együttműködésre szólította fel. Győr, Sopron, Vas, Veszprém

vármegyék képviselőiből Szany mezővárosban „árvízvédelmi bizottság” jött létre. A szabályozási terv elkészítésére Fritsch András kamarai mérnököt kérték fel. Bejárták a Rába környékét, elrendelték az eszterók megerősítését, a Marcal kitisztítását. Terveik közé tartozott a Hanság kiszárítása is.¹¹⁽¹⁷⁹⁾ Ez volt az első egységes terv a környék vízrendezésére.

Részletes tervek kidolgozására került sor 1786-ban, amelyről – mint az említett másolati könyv bizonyítja – a hajózási igazgatóság a helytartótanácsnak beszámolt. A terv a nicki Rába-toroktól Győrig terjedő Rába-szakasz helyzetét tárgyalja. Elsősorban a folyó kapuvári ágára (Kis-Rába) terjed ki, tehát a Sopron megyei szakaszra.

Az 1780-as években a gyakran megismétlődő árvizek miatt e folyószakasz rendezése sürgetővé vált. Először megyei deputációt küldtek ki, majd mérnököket kértek fel tervek készítésére. Az alaptervet Kriger Sámuel helytartótanácsi mérnök készítette el. Ez műszaki szempontból helyes volt, azonban a helyi ismeretek hiányoztak belőle. 1786-ban ismét árvíz pusztított, ami aktuálissá tette, hogy a Kriger-féle tervet újra elővegyék, és azt megyei küldöttség tárgyalja meg. A tervezethez a hajózási igazgatóság is hozzáfűzte észrevételeit, miután részletesen tanulmányozta a kérdést. Így a tervezet nem egységes koncepció alapul, hanem jól tükröződnek benne a műszaki, gazdasági, a vélt vagy valóságos helyi érdekek ellentmondásai.¹²⁽¹⁸⁰⁾

A javaslat egy része a malmok ügyével foglalkozik. A molnár mesterség a XVIII. században jelentős volt ezen a területen. A gazdasági fejlődés elősegítette a Kisalföldön a gabonatermelés fellendülését, ami állandó munkát biztosított a molnároknak. Mivel a folyó esése viszonylag nagy volt, ez elegendő energiát biztosított a malmok hajtásához. A folyón a malmok egymást érték. Pl. a Beled–Kapunvár közötti alig 10 km-es Rába-szakaszon 10 malom működött.¹³⁽¹⁸¹⁾ A korábbi tervezetek mind foglalkoztak a malmok szabályozásának ügyével, gyakorlatilag eredménytelenül. 1776-ban Győr megye vezetett be bizonyos rendszabályokat.

3. Az 1786-os javaslat első pontja a Kis-Rába egyik gátjának eltávolítását tárgyalja. E gát biztosította Markota és Bődöge malmai számára a vizet, így a két falu lakosai tiltakoztak ellene. A malomgát miatt a Kis-Rába gyakran kiöntött. Ezt elismerték a malomtulajdonosok is, azonban az volt a véleményük, hogy a malmok sokkal nagyobb hasznot hajtanak, mint amekkora kárt az árvíz okozni szokott. Másik indokuk az volt, ha elgátolják a folyót, megakadályozzák azt, hogy az árvíz a közelben betorkolló Lóréterébe nyomuljon, és e patak mentén is előntés legyen.¹⁴⁽¹⁸²⁾ Szóba került az is, hogy a kis-rábai malmokat teljesen felszámolják, mert a folyóág vízszintje túlságosan ingadozik. Így azok kisvízkor nem tudnak rendesen működni, árvíz idején pedig fokozzák az árvízveszélyt.

58A Kriger-féle terv szerint az Öreg-Rába alsó szakaszán, Kisbabot, Szentmihály, Rábapatona malmait is el kellett volna távolítani. Az volt a mérnök véleménye, hogy a malmok túlságosan nagyok, akadályozzák a víz szabad lefolyását, ami különösen ezen a szakaszon veszélyes. Megbontják a folyó természetes szélességét, azokat csak malomcsatornában lehetne elhelyezni. A megyeiek véleménye szerint a malomcsatorna megépítése nem szükséges, csak a malmok elhelyezését kell szabályozni. A molnárok gyakorlata az volt, hogy a vízszintingadozás miatt a malmokat a kisvíznek megfelelően helyezték el, hogy azokat ilyenkor is használhassák.¹⁵⁽¹⁸³⁾ A megyei javaslat szerint a malmokat a középvíznek megfelelően kellett volna elhelyezni. A malomcsatornát a hajózási igazgatóság sem vélte jó megoldásnak. Túl nagy beruházásnak tartották, és csak a mocsarak lecsapolása után tudták volna megtölteni megfelelő mennyiségű vízzel.¹⁶⁽¹⁸⁴⁾

A javaslatban szóba került a Kesző, Sebes, Vág, Kecskéd, valamint Mórchida, Árpás, Sobor, Ómalomsok melletti malmok ügye is. A mérnök véleménye itt is az volt, hogy ezeket az árvizek elkerülése érdekében feltétlenül le kellene bontani, a helyi lakosság viszont – mint fő kereseti módhoz – ragaszkodott hozzájuk. A megye ismét középutas megoldást javasolt: a malmok elhelyezését kívánta itt is szabályozni, és e területen ért is el bizonyos eredményeket.[17\(185\)](#)

A malmok ügye a későbbiek során sem került le a napirendről. A XIX. század első évtizedeiben, amikor a gabona külföldi értékesítési lehetősége csökkent, a megtermelt mennyiséget itthon kellett feldolgozni, országszerte tovább nőtt a malmok száma.[18\(186\)](#) Már szóba sem kerülhetett, hogy lebontsák azokat. A Rába menti vízrendezések során is csak a malmok méreteit szabályozták és Sopron megye határozattá emelte, hogy a molnárok árvíz idején – bármilyen sürgős munkájuk akad – nem használhatják azokat.[19\(187\)](#) 1838-ban Keczkés Károly készített átfogó szabályozási tervet, aki szintén felvetette az Öreg-Rába mellett létesítendő malomcsatorna tervét. A malmok ügyét a Rábaszabályozó Társulat zárta le az 1870-es években azzal, hogy nagyrészüket kisajátította és lebontatta a víz szabad lefolyását akadályozó malomgátákat.[20\(188\)](#) Ezt azonban ekkor már nemcsak vízügyi, hanem gazdasági tényezők is indokolták. A század második felében a gőzmalmok megjelenésével a kis kapacitással dolgozó vízimalmok egyébként is pusztulásra voltak ítélve.

4. Kriger tervezetében a Rába győri torkolatából is el akarta távolítani a hajókat és a malmokat, hogy a várost ne veszélyeztesse az árvíz. A hajózási igazgatóság véleménye szerint ez nem szükséges, mert a folyó kotrásával is el lehet kerülni az árvízveszélyt. A kis vizeknél a lefolyás elsősorban a vízállástól függ, a malmok nem játszanak komoly szerepet ebből a szempontból. A hajók még kevésbé akadályozzák az árvíz elvonulását. Ilyenkor azokat a Duna két partjára húzzák, vagy a Rábán, Rábcán vesztegelnek. Ezeket a város tiltakozása miatt sem lehetett volna eltávolítani eredeti helyükről. Győr a XVIII. század végén jelentős kereskedelmi központ volt. Mivel a Duna Győr–Pozsony közötti szakaszán a vízi közlekedés a szabályozás előtt nehézségekbe ütközött, a vízi úton szállított gabonát e városban rakták ki. A javaslat szövegezői végül lemondtak arról, hogy a dunai hajókat szokott kikötőikből eltávolítsák.[21\(189\)](#) Csak a Duna-meder kotrását tartották célszerűnek.

Kotrásat másutt is javasoltak. Tervbe vették a Kis-Rábán és a Marcal folyó egyik szakaszán is.[22\(190\)](#) A Veszprém felé vezető út Marcaltónél ment keresztül a Rábán. A híd [59](#)itt túlságosan gyenge és keskeny volt. Nemcsak a víz lefolyását akadályozta, hanem fennállt az a veszély is, hogy az árvíz elviszi. Kriger javaslata nyomán a hidat átépítették olyan helyen, ahol nem volt egyelőre árvízveszély.[23\(191\)](#) Ez a megoldás sem bizonyult jónak, és még évek múlva is problémát okozott. A hidat száz évvel később a Rábaszabályozó Társulat építette fel, 17 000 Ft költséggel.

5. Sor került a tervezetben a holtágak kérdéseire is. A megye, a hajózási igazgatóság és Kriger véleménye alapján egyértelműen javasolták a vitnyédi holtág felszámolását. Szóba került a bősárkányi átkelésnél lévő holtág felszámolása is. Ezt a helyi lakosság már nem tartotta volna jó megoldásnak. Az volt a véleményük, hogy árvíz idején a holtág tározóként szolgál, és annak felszámolása veszélyt jelentene számukra.[24\(192\)](#)

Szóba került a Rábaköz vizenyős területein a belvíz levezetése is. Bősárkány, Maglóca, Barbacs, Bányog, Szovát, Bodonhely községeket akarták a Rábába vezető csatorna segítségével vízmentesíteni. A folyóparton élők – különösen az alsó Rába vidéken – tiltakoztak ez ellen, mivel a csatorna jelentős mértékben növelte volna a folyó vizét. A hajózási igazgatóság tisztában volt azzal, hogy a folyóparton élők és az attól távol lakók érdekei sohasem fognak megegyezni, és ezért függőben hagyta a belvízlevezetés kérdését.[25\(193\)](#) Lényegesen kedvezőbb fogadtatásra talált az a javaslat, amely szerint a Hanság egy részét vízmentesítették

volna úgy, hogy a Répce vizét a Hanságból bevezetik a Kis-Rábába. Ezzel meg lehetett volna oldani a vízhiányban szenvedő malmok problémáját is.²⁶⁽¹⁹⁴⁾

A javaslat jelentős teret szentel a gátak építésének, partok biztosításának is. Gyirmónál éppen beszakadt a part. Itt kb. 900 m szakaszon partbiztosítás építését javasolták. A hajózási igazgatóság – nyilván megfelelő anyagi eszközök hiányában – ezt 1/3 részére csökkentette.²⁷⁽¹⁹⁵⁾ Egyértelműen elfogadták a javaslatnak azt a részét, amely szerint az Öreg-Rába gátjait magasítani kell.²⁸⁽¹⁹⁶⁾ A küldöttség azt kérte, hogy a Nick–Győr közötti Rába-szakaszon, a déli parton, a part teljes hosszában gátak legyenek. Ahol voltak régi eszterók, azokat javítsák ki, ahol eddig semmiféle partbiztosítás nem volt, építsenek újat. A javaslat helyeslésre talált. Azonban a hajózási igazgatóság tisztában volt azzal, mekkora anyagi kihatással jár ez, ezért úgy vélték, hogy a munkát csak felsőbb döntés esetén lehet megkezdeni. Itt ismét felvetődött a malmok kérdése. Ha a malmok az árvizek legfőbb okai, akkor miért kell jelentős költséggel gátat építeni, hiszen a kérdés a malmok rendezésével is megoldható. Mielőtt a munkához kezdenek, be kell várni, milyen eredményeket fog hozni a megye által ígért malom-szabályozás.²⁹⁽¹⁹⁷⁾

Tisztában voltak azzal, hogy a földből épített gátak gyengék, az időjárástól, a folyóhoz járó állatoktól tönkremennek. A javaslat utolsó pontjában azt kérték, hogy a hatóság gyakoroljon felügyeletet a gátak felett.

6. A különféle véleményekből kialakult szabályozási terv 30 Rába menti falu érdekeit érintette. Ezek a településeken átlagosan 500 fő élt. Lényegesen nagyobb volt Bősárkány 880, Rábapatoná 797, Páli 974 lakossal. Egészen kis település volt Ómalomsok 137, Kisbabot 256, Maglóca 213, Bányog 339, Sebes 226 fővel.³⁰⁽¹⁹⁸⁾

A Rába vízrendezésének tárgyalásakor ellentétes szempontok ütköztek össze. Különbözött a nagyforgalmú győri kikötőhöz ragaszkodó városi lakosok, és az árvízről veszélyeztetett alsó Rába-vidéken élők érdeke. Az alsó Rába-szakaszon létesített malmok ⁶⁰árvízveszélyt jelentettek a folyó felső részén lakók számára. Ha a Rába felső szakaszán létesítettek malmokat – elsősorban a Kis-Rába esetén – akkor az alsó szakaszon az őrléshez már nem volt elég víz. Helyi ellentét volt a belvizek levezetésénél, a gátépítésnél, a holtágak felszámolásakor. Különféle véleményt képviseltek a hivatalok is. A kiküldött mérnökök kizárólag műszaki szempontokat tartottak szem előtt. A megyék – sokszor egymás ellen – igyekeztek védeni a helyi lakosok érdekeit. A hajózási igazgatóság – okulva korábbi tapasztalataim – kénytelen volt figyelembe venni a rendelkezésre álló pénzügyi keretek határait.

A Rába szabályozása csak a XX. század elején fejeződött be. Már az 1786-os tervzetben megmutatkoztak azok a problémák, amelyek a nagy körülméket, komplex vizsgálódást igénylő vízrendező tevékenységet ezen a területen nehezzé tették.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hárs József: Írt-e Printz Ferenc útikalauzt?

Hárs József: Írt-e Printz Ferenc útikalauzt?

A Sopronnal foglalkozó számos városismertető közt van egy kis füzet¹⁽¹⁹⁹⁾, amely – a múzeumi példány bejegyzése szerint – a tevékeny városi tanácsnok: Printz Ferenc tollából származik. Maga a kiadvány azonban adós marad a szerző nevével és a megjelenés évével is, ezért szükséges némi vizsgálódás annak

eldöntésére, hogy a fenti állítás mennyire bizonyítható.

A bajor Leo Woerl, a Würzburgban és Bécsben megjelenő „Reisehandbücher” című sorozatának már a negyvenedik füzeténél tartott, mikor ajánlattal kereste meg a soproni városi tanácsot²⁽²⁰⁰⁾. A kísérőlevél szerint 1884. április 15-én feladott küldemény részletes, sokszorosított szövegéből kiderül, hogy ez a Woerl a vele kapcsolatba lépő városoktól – az ismertetőért cserébe – milyen hozzájárulást kíván.

A legfeljebb ívnyi terjedelmű, világosbarna színű füzetecske ötszáz példányának megvételét, összesen 60 o. é. forintért, ugyancsak ötszáz ingyen példány átvételét azzal a kötelezettséggel, hogy rendőrtől a bérkocsisig mindenki részesüljön belőle, akinek valami köze lehet az idegenforgalomhoz, egy nyomdai sokszorosításra alkalmas várostérképra, és ami számunkra a legfontosabb: a kiadásra kerülő kéziratot az illetékes városi tisztviselő nézze át és ha szükséges, javítsa ki. Tehát lényegében a lektori munka is a városra hárul.

Nos, az illetékes valóban Printz, s amilyen lelkes ember, elképzelhető lenne róla, hogy egyszerű lektorálás helyett az egész szöveget vagy annak nagy részét újraírja. Ezzel szemben mi történt? Woerl jó darabig hiába várta a választ. Ajánlatát szeptemberben megismételte. Újra csönd. Végre november 8-án mozdult valami: ezen kérelem most már nem teljesíthető, miután a város hasonló vállalat végett... szerződött” – terjeszti tanácsülés elé véleményét éppen Printz Ferenc. Az elutasító válasszal együtt utaztak vissza bajor földre az ajánlat mellékletei is.

A szerződést³⁽²⁰¹⁾, amelyre a tanácsnok hivatkozik, útikönyvek ismert szerzőjével, Heksch-sel kötötték, s eszerint a város kiadása 80 o. é. forint, amiért cserébe **61** csak 50 ingyen példányt kap, s a térképen kívül még történelmi adatokkal is szolgálnia kell. Az igaz, hogy a tárgyalások már jóval Woerl ajánlata előtt megkezdődtek, de magát a szerződést csak a sürgetés után, október elején, kötötték meg. Heksch 1885 januárjában meghalt, az egyezés azonban, ha viszontagságok közepette is, a soproni nyomda javára érvényben maradt, a könyv megjelent, sőt 1891. augusztus 9-én már második kiadását kezdi hirdetni az újság⁴⁽²⁰²⁾. Sem eddig, sem később nincs semmi nyoma se annak, hogy Printz Woerl útját egyengetné, vagy ő maga akarna városismertetőt írni.

Dehát mikor is keletkezhetett ez a kézirat? Erre a kis füzet adatainak segítségével elég pontosan felelhetünk.

Szerzőnk a vízvezetékét készülőképben látja, a Pannónia pedig még Arany Szarvasként működik, de már tervbe vették újjáépítését.⁵⁽²⁰³⁾ Az első megállapítás csak 1891. május 20-ától, az első kapavágástól lehet igaz⁶⁽²⁰⁴⁾, a második viszont legfeljebb 1892. február 1-ig érvényes, mert ekkor zárták be végleg a már kiürített szálló kapuját.⁷⁽²⁰⁵⁾ Mivel azonban a bérlő már 1891. október 9-én kapta kézhez a felmondást, az Arany Szarvas tulajdonképpen ettől a naptól kezdve szűnt meg létezni a világ számára.

Az időpont meghatározása még nem minden. Az ismeretlen szerző felkereshette Printzet mint magánembert, aki lediktálhatta neki akár az egész anyagot is. Ez a feltevés is megdől, ha kezünkbe vesszük a Hekschre visszavezethető kalauz második kiadását. Woerlék füzete ugyanis nem más mint ennek ügyes kivonata, egy-két pontosan körülhatárolható megjegyzés kivételével. Ezeknek a forrása is írott betű.⁸⁽²⁰⁶⁾

Az egyik ilyen betoldás az a néhány sor, ahogyan a város ismertetését kezdi. Az idegen a Déli pályaudvarra érkezik mint a Déli Vasút évtizedes útikönyveiben, mintha GySEV nem is létezne. Jellemző példa a bencés templom történetének a leírása. Baedeker az építésre fordított pénzt egy földből kiásott török hadipénztárból származtatja, de az idejét legalább 1529-re teszi, nem így a mi emberünk, aki két forrását összekapcsolva 1280-at ír. Ez egy bajornak fel sem tűnik, egy bécsi azért elgondolkodhatott volna rajta, de

egy soproninak sohasem jutott volna az eszébe.⁹⁽²⁰⁷⁾

A mellékelt várostérképen vannak ugyan az eredetihez képest új adatok, egészben véve mégis közömbösséget árul el Sopron értékei iránt, mikor le hagyja róla a városfalat, s a nevezetességek számszerű felsorolásában sem tud mit kezdeni vele.¹⁰⁽²⁰⁸⁾

62 Ez hát az a kis füzet, amelynek belső címoldalára Domonkos Ottó 1967. IV. 26-án a következőt jegyezte fel: „Prinz Ferenc készítette az útikalauzt, tőle tudja Csatkai Endre.” Tehát mégsem? Nem, semmiképp sem. Hogy miért mondta Csatkainak, hogy ő írta? Mert harmincegy-néhány év után, mikor vele beszélgetett, így emlékezett rá. És ismét hány esztendő telt el, mire a feljegyzés megszületett!¹¹⁽²⁰⁹⁾

A szerző személye most már nem is túlságosan érdekes. Feltételezhető, hogy a Woerl cég bécsi (I. Spiegelgasse 12.) embere lehetett. A füzetet nagyon hamar piacra kellett dobni, már csak az Arany Szarvas állapota miatt is, ezért nem valószínű, hogy sokat tévedünk, ha megjelenését 1891 őszére tesszük. Az idegenforgalom akkoriban jobban kedvelte ezt az évszakot az előnytelen barnulást okozó nyárnál.¹²⁽²¹⁰⁾

Még mindig érthetetlen, hogy egyáltalán miért kellett ezt a kalauzt megjelentetni. A válasz egyszerű: Woerl üzletember volt. Láta, hogy Sopron iránt egyre növekszik az érdeklődés, a városi tanácsra pedig egyszerűen nem volt szüksége a könyv birtokában. Ez a könyvesboltokban porosodó drága mű és a nehézkes város nem lehetett versenytársa az 50 Pfenniges dömpingárúnak.

Ez a kis epizód is rávilágít a kapitalista Sopron lemaradásának okaira. Baedeker azt írja, hogy Sopron, lakosai száma ellenére, olyan mint egy csendes osztrák mezőváros. Az embernek néha az az érzése, hogy Baedeker nem is tévedett olyan nagyot!¹³⁽²¹¹⁾

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Zsoldos Benő: A „soproni kártya”

Zsoldos Benő: A „soproni kártya”

A ma ismert „magyar kártya” előtt a múlt században egy másik kártyatípus volt használatban hazánkban. Kutatásaim során a közelmúltban kiderült hogy ezt a kártyatípust annak idején „soproni” néven ismerték, ugyanis a különböző kártyafestők a csomagot borító lapon az „Oedenburger” megjelölést használták. Erről szóló tanulmányom alapján a kártyatörténészek és a kártyagyűjtők nemzetközi egyesülete, az angliai Playing Card Society, amellet foglalt állást, hogy ezt a kártyatípust a szakirodalomban „Sopron/Oedenburg pattern”, vagyis „Soproni kártya” névvel jelöljék.¹⁽²¹²⁾

Régen nem volt szerzői jogvédelem, a kártyafestők szabadon vették át egymástól a kártyaképeket, legfeljebb kisebb változtatásokkal. Így sok kártya széleskörű rokonságra tett szert. A soproni típushoz hasonló kártyát például már a 18. század közepe táján is készített egy vágújhelyi kártyafestőnő (Scrusina Anna), kártyája viszont egy régi bajor és salzburgi típusal mutat rokonságot. **63** Valószínű, hogy a vágújhelyi kártya előképe lehetett a soproni típusnak, mely tulajdonképp csak a 19. század derekán alakult ki véglegesen.²⁽²¹³⁾

A „soproni kártya” 36, vagy 32 lapból állt, a gyártók szerint kisebb rajzbeli eltérésekkel. Maguk a kártyaképek állandóak. Az alsó és felső lapok alakjai régi magyaros öltözékben vannak, prém szegélyes tollas kalpagban s kardot, fokost, vagy bárdot tartanak. A zöld- és tők-alsó lapokon mindig dobos, illetve

pikulás képe látható. A királyok hagyományos módon lovon ülnek. A gyártók neve következetesen a makk-ász lapon szerepel. Jellegzetes lapja a kártyának a tök-ász, mely hordón lovagoló gyermek-Bacchust ábrázol, fején és derekán koszorúval. Az egyik kezében serleget, a másikban nyársra szúrt 3 kolbászkát tart. A hordón római szám van feltüntetve, mely a gyártók szerint változik. Scrusina Anna *XIII*, Nitsch Mihály *XIV*, Mayer és Wilner *X*, a bécsi mesterek pedig egyöntetűen *XXV* jelzést használtak. A „számos” lapokat apró zsáner-képek díszítik, melyek a gyártók szerint változóak. Minden szín 10-es lapján római *X* számjel van, a lapok egyébként betű- és számjel (index) nélküliek.³⁽²¹⁴⁾

A soproni Liszt Ferenc Múzeum birtokában egy 1844. évszámmal jelzett fadúc van, melybe a soproni típus 28 lapja van remekbe vésve. Az ász-lapok dúca hiányzik. A tök-7 lapon *I. F.* betűk láthatók, ezek Csatkai Endre megállapítása szerint Fessel Ignác soproni fametsző kezdőbetűi.⁴⁽²¹⁵⁾ Ezenkívül három „soproni kártya” csomag is van a Múzeum birtokában. Az egyiket Geiserleiter bécsújhelyi mester, a másikat Ferdinand Piatnik und Söhne bécsi gyár készítette a múlt század közepe táján. A harmadik a pesti Első Magyar Kártyagyár Részvény Társulat csomagja a múlt század harmadik negyedéről.

A müncheni Bayerisches Nationalmuseum Johan Nejedly bécsi mester „Oedenburger Kartenspiel” névvel jelzett kártyáját őrzi (8623. lelt. sz.). A már említett Scrusina Anna kártyája a budapesti Iparművészeti Múzeum birtokában van (65590. lelt. sz.). Itt fadúccokat is őriznek a „soproni” kártyához, melyeket Tsányi Jakab pesti fametsző készített a 18. sz. vége felé. Az Iparművészeti Múzeumban próbanyomatok is találhatóak a soproni típus 36 lapjáról (65589. lelt. sz.), melyek Nitsch Mihály pesti mester fametszetéről készültek.

A rendelkezésre álló adatok szerint a soproni típust gyártották még a fentiekén kívül Mayer és Wilner és Giergl János pesti kártyakészítők, valamint Josef Glanz és E. Knepper bécsi mesterek a múlt század második felében. Ez utóbbi kártyafestő csomagjának borítólapján ez áll: „Feine Deutsche Oedenburger N. 83.”

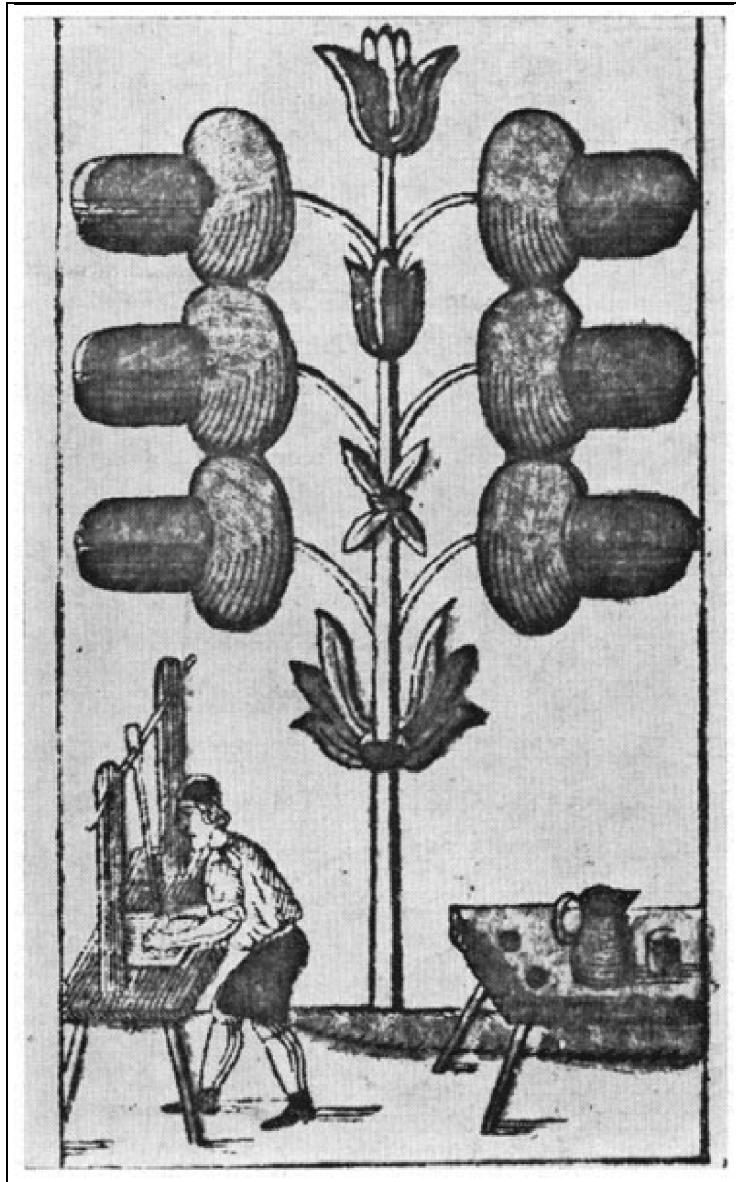
Az itt bemutatott kártyalapok Josef Glanz bécsi mester csomagjából valók. A borítólapon az „Oedenburger” megjelölés jól olvasható.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Csepregi Horváth János: Kortársi tudósítás az 1873. évi soproni pénzügyi válságról

66 Csepregi Horváth János: Kortársi tudósítás az 1873. évi soproni pénzügyi válságról

1. 1873 gondterhelt esztendeje volt az osztrák–magyar birodalomnak. Az évtizedek óta gazdasági nehézségekkel küszködő államra május 10-én, Bécsben rászakadt a „tőzsdekrach”, az összeomlás. Az egyensúly helyreállítására irányuló országos pénz- és hitelműveletek pedig átmenetileg ugyancsak bénítólag hatottak fejlődésére. A magyar társország a nagy rengésben kétségtelenül szerencsésebb volt, mint szomszédja. Az önkényuralom alatt lefojtva tartott magyar gazdasági élet a lassú magához térés éveiben még oly kezdetleges fokon állott, hogy a hitel- és pénzválság nagy hullámverését mérsékeltebb megrázkódtatással vészelhette át.

Sopron Bécs közelsége miatt nem Pesten, hanem az osztrák főváros szervein keresztül kapcsolódott be az államtest gazdasági vérkeringésébe.¹⁽²¹⁶⁾ A hitelek Bécsből érkeztek, túlnyomólag még a jegybankhitelek is, és a soproni vállalatok leginkább bécsi tőkével, szervezéssel nőttek ki.²⁽²¹⁷⁾ Főként pedig a bécsi tőzsde játékpiaça vonzotta a soproniakat, akik akkoriban alaposan belevetették magukat a nyereszkesedés, spekuláció hullámaiba. Folyt a könnyen szerzett pénz, de be is következett utána a késői bánat korszaka, amikor a kártyavárat elfujta a válság szele, a gazdasági vakrémület, a pánik.

2. Szóltassuk meg az eseményeknek egy soproni krónikását, aki megemlékezésének azt a címet adta: *Sopronnak, mint Kisbécsnek tragédiája 1873-ban.*

Bocsássuk előre, hogy sorainak írója, *Csepregi Horváth János*,³⁽²¹⁸⁾ egy soproni diákember, aki az ottaniakkal együtt élte át a megrázkódtatást. Erről utóbb, a századfordulón túl készített feljegyzést, ma már

pontosan meg nem állapítható időpontban,⁴⁽²¹⁹⁾ de megőrzött egy levélfogalmazványt is, amelyet azon frissiben vetett papírra és, amelynek tisztázataát unokatestvérének, Horváth Sándornak küldte el Szegedre, ahol a piarista paptanár működött és irodalmilag is neves előmozdítója volt a gimnáziumi önképzőköröknek, őt pedig hatékonyan támogatta anyagiilag.

Mert a csepregi Horváth János, aki 1853. március 1-én született, szegény fiú, még ha nem is ágrólszakadt faluszegénye családból származott. Atyja, aki különben még céhbeli csizmadia mester volt a rendi időkből, kis birtoka jövedelméből nehezen tartotta el 9 gyermekét, s ez okozta anyagi nehézségeit. A János fiú azonban feltűnő érdeklődést mutatott a tudás iránt. Még az iskolaköteles kor előtt idősebb nénjei mögött többször belopódzott az iskolába, és otthon mindig fel tudta mondani nővérei leckéjét. A gyermekektől zsúfolt csepregi ⁶⁷elemi azonban nem nyújthatott bő ismereteket. Ezért a derék iskolamester, Goda József rábeszélte az elevenesű fiú atyját, hogy a gyermek tudásának megalapozása céljából a különben kiténő előmeneteli tanulóval Kőszegen isméttesse meg az elemi két magasabb osztályát, mert ott egy kiváló tanító, Strauss József működik és ennek igen jó híre van. A János fiú tehát Kőszegre került. Ott végezte el a bencés gimnázium alsó négy osztályát is, kiténő eredménnyel, Atyja anyagi okból papi pályára szánta, de midőn ottani tanulmányait befejezte, húzódozása miatt fiát vissza akarja hívni a gazdaságba. A tudásszomjú kisdiákokt egyelőre megmenti piarista unokatestvére, aki magához veszi Nyitrára. Áthelyeztetése után azonban öccse szárazra kerül. A tanulni vágyó fiú tehát visszatér tágabb hazai vidékére, Sopronba, hol a bencés gimnáziumban végzi el a 2. osztályt, nehéz anyagi viszonyok között, némi szülői segéllyel. Barátja és földije, a később neves történetíróvá fejlődött Varga Ottó ekkor beszéli le végleg az egyházi pályáról, amihez nem érzett hivatást. Atyjával emiatt meghasonlik. Elmarad a támogatás, Szegedről is ritkábban jön a pénz. Magának kellett gondoskodnia megélhetéséről. Beáll tehát ügyvédi írónak Wukanich Viktor (1822–1876.) soproni ügyvédhez. A gimnáziumot meg magánúton végzi. Persze most már nem ér el kiténő fokozatot, de jó tanuló marad mindvégig.

Wukanich annyira megszereti segédjét, hogy azt tervezi, ha kiöregedik, neki adja majd át Templom utcai irodáját. A hajdani kis gimnázista, aki akkor már felnőtt fiatalember, 1873-ban 20 éves, nem egyszerű írónk, inkább valami titkárféle, akire principálisa komolyabb teendőket is rábízhat. Szállása sokáig Schneider Lajos szitakészítő mesternél van, aki telente felcseréli az ipart és táncórákat ad (Várkerület 32; ma Lenin körút 31).

Gazdájáról a már irodavezetőnek számító diákírnok lelkesedéssel nyilatkozott. Wukanich nem volt átlagember, írja. Előkelő ügyvédnek és lelkes hazafinak ismerte. Wukanich ezt a jó bizonyítványt meg is érdemelte. Ez a Vas vármegyei vend származású ügyvéd jelentős szerepet játszott Sopron közéletében. 1872-ben Wukanich fellépett képviselőjelöltnek. A kormányzó Deák-párt Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi minisztert jelölte, Wukanich viszont mérsékelt baloldali, tehát függetlenségi programmal szervezte meg az ellenzékét. 1872. június 19-én Wukanich 106 szavazattal kisebbségben maradt. A soproni polgárok akaratát elnyomták, hirdeti, győzött a megsokasodott jövevényelem. Trefort méltányos és nagyvonalú, nem fogadja el a képviselői megbízatást, lemond. Október 9-ére új választást írnak ki, új erőpróba kerülhet sor. De Wukanich már nem táplál reményt, nem jelölteti magát újra. Pártja elnöki tisztét csak egy évig tölti be. 1874-ben a szabadelvű Tisza-pártot már Flandorffer Ignác (1816–1891), neves soproni kereskedő alakítja meg. Az 1872. évi választási küzdelemben VII. gimnazista írónka volt Wukanich egyik leghasználhatóbb kortese és párttitkára. A csalódott politikust később beválasztják a törvényhatósági bizottságba. E minőségében javaslatot nyújt be a közgyűlésnek a főispáni tisztség eltörlése érdekében. Kellő feltűnést kelt vele. Egyébként a helyi közélet széles körében tevékenykedett. Ő alapítja meg 1870-ben a soproni Takaré- és Kölcsön Egyletet, a németországi Raiffeisen-szövetkezetek mintájára.

Diákja, aki később, élete során a szövetkezeti mozgalomban szerzett nevet, feljegyezte: „Itt ismerkedtem meg először a szövetkezetekkel.” Wukanich természetesen őt is belépteti és sokszor dolgoztatja a szövetkezet érdekében, mert neki szívügye volt ez. De Wukanich hozta létre a Soproni ügyvédegyletet is. Ugyancsak az ő fáradozásainak lett eredménye a soproni ipartársulat megalakulása, ⁶⁸ amelynek alapszabályait is ő szerkesztette. 1876. márc. 3-án halt meg. Mennyi jó, követésre méltó példa lebegett a kisdíákiból érett fiatalemberré fejlődött ifjú Csepregi Horváth János előtt. Kenyérkereső tolla pedig nem kopott el szürkére kezében, mert szenvedélyes író, tollforgató. Iskolai pályadíjakat nyer, tudósításai megjelennek a soproni Ellenőrben, cikkei és közleményei a „Sopron”-ban. Helyi munkatársa a Magyar Nyelvőrnek. ⁵⁽²²⁰⁾ Történetírói pályára készül. Végül azonban rabja marad a jogászi hivatásnak. De később egyik ágazatban sem vall szégyent. Amikor 1873-ban beköszönt a nagy „krach”, nyomában, bezzeg akad elég dolga a Wukanich-irodának. Tömegesen igénybe veszik munkáját azok, akiknek behajtani való követelésük támadt. Egy írnok nem is győzte az űrlapok kitöltését, beadványok másolását, segítséget kellett fogadni. Végül átmenetileg előfordult az is, hogy hárman dolgoztak ott.

3. De hallgassuk meg az eredeti szöveget: „Sopron, a Kisbécs 1873-ban tragikus napokat élt át. A Nagybecs ugyanis ebben az évben világkiállítást rendezett és ezt május elsején nyitotta meg. Az ünnepélyes megnyitással kapcsolatban a nagy tőzsdék urai jónak látták bemutatni a bécsi tőzsde összeomlását. Ez az összeomlás az egész Monarchiát ért nagy válság hullámát rázúdította Sopronra is, a Kisbécsre. Mert itt is nagyban folyt az üzérkedés, a tőzsdejáték, a spekuláció, akárcsak a bécsi börzén. Ennek az üzérkedésnek lényege abban állott, hogy a hetvenes évek elején Sopronban egymásután alakítottak különféle pénzüintézeteket, bankokat részvénytársasági formában, és nagy tömegben bocsátottak ki bankrészvényeket. Így például egy vagyonos kalapos iparos ⁶⁽²²¹⁾ alakította meg a Soproni Iparbankot, amelynek részvényeit úgy, mint a többiekét, a nagyközönségnek adták el. Ilyen formában jutott minden újabb pénzüintézet komoly tőkéhez, amelyet azonban nem annyira hitelek táplálására fordítottak, mint inkább a bécsi tőzsdén határidő üzletek, illetőleg különbözeti játékok lebonyolítására. Spekuláltak a tőzsdepapírok emelkedésére, vagy esésére, és amíg ez zavartalanul ment, nagy nyereségre tettek szert.

Sopronban annyira emelkedett a jólét, hogy kis banktisztviselők, az ún. „bankfiúk” reggel nem sétálni mentek, hanem miként az előkelő urak, kilovagoltak és csak lovaglásuk befejezte után mentek hivatalukba dolgozni. Ilyen nagyizolás és könnyelműség mellett nemcsak Nagybecs, hanem Kisbécs bankjai sem maradhattak fenn, és egymásután omlottak össze úgy, hogy nemcsak a megbízhatatlan, de a jó pénzüintézetek értékpapírjai is egész alacsony árszintre zuhantak le, sőt némelyek teljesen értéktelenné váltak. A végső következmény azután az lett, hogy Sopronban a hitelszövetkezeten kívül csak két pénzüintézet nem bukott meg; egyik az 1840-es években alakult takarékpénztár, a másik a jelzáloghitelbank. A többi négy-ötöt, az Iparbankot is, elfújta a szél, a bécsi tőzsdekrach, amely Sopronban legalább 100 rendes üzletembert és vagyonos polgárt juttatott a tönk szélére, mert értékpapírokba fektették takarékbetétüket, vagy egyéb vagyontárgyaikat. Értékpapírjaik pedig egyik napról a másikra értéktelenné váltak. Kárt szenvedtek még azok is, akik hiteleket élveztek, mert korábban felvett kölcsöneiket a csődbe jutott bankok kíméletlenül behajtották. Nagy csapás volt ez Sopronra! Az intelligencia, az értelmiségi osztálybeliek, valamint a szolid kézműves iparosok bizonyos fokig kárörömmel nézték ezt a ⁶⁹romlást, mert megelőzőleg az újjgazdagok lenézték őket. Sopron azonban 5–6 év alatt kiheverte e bajokat, mert gazdasági élete erős alapokon nyugodott.” Unokatestvéréhez intézett levelében, amelyet azon melegében és nem visszemlékezésként szerkesztett, a következő élőképet festi e szomorú időszakról: „És végre, a modern szédelgésnek csaknem valami 100 jóra való polgár esett áldozatul. Talán a vidéken sehol sem üzték ezt oly mértékben, mint itt. Hat bank és három más pénzüintézet van Sopronba. Nekünk is (ti. az ügyvédi irodában) sok dolgot adott a bécsi bukás. A városban Wild József kefekötő már öngyilkos lett.” Amikor pedig a

Sopronban működő magyar színtársulatot dicséri, elmondja: „Ami a közönséget illeti, a bécsi krachig nagyszámú; a színház mindig tele volt, mert olyanok is elmentek, akik magyarul nem tudtak, de azután mindig fogyott, végre nagyon is csekélyre olvadt le.” „Ugyancsak megemlítem, hogy a második tűzoltó ünnepély augusztusban leendő megtartását, a „krach” nyomása ellenére is elhatározta a tűzoltó egylet.”

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Horváth Zoltán: A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) 1973–1974. évi munkájáról

Horváth Zoltán: A Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár (Sopron) 1973–1974. évi munkájáról

1. Ezúttal intézményünk két évi munkájáról számolunk be. A városi részleg villanyvezetékeinek cseréje, a festetés és takarítás, 1973 szeptember és 1974 októbere között, tervfeladataink megoldását lényegesen gátolta. Négy ember munkáját kötötte le a mesteremberek körüli segítkezés, az iratanyag óvása, „menekítése”, átrakása. Átmenetileg 1974. január 1-től szeptember 15-ig a megyei részlegben fogadtuk ügyfeleinket és teljesítettünk kutatószolgálatot. A városi tanácsháza és a Járási Hivatal, vagyis a két levéltári részleg közt állandó „ingajarat” volt.

Gyűjtőterületi munkánk során helyben és vidéken (soproni és csornai járás, Kapuvár és Csorna város), csak a selejtezési munkát bejelentő szervezetet látogattuk meg. Jóváhagytuk többek közt a Sopron Városi Tanács VB. osztályainak iratselejtezését. A különböző irattermelő szervezetektől véleményezésre 1973-ban 67 és 1974-ben 32 új ügyviteli és irattári szabályzat érkezett hivatalunkhoz. Iratgyarapodásunk 1973-ban 50 iratfolyóméter, 1974-ben 40, a csökkenés selejtezéssel: 1973 ifm. Begyűjtöttük többek közt 1973-ban Winkler Oszkár egyetemi tanár építészmérnök iratait (9 ifm), a csornai járás 1957–1962. évi községi iratait, 1974-ben a Megyei Bíróságtól, Győrből a Sopron megyei törvényszék 1943–1950. évi iratanyagát (30 ifm), Sopron megye községei 1906. évi földkataszteri iratainak alapmunkálatait, sajnos a földkönyvek, az értékesebb rész átadására a Megyei Földhivatal részéről még mindig nem került sor. Selejtezést a rendezés alá került fondok iratanyagában végeztünk. Ez azt jelenti, hogy egy irattermelő szerv iratanyagának eredeti rendjét visszaállítottuk vagy tárgyi csoportosításba raktuk és selejtezés után lajstromoztuk. Iratrendezésre 1973-ban 472 napot, 1974-ben 239 napot használtunk fel, rendezésre került 229, ill. 193 ifm. Selejteztünk 1973-ban 110, 1974-ben 193 ifm-t, és a MÉH-nek bezúzásra 44 q hulladékpapírt adtunk át.

70Rendeztük és selejteztük a Pamutipar, Selyemipar, Zárgyár 1950 előtti iratanyagát, a Járási Begyűjtési Hivatalok, OTP és Bank-fiókok iratait stb. Az iratanyagot fedőlemez közé vagy dobozba helyezük, a fond, állag címét az e célra alkalmas házi nyomdagéppel feliratoztuk. Begyűjtésre várnak a volt Kapuvári Járási Tanács 1962–1967. évi iratanyaga, a termelőszövetkezetek 1950–1965 közt keletkezett legfontosabb iratai:

jegyzőkönyvek, zárszámadások, statisztikák stb. A begyűjtés feltétele, hogy a levéltári iratanyagunkat tovább selejtezzük és átrakjuk. A további iratbegyűjtésről a jövőben férőhely hiánya miatt – le kell mondanunk.

2. Helytörténeti, tudományos kutatás végett 1973-ban 141 fő, (a fentebb említett villanszerelési munka gátolta a kutatást, ezért) 1974-ben csak 104 fő kereste fel levéltárunkat. Ezekből külföldi 17, ill. 12, megyén kívüli 16, ill. 19. A kutatási esetek száma 1973-ban 1238, 1974-ben 631. Az 1973. évi kutatói munkát átlagosnak vehetjük, évente kb. 150 kutató 1200 esetben látogatja intézményünket s ez a vidéki levéltárak sorában az első helyet jelenti. Az ügyfelek száma 1973-ban 223, 1974-ben 222 volt, a kiállított másolatok (iskolai bizonyítvány, munkaviszony kimutatása stb.) száma a két évben 147, ill. 153. A levéltári dolgozók tollából megjelent munkák: *Tirnitz József*: Az alsófokú iparigazgatási szervek és ügykörök alakulása 1945–1950 között (Levéltári Szemle 1973, 473–502); uő.: Az abszolutizmus kori bírósági iratanyag selejtezhetőségéről (Levéltári Szemle 1974, 24–45); uő.: XVIII. századi feljegyzések Sopron éghajlati viszonyairól és a várost ért elemi csapásokról (SSz. 1974. 165–178). *Horváth Zoltán* beszámolt a levéltár 1972. évi munkájáról (SSz. 1973, 369–71), ismertette Kállay István: A szabad királyi városok gazdálkodása Mária Terézia korában c. munkáját (i. h. 380), valamint a „Kisalföld” c. lapban az 1919-es kommunisták letartóztatásáról, Thurner Mihály polgármesterről, és „Soprontól Auschwitzig” címmel írt cikket (Kisalföld, 1974. márc. 25., 28., ápr. 5., júl. 16.)

Az 1976 év elején jelenik meg: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében c. munkája (kb. 23 ív). *Radó József* „Az alsófokú postaigazgatási szervek, és ügykörük alakulása (1945–1950)” c. dolgozata a Levéltári Szemlében jelenik meg. *Varga Imréné* a „Soproni Szemle” név- és tárgymutatójának összeállítását végzi.

3. A közművelődés szolgálatában állandó jellegű várostörténeti kiállításunkat 1973. július 8-án nyitotta meg Dr. Erdély Sándor, Sopron város tanácsának elnöke. Vendégként üdvözölhettük Kállai Gyula elvtársat, az MSZMP Politikai Bizottságának tagját. A Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Igazgatóságát Dr. Balázs Péter főelőadó képviselte. A kiállítást a helyi üdülők vendégei, a tanulóifjúság és a szocialista brigádok szervezeten látogatják. Egyénenként is sokan keresik fel. A kiállítást intézményünk szép sikernek könyvelheti el. A vendégkönyvünkben írt bejegyzések önmagukért beszélnek: „Itt kellene a városismertetést kezdeni” stb. A csoportosan érkező látogatóknak minden esetben tárlatvezetést tartunk. Nem kétséges, hogy a levéltári kiállítás eszmei mondanivalója hatékonyabb a szóbeli ismertetés során. A kiállítás megnyitásával, ill. a vezetésekkel még több feladat hárul ránk, viszont a létszámunk nem változott. A hét teremből álló levéltári komplexumban egyetlen teremőr tartózkodik. A csoportos látogatások száma 1974-ben 91 volt, összesen 17 763 fő tekintette meg a várostörténeti kiállítást, ebből 3544 tanuló, külföldi 113. Sopron város története címmel 1974 áprilisában kiállítást mutattunk be Budapesten is, az Eötvös Klubban, a Győr-Sopron megyei egyetemi hallgatók részére.

71A levéltári kutatóknak 30 ezer kötetes szakkönyvtár áll rendelkezésre, közte négyezer Sopronról és a megyéről szóló ún. Soproniensia. Az 1973. évben 558 kutató kért ki könyvet: 866 művet 1165 kötetben; 1974-ben 498 kutató, 763 művet 1024 kötetben. A könyvtári munkára – dolgozóink csekély létszáma miatt – csak annyi idő jut, hogy az évenként vásárolt könyvekről katalóguscédulát készítünk és azt megküldjük az Országos Levéltár központi Könyvtárának.

Levéltárunk őrzi 1827-től az egyházi, ill. 1896-tól az állami anyakönyvek másodpéldányait. Gyűjtőterületünkhöz 98 anyakönyvi kerület tartozik. Az 1896–1973. évi, a községeknél található eredeti anyakönyvekkel a levéltári másodpéldányok egyeztetése, vagyis az adatok összeolvasása évek óta tart. Az 1974. évben 10 kerület anyakönyveit egyeztettük, hátra van még 62. Az anyakönyvi kerületek évenként

megküldik az anyakönyvi másodpéldányokba írandó ún. „utólagos bejegyzéseket”, azaz a változásokat. Utólagos bejegyzés érkezett 1973-ban 2399, 1974-ben 2462.

4. Levéltárunk korszerűsítésében 1973 sorsdöntő év volt. Sopron város tanácsa három helyiség átengedésével lehetővé tette, hogy fotólaboratóriumot és könyvkötőműhelyt alakítsunk ki. A levéltár technikai bázisának kiépítése a megyei tanács támogatásával befejezés előtt áll.

A könyvkötőműhely legfontosabb gépeit: az elektromos szélvágógépet, lemezollót, a présgépet megvásároltuk. Filmlaboratóriumunkban megtalálható már az elektromos előhívó- és a dobszárító gép. A veszprémi Ásványolaj Kutató Intézet kérésünkre átadta 100 Ft-os eszmei áron „Dokumator 2” mikrofilm felvevőgépét. A gépbe 50 méter hosszú filmtekercs helyezhető és az háromezer felvételre elegendő. A veszprémi intézet vezetőinek e nemes gesztusért ezúttal is köszönetünket fejezzük ki. A filmlaboratórium, illetve a mikrofilm-felvétel lehetővé teszi az iratanyag védelmét, a megyei levéltárak forrásbázisának filmcserével való kiépítését, az eredményesebb és gyorsabb tudományos kutatást és történettanítás hatékonyabb támogatását. A megyei tanács 1974. november 15 óta egyszemélyben fényképész-könyvkötő alkalmazását is lehetővé tette. Öt megyei levéltár: a Győr-Sopron megyei 1. sz. (Győr) és a 2. számú (Sopron), az esztergomi, a székesfehérvári és a veszprémi levéltár igazgatói a megyei tanácsok vezetőinek egyetértésével, ún. észak-magyarországi régiót alkotva – az olyan speciális levéltári munkafeladatokat, melyek megoldására gazdaságosan külön-külön nem vállalkozhatnak, egymás közt felosztották (mikrofilmezés, fertőtlenítés, restaurálás stb.). A mikrofilmezés intézményünk, a Győr-Sopron megyei 2. sz. Levéltár feladata. A regionális szerepvállalás feltétele azonban, hogy fényképésziünket csak szakmájában foglalkoztassuk, azaz könyvkötőmunkára is külön szakembert alkalmazunk.

5. Levéltárunk 1968 óta a Győr-Sopron megyei Tanács egyik intézménye. Korábban (1950–1967) állami levéltárként működöttünk. A tanácsosítás gyökeres változást eredményezett: intézményünkben kiállítási komplexum létesült (hét politikai jellegű reprezentatív kiállítást rendeztünk), kiépült filmlaboratóriumunk és könyvkötőműhelyünk.

A felszabadulás előtti időhöz viszonyítva számos új feladatot kell megoldanunk (pl. 300 irattermelő szerv irattárának és ügyiratkezelésének rendszeres ellenőrzését és iratanyagának 15 év utáni átvételét, rendezését, selejtezését stb.). A II. világháború előtt évente alig tizen kutattak a levéltárban, most átlag 150, ebből 20 külföldi kutató, és népművelési feladatokat is vállalunk, továbbá évente többszáz esetben szolgáltatunk adatokat szolgálati idő beszámítása vagy iskolai végzettség, szakképzettség bizonyítása ügyében.

72 Levéltárunkban működik az Idegenvezetők Baráti Szakköre, és 25 általános iskolai tanuló részére a levéltárigazgató (idegenvezetők közreműködésével) idegenvezetői-történelmi szakkört tart. A kis úttörő idegenvezetők feladata lesz a Sopronba látogató gyermekcsoportok kalauzolása.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Mollay Károly: A Csatkai-díj 1975. évi odaítélése

Mollay Károly: A Csatkai-díj 1975. évi odaítélése

A Csatkai-díj odaítélésére kiküldött bizottság (vö. Domonkos Ottó: SSz. 1974, 83) 1975. április 11-én tartotta meg ülését. Az 1975. évi díjat egyhangú határozattal Galavics Géza művészettörténésznek ítélte

meg.

Galavics Géza 1965, tehát tíz év óta közöl művészettörténeti tanulmányokat, köztük többet a soproni művészet történetéből. Érdeklődése elsősorban a reneszánsz és a barokk korra irányul. Módszere az eszmetörténeti értelmezés, amellyel egy-egy mű ikonográfiáját, művészettörténeti összefüggéseit szoros kapcsolatba tudja hozni a mű keletkezése korának társadalmával, pontosabban e társadalom törekvéseivel, igényeivel. Soproni szempontból kiemelendő Dorffmaister István festő működésének új értelmezése (Folia Archaeologica 1965; Program és műalkotás a 18. század végén. Bp., 1971, vö. SSz. 1972, 92), az 1894-ben lebontott középkori városháza barokk mennyezetképének a felvilágosult abszolutizmus eszmetörténetébe való beágyazása, az Új utca 18. számú ház barokk falfestményeinek és az európai felvilágosodás kapcsolatainak tisztázása. Galavics Géza azonban a magyarországi művészet történetének egésze szempontjából is tudott újat mondani (Mányoki Ádám Rákóczi-arcképéről, a barokk művészet győri kezdeteiről, a kassai városháza mennyezetképeiről, stb.). Művészettörténeti kutatásunk még számos eredményt várhat tőle.

Dr. Erdély Sándor városi tanácselnök, a bíráló bizottság elnöke az 1975. április 29-i tanácsülésen adta át az 1975. évi Csatkai-díjat Galavics Gézának.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

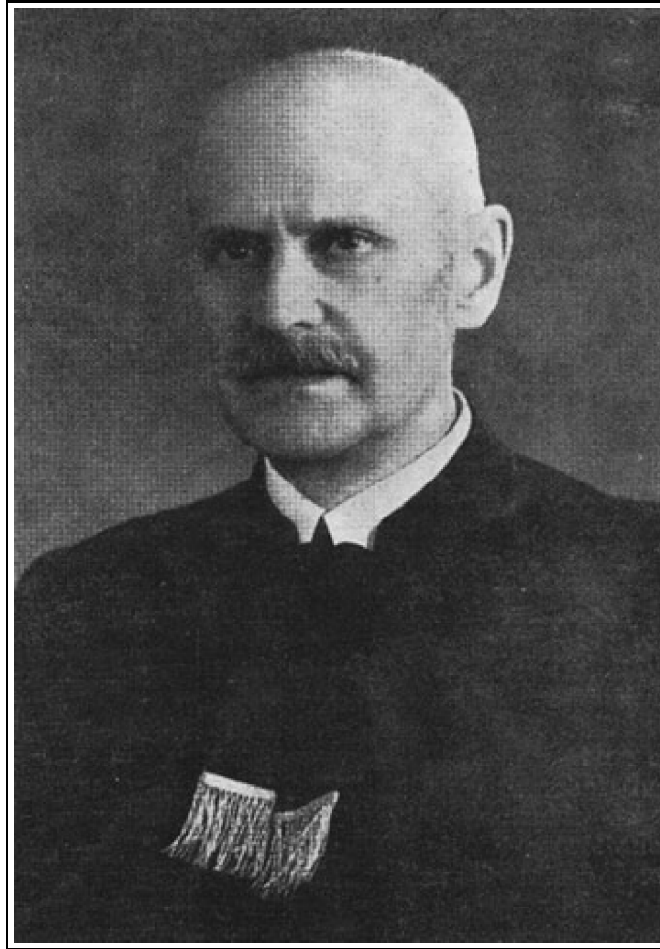
MEGEMLÉKEZÉSEK

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Pröhle Jenő: Németh Sámuel (1877–1975)

Pröhle Jenő: Németh Sámuel (1877–1975)

Kilencvennyolcadik születésnapja után három héttel, 1975. október 16-án hunyt el Németh Sámuel, a soproni ev. líceum (gimnázium) nyugalmazott igazgatója, Szemlénk első korszakában a szerkesztő bizottság tagja és később is munkatársa. Ritkasága miatt csodálatosnak szoktuk mondani, ha a szív és az agy majd egy évszázadon át szinte hibátlanul működik, emlékezésünk mégis egy annál is ritkább példa-életről kíván szólni, egy férfiúérről, aki pályája minden szakaszában megtalálta a vezetésére bízott közösséget szolgáló feladatokat és hűséggel, felelősségtudattal, szívósan küzdött megvalósításukért.

⁷³Németh Sámuel Kispécen (Győr megye, ma Kajárpéc) 1877. szeptember 25-én született tanítói családban. 1889 és 1897 között volt a soproni líceum tanulója, osztálytársa többek között Heimler Károlynak, a Soproni Szemle alapítójának, és Zügn Nándornak, folyóiratunk egykori munkatársának. Tevékeny részese volt az akkor pezsgő diákegyesületi életnek; a Magyar Társaságban irodalmi dolgozatokat írt (pl. Az antik tragédiáról, vagy ilyen címen: A népköltészet befolyása a nemzeti műköltészet fejlődésére irodalmunkban, stb.), bírált és fizikai pályamunkájával nyert díjat. Mint VIII. osztályos diák minden tanári támogatás nélkül szerkesztette a Soproni Gyorsíró című, havonta megjelenő diáklap akkor már 23. évfolyamát, amelynek könyvnyomatos oldalain tűnnek fel első írásai.

Érettségi után a soproni teológiai akadémián, majd a greifswaldi egyetemen folytatott teológiai tanulmányai végén – nem használt – lelkészi oklevelet nyert, majd a budapesti és kolozsvári egyetem bölcsészeti karán magyar–latin szakon szerzett tanári oklevelet, melyet jóval később egészített ki görög képesítéssel.

1903-ban került tanárnak a felsőlövői (ma Oberschützen Burgenlandban) ev. gimnáziumba, ahol a felsőbbség bizalmából 1906-ban, még nem egészen 29 éves korában a több iskolából álló tanintézet, majd azok szétválása után a gimnázium igazgatója lett. Fáradságot nem ismerő, kitartó utánjárásának eredményeképpen az állam 200 000 koronás építési segélyével 1911-re felépült a gimnázium új épülete, melynek használói 60 év múlva is elismeréssel szólnak arról, milyen előrelátással, a mai megsokszorozódott igényeket is kielégítően építették. A „köszönet” nem maradt el. 1922-ben az iskola új, osztrák hatósága Németh Sámuelt az igazgatóság alól felmentette és több tanártársával együtt állásából elbocsátotta. Félévszázad elteltével, igaz, Németh Sámuel késői elégtételt kapott a kiűzésért. A 125 éves jubileumát ünneplő iskola 1972-ben Festschrift-jében hitet tett az iskolaépítő igazgató érdemei mellett, közölte nyilatkozatát, életrajzát és arcképét; az ünnepre szóló meghívásnak Németh Sámuel kora miatt már nem tudott eleget tenni, de az iskola küldöttsége tisztelgett nála ez alkalommal.

Németh Sámuel 1922-ben mint tanár tért vissza egykori iskolájába, a soproni líceumba, ugyanakkor Bothár Dánieltől átvette a könyvtár gondozását, majd 1931-től nyugalombavonulásáig, 1939-ig volt az iskola

igazgatója. Kezdeményezésére helyezték el az iskola homlokzatán a Berzsenyi Dániel és Kis János emléket őrző táblákat. Az iskola öregdiákjainak támogatásával – az első világháború végén elértéktelenedett alapítványok pótlására – megszervezte a tehetséges szegény tanulók gimnáziumba juttatását; ez a mozgalom néhány év múlva Falusi Tehetségmentés néven fejlődött országossá. Nehezen mérhető, de nem csekélyebb érdeme: bölcs és derűs kormányzásának évtizedében az iskola nevelési-oktatási szintje emelkedett, a tanárok és diákok munkáját az igazgató egyéniségének harmóniája fogta egységbe.

Soproni működése idején fogott hozzá az iskola történetének tanulmányozásához. Szerencsés kézzel emelt ki a könyvtárban addig lappangó kincseket (Melanchton-kézirat, Berzsenyi Dániel hegyeskissomlyói bizonyítványa, stb.). A könyvtár ritkaságaiból és iskolatörténeti anyagából értékes kiállítást rendezett. Hangyaszorgalommal gyűjtötte a helyi és a budapesti levéltárakban és könyvtárakban az iskola történetének különösen az 1681-es soproni országgyűlés és az 1781-es Türelmi Rendelet közé eső időszakára vonatkozó dokumentumokat. Már nyugdíjas éveit érlelték ki több mint 300 sűrűn gépelt oldalt kitevő nagy művét: *A soproni evangélikus líceum történetének egy százada (1681–1781)*. Ennek részei: I. Az iskola fenntartása, felügyelete. II. Az iskola belső élete; tantervek, utasítások, órarendek. III. A tanulók. IV. A tanárok. V. Okmánytár. Az utóbbiban össze vannak gyűjtve a korban készült, az igazgatók által kidolgozott tantervek és methodus-ok (a latin nyelvűek szabatos magyar fordítással). A gondos, alapos forrástanulmányra módszeresen épülő mű eleven képét adja az iskola 18. századi életének és anyagának bősége és megbízhatósága miatt bizonyára mellőzhetetlen adattára lesz a hazai iskolázás megírandó történetének. Mikor napjainkban tizedennyi anyaggyűjtés nem folyik a nyomdai ívek és szerzői tiszteletdíjak számolgotása nélkül, csak tisztelettel vehetjük kézbe ezt a standard-művet, amelynek két példánya (az egyik a soproni Berzsenyi gimnázium könyvtárának őrzésében, a másik Budapesten) – a szakma körei előtt is ismeretlenül – jóformán el van ásva. Németh Sámuel nem csüggesztette el a mű kiadásának egyelőre lehetetlen volta, folytatta az anyaggyűjtést és főleg a tantervek történetét 1848-ig kívánta továbbvinni, ennek kidolgozásán még kilencvenedik évén túl is fáradozott, befejezésében szemének gyengülése akadályozta meg.

E jelentős összefoglalás mellett, annak mintegy forgácsaiként jelentek meg Németh Sámuel tollából a Soproni Szemle első nyolc évfolyamában azok a cikkek, amelyek az iskola egy-egy nagyjáról és munkásságukról (Fridelius János, Hajnóczy Dániel, Wietorisz Jonatán, stb.), vagy a helytörténet egy-egy problémájáról ⁷⁵(Mértékletességi egyesület Sopronban, stb.) adtak pontosan megrajzolt képet. Ne maradjon említés nélkül, hogy az iskola történetének későbbi korszakából rá jellemző érzékkel választott ki és dolgozott fel néhány mozzanatot: *A soproni diákkorradalom 1848-ban*, (SSz 1943, 13–23.); *A soproni evang. líceum küzdelme a nyilvánossági jogért*, ill. *a magyar tannyelvért a Bach-korszakban* (az iskola Évkönyve az 1938/39. évről, 3–23.; ill. az 1939/40. évről, 10–35.). A helyi események bekapcsolása a nemzet történelmének folyamatába, a sokrétű anyag összeválogatása és a színes megformálás mintaszerűvé, a címekben is jelzett tárgy érdekesítő olvasmánnyá teszik e tanulmányokat. E cikkeket országos és helyi bibliográfiák tartják számon, ezek és a szakirodalomban számos helyen felbukkanó hivatkozások a mutatói annak, milyen hézagpótló Németh Sámuel munkássága.

Nyugalomba vonulása nem volt nyugvás, tovább dolgozott társadalmi és iskolai funkciókban, mindig hűséges szolgálattal, emberi ellentéteket kiegyenlítő hajlékonysággal. 1936-ban a kor rendje szerint tanügyi főtanácsosi címet kapott, 1964-ben tanári gyémántdiplomát, mindkét esetben a cím viselőjének, a diploma birtokosának személyi érdemei vetítettek vissza fényt a „kitüntetésre”.

A történelem kegyetlenül bánt el élete sok kézzelfogható eredményével. A magyarság végvárának szánt felsőlövői gimnáziumi épület tíz év múlva az osztrák kultúráé lett, átmenetileg a nácizmus fészkévé is;

soproni iskolájának sok kincse a második világháborúnak esett áldozatul (már tanár-fia, Dr. Németh Zoltán, szintén); nagy iskolatörténeti műve el van rejtve, mintha nem is volna.

E józan mérlegelés ellenére sem beszélhetünk értelmét vesztett, sikertől megfosztott életről. Seneca szerint: Longum est iter per praecepta, breve et efficax per exempla, azaz: A tanításokon át hosszú út vezet, a példákon át rövid és meggyőző (Erkölcsei levelek 6.). Németh Sámuelnek, a tanárnak tömörre fogott, világos magyarázatai, az igazgatónak mindig magvas, sokak által hallgatott alkalmi beszédei, a kutatónak formás értékezői a hosszú úton céljukhoz értek; a kötelességteljesítésnek, a munkának nem a súlya alatt görnyedő, hanem annak örömeiben felfrissülő, késő öregségig önzetlenül szolgáló élet sugárzása – hisszük – hatott és hat hálás és emlékező tanítványokon, kollégákon és barátokon keresztül. S erre a sugárhatásra szükség is van és lesz. Városának és nemzetének lesz kára, ha Németh Sámuelnek, a nevelőnek és a kutató tudósának az emlékezte elhalványodik.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Sarkady Sándor: Kelényi Ferenc (1916–1975)

Sarkady Sándor: Kelényi Ferenc (1916–1975)

Figyelő tekintete nem pásztázza végig többé a Soproni Szemle korrektúráit. Tanítványaira ezentúl más nyitja rá naponta a szemináriumi termék ajtaját az óvónőképző intézetben. Hiába keressük a városi levéltárban is. Megszokott helye üresen áll... Ismerős alakja, a komótos léptek, a fekete aktatáska, a csillogó szemüveg, a bajusz alól kivillanó bölcs mosoly örökre eltűnt a soproni utcákról...

76Hirtelen felröppent halálhírére hinni sem akartuk. Azon a szombat délelőttön még tanított, az ebédnél még tréfálkozott, délután még a Május 1. téren sétált, s az ügyeletes nővérke elfogódott hangja este már azt jelentette a kórházból: Kelényi tanár úr meghalt.

A letett telefonkagyló kattánása a megmásíthatatlan bizonyosságot jelezte... 1975. október 18-án, este 3/4 8 körül, élete 59. évében elhunyt Dr. Kelényi Ferenc, a Soproni Óvónőképző Intézet Nyelvi Szakcsoportjának vezető tanára, a Soproni Szemle olvasószerkesztője. Elgyötört szívével élete delén végzett az infarktus, akkor, amikor már oly közel állott tanári pályafutása megérdemelt pihenőjéhez s amikor még oly távol attól, hogy tudományos terveinek gazdag termését csűrbe takaríthassa. Távozása keserű fájdalmat és nehezen pótolható űrt hagyott maga után nemcsak az őt ismerő és szerető emberek szívében, hanem a soproni tudományos életben és a hazai felsőoktatásban is.

Kelényi Ferenc 1916. február 14-én született Szakonyban, szegényparaszt családból. Nehéz és küzdelmes gyermekkorra volt. Hat éves korában veszítette el édesapját, akivel az első világháborúban szerzett betegség végzett. Ettől kezdve édesanyjával és két nővérével a legnagyobb nyomorban teltek évei. A falubeli tanító magánúton készítette elő a tehetséges paraszti fiút a gimnázium első osztályára, s a tizenhárom éves gyerek – bejáró tanulóként – napi 12 kilométert gyalogolt, hogy vonatával eljuthasson a 40 kilométerre eső soproni középiskolába.

Sopronban végezte el 1937-ben – kitűnő eredménnyel – a tanítóképzőt. 1938 januárjától árvaházi nevelőként tanított, majd a Pedagógiai Szeminárium egy éves tanfolyamának elvégzése után 1947-ig

fővárosi tanítóként működött Budapesten.

Közben 1940-től 1943-ig tényleges katonai szolgálatot teljesített a második világháborúban annak az eltékozolt hadseregnek a kényszerültjeként, amelyért Nemeskürthy mondott elkésett rekviemet. A Don-kanyarban a bronz és a kisezüst mellé tífuszt és maláriát szerzett Kelényi Ferenc. A megrokkant egészségű segédszolgálatost 1944 decemberében zárt katonai alakulattal Németországba vezényelték. Ott azok között volt, akik megtagadták a németek bevetési parancsát. Megtorlásul Dániába hurcolták munkaszolgálatra. Itt bekapcsolódott a dán ellenállási mozgalomba, majd a fogolytáborból megszökve hazatért.

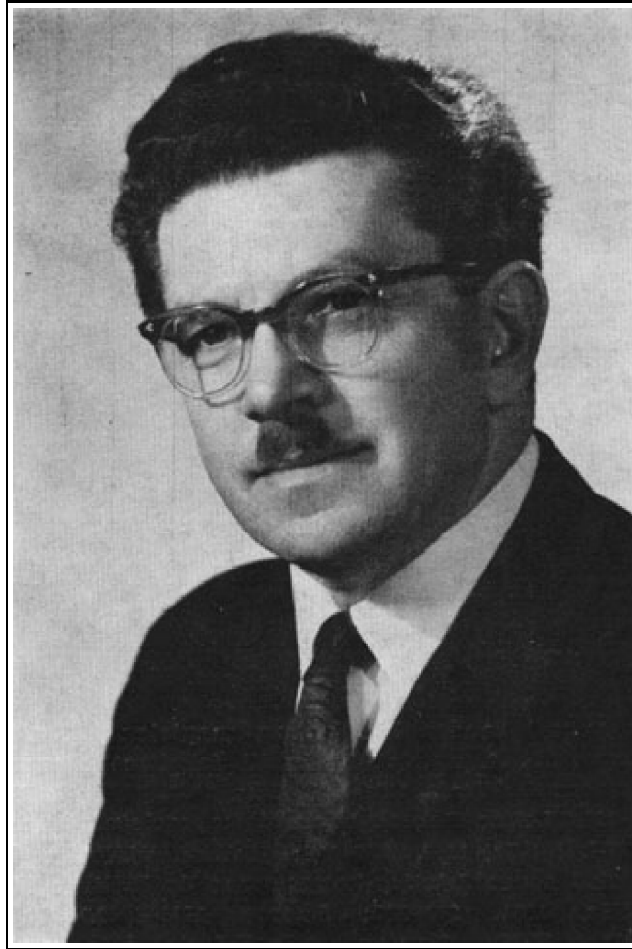
A felszabadulás az ő hányatott életében is új fejezetet nyitott. Lehetősége nyílt, hogy tehetsége szerint tanuljon és vágyai szerint taníthasson.

1947-ben gyakorló iskolai tanítói bizonyítványt szerzett s rátermettsége révén a soproni tanítóképzőhöz került. Egyidejűleg kollégiumi nevelőtanárként is dolgozott, később iskolaigazgató lett, majd 1950-ben a Városi Tanács Művelődésügyi Osztályához nevezték ki tanulmányi felügyelőnek.

Miközben a közművelődés ügyéért fáradozott, lankadatlan szorgalommal képezte önmagát is. 1951-ben magyar–történelem szakon – angol kiegészítő szakkal – kitűnő eredménnyel szerzett általános iskolai tanári oklevelet, majd a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen a középiskolai tanári képesítést is megszerezte. Hallatlan tudásszomját és munkabírását bizonyítja, hogy ezzel egyidejűleg – külön miniszteri engedéllyel – a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen a pedagógia-lélektan szakot is elvégezte.

77Miután saját kérésére megvált a tanulmányi felügyelőség posztjától, négy éven át a soproni Széchenyi Gimnáziumban tanított magyart, angolt, lélektan és logikát.

1960-ban került át a Felsőfokú Óvónőképző Intézethez, ahol a Nyelvi Szakcsoport élére szólították. Itt a magyar nyelvtant és a beszédművelést tanította a „nyelvében él a nemzet” eltökéltségével, szívósságával és szeretetével. Tudásáért, együttérző meleg emberségéért tanítványai tisztelték és ragaszkodó szeretettel szerették. Szakértelmével, kiváló oktató-nevelő munkájával kollégái és előljárói nagybecsülését is kivívta. Méltán viselte az Oktatásügy Kiváló Dolgozója címet.

S mert szeretetnek és köztiszteletnek örvendett, bőven akadt számára feladat a közéletben is. Nemcsak a Soproni Szemlénél dolgozott; a Hazafias Népfrontban, a szakszervezetben és a TIT-ben is vezető funkcióban tevékenykedett s egy ideig országgyűlési pótképviselő volt.

Nevelőmunkája, közéleti tevékenysége mellett kiterjedt tudományos kutatómunkát folytatott. Érdeklődési köre elsősorban a neveléstörténet, az irodalomtörténet és helytörténet felé vonzotta. „A soproni kisdedovás története a XIX. században” c. bölcsészdoktori értekezését 1967-ben védte meg summa cum laude eredménnyel. Sokoldalú és gazdag tudományos munkájának értékelése nem lehet a búcsúztató mondatok feladata. Legfontosabb írásainak tiszteletet [78](#)parancsoló bibliográfiáját azonban idejegyezzük a magunk okulására és az utánunk jövők buzdítására. [1\(222\)](#)

Mert az utána jövők biztatására – az utolsó évek gondja és betegsége között is – Kelényi Ferenc megkülönböztetett figyelmet fordított. Nemcsak tanári, tudományos szervezői minőségében is odaadó szeretettel foglalkozott a fiatalokkal. Mint intézete Tudományos Bizottságának elnöke s a Magyar Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményeinek szerkesztő bizottsági tagja összefogta, serkentette és személyes példájával ösztönözte a tudományos érdeklődésű fiatalokat. Nem egy tanítványát s nem egy ifjabb kollégáját ő indította el kutatói pályáján.

Hite, szorgalma, lendülete ma már csak gazdag tartalmú, veretes stílusú írásaiban és a fiatalok szívében él.

Munkás életét derékba törte a halál...

Ő, farkasszemet nézve az évek óta leselkedő kikerülhetetlennel, példás önfegyessel, az utolsó pillanatig tanított és dolgozott. Mikor az autó a kórház felé robogott vele, még eszméletén volt. „Ez a vég!” – mondta feleségének. Elkékülő szája már nehezen mozdult, de utolsó mondatát is nyugodtan és megnyugtatóan próbálta ejteni. Szabatosan, emberhez méltón. Erős vára volt a Nyelv.

1975. október 22-én megrendülten adtuk át testét az anyaföldnek. Szerettei mellett barátai, tisztelői és tanítványai végeláthatatlan sora kísérte utolsó útjára. Városunk földje borul rá, a városé, ahol tanult, ahol tanított, s amelyet ifjúsága óta híven szolgált tudásával és emberségével.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

79 SOPRONI KÖNYVESPOLC

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre

Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1975. évre

A most már rendszeresen megjelenő soproni bibliográfia – amely részben előmunkálata is egy tervezett, nagy, átfogó jellegű Sopron bibliográfiának – ezúttal ismét azt mutatja, hogy városunkról számottevő irodalom jelenik meg rendszeresen, sőt növekvő mértékben. Az 1975. évben újabb külföldi lapok, folyóiratok hasábjain talákoztunk Sopronnal. Öröndetes a szélesedő kör.

Megköszönjük mindazoknak, akik segítettek gyűjtő-munkánkat. Névszerint is szeretnénk megemlíteni Mollay Károlyt, Lovas Gyulát.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / ÁLTALÁNOS MŰVEK

ÁLTALÁNOS MŰVEK

Aujeszky László–Schilling Ferenc–Somogyi Sándor (szerk.): A Fertő-táj Monográfiáját előkészítő adatgyűjtemény. II. kötet. Természeti adottságok: a Fertő-táj hidroszférája és vízgazdálkodása. Kézirat. Bp., 1975, VIZDOK. 176 p. (Közreadja a VITUKI mint a bizottság titkársága. A MTA keretében a Győr-Sopron megyei Tanács támogatásával működő Fertő-táj Bizottság.)

Bán Ernő: Cölöpsor a Fertőn. Tükör 1975, 39. sz. 14. p.

- Czeglédy István: Csere-termelési gyakorlat a Szovjetunióban. *Faipar* XXV, 1975, 252–253. p.
- Dési Péter: SIN. Négy megyéből a végeken. *Magyar Ifjúság* XIX, 1975, 29. sz. 14–15. p.
- Dési Péter: Viszontlátásra Gyulán. *Magyar Ifjúság* XIX, 1975, 46. sz. 12. p.
- D(omonkos) O(ttó): A Csatkai-díj 1974. évi odaítélése. *SSz.* XXIX, 1975, 79. p.
- Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1973. évi munkájáról. *SSz.* XXIX, 1975, 79–83. p.
- Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1974. évi munkájáról. *SSz.* XXIX, 1975, 282–284. p.
- Fazekas Péter: Savaria nyári egyetem. 1974. *Magyar Építőművészet* 1975, 1. sz. 54. p.
- Felszabadulásának évfordulóján újabb létesítményekkel gazdagodott Sopron, *Kisalföld* XXXI, 1975. ápr. 2.
- Fekete Gyula: A FAO erdészeti tanfolyama hazánkban. *Erdőgazdaság és Faipar* 1975, 10. sz. 6. p.
- Fried István: Soproni vonatkozások külföldi szakmunkákban. *SSz.* XXIX, 1975, 166–167. p.
- Gabnai Gábor: A természet szeretete. *Kisalföld* XXXI, 1975. jan. 10.
- Halmos Ferenc: Analitikus fotogrammetriai szeminárium. *Geodézia és Kartográfia* XXVII, 1975, 303–304. p.
- Halmos Ferenc: Szatellitageodéziai szeminárium Sopronban. *Geodézia és Kartográfia* XXVII, 1975, 220–221. p.
- 80Hárs József: Egy rejtvénypályázat margójára. *SSz.* XXIX, 1975, 176. p.
- Hiller István: Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1974. évi munkájáról. *SSz.* XXIX, 1975, 352–357. p.
- Hiller István: Sopron bibliográfiája az 1974. évre. *SSz.* XXIX, 1975, 85–95. p.
- Holka Vilmos: Nyári egyetemek. *Képes Újság* 1975, 34. sz. 25. p.
- I(mre) B(éla): Jubileumra készülnek Sopronban. *Kisalföld* XXXI, 1975. nov. 5.
- K. K.: Ma kezdődnek a Soproni Ünnepi Hetek. *Kisalföld* XXXI, 1975. jún. 27.
- Káldy József: Erdészeti tudományos ülészakot rendeztek Sopronban. *Erdőgazdaság és Faipar* 1975, 9. sz. 16–17. p.
- Káldy József: A tudományos diákköri munka az Erdészeti és Faipar Egyetemen. *Felsőoktatási Szemle* XXIV, 1975, 185–188. p.
- (Klos)s Ando(r): A gazdaságosság és takarékoság jegyében. *Kisalföld* XXXI, 1975. márc. 1.
- Kloss (Andor): megkezdődtek az ünnepi hetek. *Kisalföld* XXXI, 1975. jún. 28.

- (Klos)s Ando(r): Sopron. Megnyílt a XX. szabadegyetem. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 1.
- K(loss Andor): Történészek tanácskozása Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. jan. 4.
- Kl(oss Andor): Tudományos tanácskozás Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. ápr. 16.
- K(loss) A(ndor): ünnepi megemlékezés Sopronban. Kisalföld XXX, 1975. márc. 28.
- Kóckay György: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája. 1772–1839. II. Bp., 1975, Akadémiai Kiadó. 925 p.
- Ladányi Andor: A magyar felsőoktatás háromévtizedes fejlődése a statisztikai adatok tükrében. Felsőoktatási Szemle XXIX, 1975, 244–256. p.
- László Emőke–Szabó Katalin–Vadászi Erzsébet: A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája 1972. Művészettörténeti Értesítő XXIV, 1975, 206–236. p.
- Maros Dénes: A forrásoknál. Népszabadság XXXIII, 1975. dec. 25.
- Molnár Sándor: Dóra Sopronban... Hírszerző és földrajztudós. Kisalföld XXXI, 1975. jún. 5.
- Molnár Zsolt: Sopron dicsérete. Magyar Ifjúság XIX, 1975. 25. sz. 26. p.
- Az OEE Erdészettörténeti Szakosztálya tagjainak munkássága. Az OEE Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei 1975, VIII–X. sz. 313–333. p.
- Ötödik Soproni Országos Diáknapok 1975. május 29–június 2. Sopron, 1975, KISZ Városi Bizottsága. 23 p.
- Sógor Béla: Módszervásár 75. Jövendő XIV, 1975, 11. sz. 3. p.
- Sógor János: Úttörőparlamentről jöttünk. Jövendő XIV, 1975, 1. sz. 3. p.
- Soproni ankét. Városépítés 1975, 5. sz. 4. p.
- Soproni Nyári Egyetem. Erdőgazdaság és Faipar 1975, 4. sz. 17. p.
- Stefánka László: Propagandista konferencia Sopronban. Jövendő XIV, 1975, 2. sz. 1. p.
- 81 Terényi Éva: A „gyenge” nők bírták, az „erős” férfiak nem. Ezen bukott meg a soproni kísérlet. Népszabadság XXXIII, 1975. okt. 31.
- Tóth István: Országos oktatási ankét Szegeden. Az Erdő XXIV, 1975, 535–559. p.
- Tudományos diákköri tanácskozás Sopronban. Erdőgazdaság és Faipar 1975, 6 sz. 9. p.
- Udvardi Gyöngyi: Befejeződött az V. SOD. „Köszönjük Sopron, visszajövünk!” Kisalföld XXXI, 1975. jún. 3.
- U(dvardi) Gy(öngyi): Hétszáz éves lesz Sopron. Kisalföld XXXI, 1975. dec. 13.
- Udvardi Gyöngyi: XVIII. soproni ünnepi hetek. A zene jegyében. Kisalföld XXXI, 1975. jún. 14.

U(dvardi) Gy(öngyi): Országos diáknapi Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. máj. 3.

U(dvardi) Gy(öngyi): SOD '75. Kisalföld XXXI, 1975. máj. 31.

U(dvardi) Gy(öngyi): SOD '75. Rajtatok múlik, milyen lesz! Kisalföld XXXI, 1975. máj. 28.

Ungersk anga. SJ – Nytt XXXIII, 1975, 5. sz. 11. p.

V. Windisch Éva – Szelestei N. László (összeáll.): A Magyarországon megjelent történeti munkák (önálló kötetek, tanulmányok, cikkek) jegyzéke. (1973. január 1–december 31.) Századok CIX, 1975, 207–295. p.

Winkler Csaba: Sopronba, Sopronba... Jövendő XIV, 1975, 6. sz. 3. p.

Winkler Csaba: Sopronban, Sopronba jöjj vélem el. Kisalföld XXXI, 1975. jún. 5.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

A. É.: Nyári készülődés. Tükör 1975, 23. sz. 3. p.

András Ida: Kongresszusi küldöttek. Megtisztelő megbízatás. A dékán. Képes Újság 1975, 11. sz. 4. p.

András Ida: Könyvekbe zárt kincsek. Képes Újság 1975, 31. sz. 14. p.

A balfi rekonstrukcióról. Idegenforgalom 1975, 12. sz. 21. p.

Balogh György–Németh Gyula: Földrendező üzemmérnökök képzése. Geodézia és Kartográfia XXVII, 1975, 259–260. p.

Bezzegh László: Gondolatok a felsőfokú oktatás korszerűsítéséhez. Felsőoktatási Szemle XXIV, 1975, 394–399. p.

Billédi Ferencné: Az 1975. évi mezőgazdasági könyvhónap eseményei. Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója 1975, 2. sz. 47–48. p.

Bogárdi János: Széchenyi szerepe a hazai műszaki fejlődésben. Magyar Tudomány LXXXII, Új folyam XX, 1975, 308–321. p.

Bolla József–Miklós Gyula: A Győr-Sopron megyei szakközépiskolák jelenlegi helyzete. Középfokú Szakoktatás VIII, 1975, 4. sz. 10–16. p.

Borsa Gedeon: Nádasdy Ferenc pottendorfi és lorettomi nyomdái (1666–1673). Magyar Könyvszemle XCI, 1975, 201–207. p.

82Az egyetemi és főiskolai könyvtárak második országos konferenciája. Könyvtáros 1975, 9. sz. 507–508. p.

Ernst, August: Die Grundbesitzer von Walbersdorf und Loipersbch. Burgendländische Heimatblätter

XXXVII, 1975, 1–27. p.

1975-ben minden nap – nemzetközi nőnap. Erdőgazdaság és Faipar 1975, 3. sz. 6. p.

Gede Márton: A Kisalföld népének számadása. Tükör 1975, 10. sz. 4–5. p.

Győr-Sopron megye idegenforgalma. Területi Statisztika XXV, 1975, 235–237. p.

Hiller István: A magyar erdészeti könyvtárügy. Az OEE Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei 1975, VIII–X. sz. 147–158. p.

Horváth Zoltán: Idegenvezetők a közművelődés szolgálatában. Kisalföld XXXI, 1975. jan. 24.

Imre Béla: Bővül a Hotel Lokomotív. Vendéglátás GYSEV módra. Kisalföld XXXI, 1975. jan. 26.

Imre Béla: Húsz év az idegenforgalomért. Kisalföld XXXI, 1975. jún. 29.

I(mre) B(éla): Idegenforgalmi tervek. Új turisztaszálló Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. jan. 12.

K(loss) A(ndor): A soproni TIT munkájáról. Beszélgetés dr. Hiller Istvánnal. Kisalföld XXXI, 1975. ápr. 9.

(Klos)s (Ando)r: Várospolitikai feladatok. Raszler Mihály előadása. Kisalföld XXXI, 1975. ápr. 26.

Kőszegfalvi György: A szellemi élet szerepe a városfejlesztésben. Területi Statisztika XXV, 1975, 557–570. p.

V. Kovács Sándor: Könyvek és könyvjegyzékek a XVI. századból. Magyar Könyvszemle XCI, 1975, 66–71. p.

Levéltári érdekesség. Esti Hírlap XX, 1975. máj. 14.

Lombos Ferenc: Feladatok és lehetőségek megyénkben. Népszava CIII, 1975. márc. 29.

Lónyai (Sándor): Hárman a harmadik napon. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 20.

Lónyai (Sándor)–Udvardi (Gyöngyi): Pártértekezlet Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 9.

Maros Dénes: Szakemberképzés és nevelés. Beszélgetés a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen. Népszabadság XXXIII, 1975. dec. 19.

Mészáros Gyula: A szocialista tartalmú családi ünnepek, valamint polgári gyászszertartások szervezése Sopronban (1951–1974). SSz. XXIX, 1975, 75–78. p.

Moldován Tamás: Vendégváró város. Népszava CIII, 1975. nov. 11.

Ordódy Mária: Az Agrárfelsőoktatási Könyvtárak Feldolgozó–Osztályozó Munkacsoportjának értekezletéről. Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója 1975, 1. sz. 41–42. sz.

Pach Zsigmond Pál: Tudománypolitikai kérdések a másfélszázados Akadémián. Magyar Tudomány LXXXII, Új folyam XX, 1975, 294–307. p.

83Pennauer, Johann Riessner – ein Beitrag aus Pamhagen zum „Jahr der Auslandsburgenländer“.

Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 145–162. p.

Raszler Mihály–Pilz Károly: Pártszervezeteink életéből. A városi és járási pártbizottság együttműködése. Pártélet XX, 1975, 73. p.

Sótér István: Az Akadémia szerepe a magyar közművelődésben. Magyar Tudomány LXXXII, Új folyam XX, 1975, 284–293. p.

Stefánka (László): Forradalmi Ifjúsági Napok a soproni járásban. Jövendő XIV, 1975, 2. sz. 4. p.

Udvardi Gyöngyi: Asszonyvezető a művelődésben. Kisalföld XXXI, 1975. ápr. 18.

U(dvardi) Gy(öngyi): Fock Jenő Sopronban. Jó vélemény az AFIT-ről. Kisalföld XXXI, 1975. jún. 6.

Vörös Györgyné: Tájékoztató az agrár – felsőoktatási intézmények könyvtárainak helyzetéről Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója 1975, 2. sz. 1–9. p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK

Balsay László: Búcsú egy erdőtől. Az Erdő XXIV, 1975, 416–418. p.

Csapody István: Muck Endre élete (1851–1925) és működése. SSz. XXIX, 1975, 357–365. p.

Firbás Oszkár: Adatok a soproni hegyvidéki erdők vízgazdálkodásáról. Az Erdő XXIV, 1975, 559–564. p.

Firbás Oszkár: Az oktatómunka korszerűsítéséről az erdészeti szakközépiskolában és a szakmunkásképzésben. Az Erdő XXIV, 1975, 169–171. p.

Gimes Endre (szerk.): Barangolások a soproni erdőkben. Írta: dr. Csapody István, dr. Hiller István, dr. Juhász Miklós, dr. Mollay Jánosné, dr. Nagy László, Sárvári László, dr. Six Lászlóné és Varga Gábor. Bp., 1975, Panoráma, 137 p.

Juhász Miklós: Muck-emléknap Sopronban. Erdőgazdaság és Faipar 1975, 1. sz. 9. p.

Juhász Miklós: A nagyeceni park. Élet és Tudomány XXX, 1975, 274–278 p.

Király Pál: „A soproni fenyves erdők...” Erdőgazdaság és Faipar 1975, 4. sz. 10–12. p.

K(loss) A(ndor): Erdészeti kutatás az Alpok alján. Kisalföld XXXI, 1975. okt. 17.

Kozma, Ferenc–Tóth, Erzsébet: Methoden zur Berechnung der Verdunstung des Neusiedler Sees. Archiv für Meteorologie, Geophysik und Bioklimatologie Ser. B. XXIII, 1975, 99–109. p.

Maar, Grete: Die Fischerei im alten Kroisbach in Ungarn. Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde XVIII, 1975, 262–296. p.

Majer Antal: A Sopron környéki erdők átalakítása és Muck Endre tevékenysége. (Emlékbeszéd Sopronban,

1974. október 26-án, a Muck-émlékünnepségen.) SSz. XXIX, 1975, 338–347. p.

Mesterházy Sz. Tihamér: A világon egyedülálló nagycenki hársfasor. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 5.

84O. V.: Csendes erdők, hangos játszóterek. Kisalföld XXXI, 1975. jan. 22.

Pannonhalmi Miklós: A Fertő tó limnológiai jellemzése. (Az 1968–1972. évi mérések eredményei.) SSz. XXIX, 1975, 170–175.

Simányi József: Nagyüzem 1,7 millió hektáron. Erdészromantika és valóság. Magyar Hírlap VIII, 1975. dec. 30.

Traxler, Gottfried: Floristische Neuigkeiten aus dem Burgenland. (IX) Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 52–64. p.

Udvardi Gyöngyi: Mongol vadászok Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 7.

Vadász Gyula: Gyógyfürdő és üdülésügy kapcsolata a környezetvédelemmel. Hidrológiai Tájékoztató 1974 (1975), 44–46. p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

ALKALMAZOTT TUDOMÁNYOK

Áldozó László: Minta- és mintalapkészítési eljárások a Soproni Vasöntöde mintakészítő műhelyében. Bányászati, Kohászati Lapok. Öntöde. XXVI, 1975, 65–69. p.

Bauer, Zdenek: Muzejni a turisticki zeleznice ve sredni Evrope. Zeleznicar XXV, 1975, 248–249. p.

Bende Ede–Szabó András: Radiológiai vizsgálatok és egyes élelmiszerek radioaktivitása Győr-Sopron megyében. Egészségtudomány XIX, 1975, 182–184. p.

F(erenczi) J(ános): Hatvanon túl jelez. Próbázott kiállítás. Soproni siker Kőbányán. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 25.

Főző Jenő: Forgó kistáblakombinát. Hogyan? 1975, 30. sz. 17–21. p.

Fülöp István: Sopron és Balf gyógyfürdőhelyi helyzete perspektívái. Gyógyfürdőügy 1975, 1. sz. 26–28. p.

Grafl, Anna: Bericht der Meteorologischen Station Eisenstadt über das Wetter im Jahre 1974. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 43–44. p.

Guzsik Tamás: Tájékoztató rendellenességek a középkori templomépítészetben. Építészettudomány VII, 1975, 91–104. p.

Győr-Sopron megye statisztikai évkönyve 1974. Győr, 1975, KSH Győr-Sopron megyei Igazgatósága. 381, 31 p.

Hajdú Endre: Programozott oktatási segédletek alkalmazása a műszaki mechanika oktatásban.

Felsőoktatási Szemle XXIV, 1975, 553–556. p.

Homoródi Lajos: A fotogrammetria külföldi és hazai fejlődése. Műszaki Tervezés 1975, 7. sz. 42–44. p.

Kiss Dénes: Gyalogos közlekedés a történeti városközpontokban. Városépítés 1975, 4. sz. 21–22. p.

Kiss László–Scheuer Gyula–Levárdy Ferencné: A Balf környéki ásványvíz kutatási munkálatok eredményei. Műszaki Tervezés 1975, 7. sz. 38–42. p.

Kloss Andor: A tudományos kutatás és gyakorlati élet. A soproni kutatóintézetek munkájáról. I–II. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 6., és 1975. febr. 7.

Kőhalmi János: Tízéves az Elzett művek soproni gyárának FMKT csoportja. Jövendő XIV, 1975, 5. sz. 2. p.

85Krisztián Gyuláné: Faanyagvédelmi tevékenység a meglévő lakóházakban. Magyar Építőipar XXIV, 1975, 213–218. p.

Látogatás a soproni szőnyeggyárban. Magyar Ifjúság XIX, 1975, 22. sz. 46 p.

Mühl Nándor–Bakó Károly–Hevenesi György: A Soproni Vasöntöde és a Vasipari Kutató Intézet együttműködése a formázástechnológia fejlesztésében. Bányászati, Kohászati Lapok. Öntöde XXVI, 1975, 60–64. p.

Patay Pálné: Kéziratos vízügyi térképek az Országos Széchényi Könyvtár Térképtárában. Hidrológiai Tájékoztató 1974 (1975), 15–20. p.

Pichler János: A Fertőtáj tudományos kutatásának 1973. évi eredményei. Hidrológiai Tájékoztató 1974 (1975), 83–84. p.

Pichler János: A Fertőtájjal kapcsolatos tudományos kutatás és tervezés 1972. évi munkái. Hidrológiai Tájékoztató 1973 (1975), 120. p.

Preuss, Rainer: Die Triebfahrzeuge aus der Széchényi Museumbahn in der Ungarischen Volksrepublik. Der Modelleisenbahner XXIV, 1975, 297–299. p.

Szabó Dénes: A ffeldolgozóipar 30 éves műszaki tudományos fejlődése, ebben az egyesület szerepe és tevékenysége. Faipar XXV, 1975, 91–102. p.

Székely Miklós: A gyógyfürdő- és üdülésügy helyzete a felszabadulás utáni első években. (Visszaemlékezés.) Gyógyfürdőügy 1975, 1. sz. 3–7. p.

Udvardi Gyöngyi: Fóliaházban, papírcellában nevelik a leendő fenyőerdőt. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 12.

Udvardi Gyöngyi: Soproni utak. Megvalósulóban a biztonságos közlekedés. Kisalföld XXXI, 1975. okt. 28.

Winkler András: Új építőanyag a fakéreglap. Magyar Építőipar XXIV, 1975, 340–341. p.

Zádor Alfréd: A víz ágazathoz tartozó területek továbbfejlesztésének vizsgálata. (Sopron), 1975, (MTESZ)

Magyar Hidrológiai Társaság Soproni Csoportja. 20 p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / MŰVÉSZET

MŰVÉSZET

Bak Jolán: Néhány érdekes kép és festmény a Fertődi kastélyról. Műemlékvédelem XIX, 1975, 184–187. p.

Bödök Miklós: 6 tantermes szakmunkásképző iskola, Kapuvár. Műszaki Tervezés 1975, 12. sz. 34–35. p.

Debreczeni Gábor: Utca és kiemelő világítás történelmi városokban, Sopron régi városrészének kapcsán. II. Műemlékvédelem XIX, 1975, 39–41. p.

Dercsényi Dezső: A műemlékvédelem szerepe a városok fejlesztésében. Városépítés 1975, 2–3. sz. 48–51. p.

Dercsényi Dezső: Műemlékvédelmünk harminc esztendeje. 1. Feltáruló középkori emlékeink. 2. Várak, templomok, parasztházak. Élet és Tudomány XXX, 1975, 1347–1353., és 1412–1418. p.

Dercsényi Dezső: Műemlékvédelmünk három évtizede. Műemlékvédelem XIX, 1975, 129–135. p.

Dercsényi, Dezső: Sopron. Goldmedaille für Denkmalpflege 1975. Cahiers Européens – Europäische Hefte – Notes from Europe 1975, 4. sz. 75–84. p. (német, francia és angol nyelven)

86Entz Géza: Három évtized műemlékvédelme Sopronban. SSz. XXIX, 1975, 290–305. p.

Eöry Éva: Sopron aranyérme. Képes Újság 1975, 27. sz. 14. p.

Gerő László: Történelmi városmagok szerepe és rangja korunkban. Műemlékvédelem XIX, 1975, 1–12. p.

Hajnóczi Gyula: Pannónia villaépítészet. Építés-, Építésztudomány VII, 1975, 3–61. p.

Harmati János: A SZOT és a KPVD SZ 600 ágyas üdülőszállója, Sopron. Műszaki Tervezés 1975, 10. sz. 26–29. p.

Horler Miklós: Árpád-kori körtemplom helyreállítása, Hidegség. Magyar Építőművészet 1975, 5. sz. 22–15. p.

Imre Béla: Műemlékvédelem megyénkben. Kastélyok, városok, parkok. Kisalföld XXXI, 1975. nov. 30.

Imre Béla: Soproni építész új könyvei. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 12.

Juhász Előd: Szezon után – szezon előtt. Tükör 1975, 25. sz. 13. p.

Juhász Erzsébet: Megújulnak a történelmi városok. Műemlék és várospolitikai. Magyar Hírlap VIII, 1975. nov. 19.

Katona Imre: Egy feketevárosi habán kézműs a XVIII. század elejéről. SSz. XXIX, 1975, 163–166. p.

Kiss Ákos: „Pannónia magyarországi területe építészetének tagozatai és díszítőelemei” c. kandidátusi

értekezésről. Művészettörténeti Értesítő XXIV, 1975, 148–153. p.

K(iss) I(mre): Erdészeti és Faipari Egyetem kollégiumi és konyha- éttermi épülete, Sopron. Magyar Építőművészet 1975, 4. sz. 50–51. p.

Kissné Nagypál Judit: Történelmi város-rekonstrukció és rehabilitáció Sopronban. Műemlékvédelem XIX, 1975, 13–22. p.

(Kissné) N(agypál) J(udit): A Várostorony és környéke helyreállítása Sopronban. Magyar Építőművészet 1975, 5. sz. 30–35. p.

Kloss (Andor): Kapunyitás előtt. Színházi tervek Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 27.

Kloss Andor: Múteremlátogatás Giczy Jánosnál. Életünk 1975, 5. sz. 447–450. p.

Kloss (Andor): IV. Kisalföldi Tárlat Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. nov. 10.

Kloss Andor: A tanár mint festő, a festő mint amatőrfilmes. Kisalföld XXXI, 1975. dec. 25.

Kl(oss Andor): Az ünnepi hetek tervéről. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 25.

Kontha Sándor: Felszabadulási emlékművek Magyarországon. Művészettörténeti Értesítő XXIX, 1975, 97–111. p.

Kőfalvi Imre: A puhamészkövek védelme. Műemlékvédelem XIX, 1975, 41–43. p.

Kőfalvi Imre: A toponári rokokó madonna, Műemlékvédelem XIX, 1975, 103–106. p.

Kovács József László: Elpusztult soproni szárnyasoltárainkról. SSz. XXIX, 1975, 167–169. p.

87 Levárdy Ferenc: Dorffmaister nyomában Somogyban. Műemlékvédelem XIX, 1975, 98–102. p.

Mollay Jánosné: Zene az erdőben. Erdőgazdaság és Faipar 1975, 1. sz. 12. p.

Molnár Aurél: Megkövült zene. Tükör 1975, 46. sz. 14–15. p.

Molnár Zsolt: Interfórum '75. Magyar Ifjúság XIX, 1975, 27. sz. 26–27. p.

Nagy Alpár: Bartók Béla Sopronban – tegnap és ma. Kisalföld XXXI, 1975, okt. 21.

Nagy Alpár: Bartók Béla soproni kapcsolatai. Életünk 1975, 5. sz. 455–470 p.

Pereházy Károly: Műemléképületek felújítása és korszerűsítése. Magyar Építőipar XXIV, 1975, 193–208. p.

Román András: Városrekonstrukció és műemlékvédelem. Műszaki Tervezés 1975, 11. sz. 38–41. p.

Salamon Nándor: Tanári festők tárlata. Hogyan? 1975, 31. sz. 42–43. p.

Sarkady Sándor: Jubileumi kiállítás Sopronban. Életünk 1975, 3. sz. 253–255. p.

Sedlmayr János: Lakóház helyreállítása, Sopron, Pozsonyi u. 3. Magyar Építőművészet 1975, 5. sz.

18–21. p.

Sedlmayr János: Soproni lakóházak újabb kutatási és helyreállítási eredményei. Műemlékvédelem XIX, 1975, 31–38. p.

Sedlmayr Jánosné: Sopron, Szent Mihály domb műemléki vizsgálata és programterve. Műemlékvédelem XIX, 1975, 23–30. p.

Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem, kollégium és konyha – étterem. Magyar Építőipar XXIX, 1975, 35. p.

A soproni Orsolya-zárda. Műemlékvédelem XIX, 1975, 58. p.

Szabó Jenő: Fél évszázada rajzol és fest Sterbenz Károly. SSz. XXIX, 1975, 264–272. p.

Z. Szabó László (szerk.): Kisalföld. Győr-Sopron megyei képeskönyv. Bp., 1975, Révai Nyomda. 158 p.

Szanyi József: Az 1974. évi építészeti fényképpályázatról. Magyar Építőművészet 1975, 2. sz. 52–53. p.

Tárnok Pál: Stark János Károly soproni festőművész-rézmetező (1774–1814) családjának története. SSz. XXIX, 1975, 208–232. p.

Tompos Ernő: Renner Kálmán soproni vonatkozású érmei és plakettjei. (1958–1974). SSz. XXIX, 1975, 177–187. p.

Tompos Ernő: Soproni Stöckert Károly ifjúkori műveiről. SSz. XXIX, 1975, 83. p.

U(dvardi) Gy(öngyi): Megvalósulóban egy 40 éves álom. Egyetemi könyvtár épül Sopronban. Kisalföld XXXI, 1975. nov. 13.

U(dvardi) Gy(öngyi): Nemzetközi elismerés Sopronnak. Műemlékvédelmi Európa-aranyérem. Kisalföld XXXI, 1975. ápr. 24.

U(dvardi) Gy(öngyi): Sopron új régisége: Pékházból pékmúzeum. Kisalföld XXXI, 1975. jan. 22.

Varga Zoltán: Pannónia '75. Megyénkből hárman. Nemzetközi Képzőművészeti Biennálé Szombathelyen. Kisalföld XXXI, 1975. dec. 14.

Winkler Gábor: Megújul a régi. Kisalföld XXXI, 1975. jún. 29.

Winkler Oszkár: A faházprogram és a lakásépítés. Magyar Építőipar XXIX, 1975, 182–184. p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / NYELVTUDOMÁNY, IRODALOM

88 NYELVTUDOMÁNY, IRODALOM

Becht Rezső: Boháti Róbert irodalmi hagyatéka. SSz. XXIX, 1975, 247–251. p.

Berecz Dezső: Régi levelek kortörténeti tanulságai. (Berecz József tanító levelei fiához, Ábelhez

- 1868–1894). SSz. XXIX, 1975, 252–258. p.
- Dénes Zsófia: Szép Sopron. Életünk 1975, 3. sz. 239–242. p.
- Erőss Ágota: Az eszmélés első mozzanatai. Nők Lapja 1975, 10. sz. 10–11. p.
- Farkas Imre: Szent György utca 9. Életünk 1975, 1. sz. 61–68. p.
- Fried István: Idegenek a régi Sopronról. (T. G. Schröer és A. Palacky tudósításai). SSz. XXIX, 1975, 259–264. p.
- Gyárfás Miklós: Szülőföldjeim. Tükör 1975, 36. sz. 8–9. p.
- Hollós Attila: Híradás Sopronról XVII. századi orosz újságokban. SSz. XXIX, 1975, 258–259. p.
- Imre Béla: Évszázados könyvek, metszetek. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 8.
- Kolozsvári Grandpierre Emil: A család hívó szava. Vö. Sik Csaba (szerk.): Körkép 75. 169–323. p.
- Kovács János: A magyar erdőföldrajzi névgyűjtés kérdései. Az OEE Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei 1975, VIII–X. sz. 159–168. p.
- Lakó György: Utak és módok a finnugor tudományokban. Magyar Tudomány LXXXII, Új folyam XX, 1975, 732–752. p.
- Láng László: Riport a 140 év előtti Sopronról (Botgorschek Nándor elbeszélése 1835-ből). SSz. XXIX, 1975, 47–63. p.
- Németh K. Bódog: Guary Márton testamentoma. 1576. Magyar Nyelv LXXI, 1975, 501–502. p.
- Pröhle Jenő: Nyelvjárási adatgyűjtők. SSz. XXIX, 1975, 351. p.
- Reuter Camillo: Csöliget? Műemlékvédelem XIX, 1975, 235–236. p.
- Sik Csaba (szerk.): Körkép 75. Huszonhárom mai magyar elbeszélés. Bp., 1975, Magvető Könyvkiadó. 591 p.
- Szakonyi Károly: Régi nyarakon. Tükör 1975, 32. sz. 8–9. p.
- Szapudi András: Naplójegyzet Sopronról. Mintha örök álomban... Kisalföld XXXI, 1975. márc. 1. 125 levél. Európai ellenállók búcsúlevelei. Válogatta és fordította: Nagy Magda. Bp., 1975, Zrínyi Kiadó. 246 p.
- Szót kér: Sopron és Sárvár. Magyar Ifjúság XIX, 1975, 13. sz. 36–37. p.
- Tatay Sándor: A Kanizsai lányok. Vö. Sik Csaba (szerk.): Körkép 75. 557–569. p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / FÖLDRAJZ, TÖRTÉNELEM

FÖLDRAJZ, TÖRTÉNELEM

Ádám László–Marosi Sándor (szerk.): A Kisalföld és a Nyugatmagyarországi peremvidék. Bp., 1975, Akadémiai Kiadó. 605 p. (Magyarország tájféldrajza 3.)

Auer, Gisela: Die Verluste der Bevölkerung von Donnerskirchen durch die Truppen Stephan Bocskays im Jahre 1605. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 91–94. p.

89Bakó Ágnes (szerk.): A szocialista forradalomért. A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. Bp., 1975, Kossuth Kiadó. 783 p.

Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947. Bp., 1975, Kossuth Kiadó. 631 p.

Balsay László–Halupa Lajos–Komjáthy Ferenc: Adatok a hansági erdők történetéhez. Vö. Kolossváry Szabolcsné (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. 394–465. p.

Berczeller, Richard–Leser, Norbert: ...mit Österreich verbunden. Burgenlandschicksal 1918–1945. Wien–München, 1975, Jugend und Volk. 384 p.

Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása. Bp., 1975, Akadémiai Kiadó. 290 p.

Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés (1922–1926). SSz. XXIX, 1975, 232–244.

Benda Kálmán: Habsburg abszolutizmus és rendi ellenállás a XVI–XVII. században. Bp., 1975, Tankönyvkiadó. 60 p.

Bolla József: A Győr-Sopron megyei iskolák államosításának történetéből. Hogyan? 1975, 31. sz. 12–16. p.

Csapody István: Sopron város erdőbirtokának kialakulása és a középkori erdőgazdálkodás nyomai. Vö. Kolossváry Szabolcsné (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. 107–123. p.

Csapody István: A századforduló erdőgazdálkodása a soproni városi erdőkben. Az OEE Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei 1975, VIII–X. sz. 111–119. p.

Csendes László: Az I. katonai felméréshez készült országleírás katonaföldrajzi és történelmi forrásértéke. Hadtörténelmi Közlemények XXII, 1975, 349–371. p.

Erdmann Gyula–Pető Iván (Összeáll.): Dokumentumok a magyar szénbányászat történetéből 1945–49. Bp., 1975, Kossuth Kiadó. 622 p. (Források a magyar népi demokrácia történetéhez I. kötet)

Erőss Ágota: „Esterházi vigasságok”. Nők Lapja 1975, 34. sz. 13–14. p.

Fogarassy László: Határmenti események Burgenland megalakulásától az új határvonalak megállapításáig. (1921 november–1923 március) SSz. XXIX, 1975, 139–157. p.

Fogarassy László: Lehár ezredes a Prónay-felkelők fogságában. SSz. XXIX. 1975, 348–351. p.

Faller Jenő: Jó szerencsét! Események, képek a bányászat múltjából. Bp., 1975, Műszaki Könyvkiadó. 169

p.

Hamar Imre: Országról országra a hazáért. Kisalföld XXXI, 1975, ápr. 4.

Harminc esztendő. SSz. XXIX, 1975, 1. p.

Héberger Károly: A műszaki felsőoktatás fejlődése 1945–1975. Felsőoktatási Szemle XXIV, 1975, 209–216. p.

Hiller István: Győr-Sopron megye felszabadulása. (1945 március–április). (Előadói segédanyag). (Sopron), 1975, TIT Győr-Sopron Megyei Szervezete. 24 p.

Hiller István: Hazánk első szakkönyvtárának kialakulása. Az Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtárának története. Sopron, 1975, Erdészeti és Faipari Egyetem Jegyzetsokszorosítója. 291 p.

90 Hiller István: A magyar vadászati felsőoktatás történetéből. Az OEE Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei 1975, VIII–X. sz. 257–275. p.

Hiller István: A magyarországi szocialista mozgalom úttörőjének, a „hütlenségi per” egyik fővádottjának soproni kapcsolatairól. (Ihrlinger Antal halálának 85. évfordulójára). SSz. XXIX, 1975, 157–162. p.

Hiller István: Megjegyzések egy felszabadulási kiadvány kritikájához. Kisalföld XXXI, 1975. ápr. 12.

Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között. 1919–1945. Sopron, 1975. 218 p. (A Soproni Szemle kiadványai. Új sorozat 8. sz.)

Hodik, Fritz P.: Beiträge zur Geschichte der Mattersdorfer Judengemeinde im 18. und in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Eisenstadt, 1975. Burgenländische Forschungen 65.

Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig. I–II. SSz. XXIX, 1975, 193–208., 305–321. p.

(Klos)s (Ando)r: Láttatják és megszerettetik Sopront és vidékét. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 4.

K(loss) A(ndor): Negyedszázados a soproni hírlapszolgálat. Kisalföld XXXI, 1975. nov. 15.

K(loss) A(ndor): A postatörténet kutatója. Kisalföld XXXI, 1975. okt. 17.

Kloss (Andor): Soproni Szemle. A helytörténetírás fóruma. Kisalföld XXXI 1975. máj. 17.

(Klos)s (Ando)r: Láttatják és megszerettetik Sopront és vidékét. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 30.

Kolossváry Szabolcsné (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. Bp., 1975, Akadémiai Kiadó. 525 p.

Kolozsov, L.: Kto Vü, Feri bacsi? Nedelja 1975, 18. sz. 14. p. (Raszszkazü o kommunisztah)

Komlós Géza: Adatok a röjtökmuzsaji Nagyerdő történetéhez. Vö. Kolossváry Szabolcsné (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. 296–393. p.

Komlós Géza: A makkoltatás, mint erdei haszonvétel a XVII–XVIII. században. Az OEE, Erdészettörténeti

Szakosztály Közleményei 1975, VIII–X. sz. 29–41. p.

Kovács Gyözőné (szerk.): Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajgyűjteménye. Győr, 1975, MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottsága. 264 p

Lászlóffy Woldemár: A Magyar Hidrológiai Társaság Vízügyi Történeti Bizottsága. Hidrológiai Tájékoztató 1973 (1975), 15–17. p.

Levárdy Ferencné–Scheuer Gyula–Tóth Imréné: Balzfürdő és környékének vízföldtani viszonyai. Hidrológiai Tájékoztató 1973 (1975), 43–48. p.

Loiberseck, Josef: Neusiedl am See. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 36–43., és 86–91., és 116–135., és 163–189. p.

Lovas Gyula: A Hansági Gazdasági Vasút. Sopron, 1975, KTE soproni területi szervezete. 77 p.

A Magyar Tudományos Akadémia jubileumi ünnepe és 1975. évi közgyűlése. Magyar Tudomány LXXXII, Új folyam XX, 1975, 390–393. p.

91 Mementó. Magyarország 1944. Bp., 1975, Kossuth Kiadó. 358 p.

Molnár Aurél: A kisdud makkból termő tölgyfa. Tükör 1975, 23. sz. 14–15 p.

Molnár Sándor: Postatörténelem. 125 éves jubileum. Kisalföld XXXI, 1975. ápr. 25.

Nagy János: Adalék Brennbergbánya felszabadításához. SSz. XXIX, 1975, 244–247. p.

Nagy János: Az 1945-ös földreform Sopron vármegyei adatai. SSz. 1975, 64–74. p.

Nagy János–Papp István–Szita Szabolcs: Amíg a felszabadítók Sopronba érkeztek. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 29.

Patek Erzsébet: A soproni Várhely (Burgstall) őskori földvéra kutatásának 1974. évi eredményei. SSz. XXIX, 1975, 272–282. p.

Péter Katalin: A magyar romlásnak századában. Bp., 1975, Gondolat Kiadó. 203 p. (Magyar História.)

Pósfai H. János: Olga regénye. Képes Újság 1975, 45. sz. 10. p.

Pozsgai Zoltán: Kultúrtörténeti Symposium Mogersdorf. Életünk 1975, 5. sz. 417–421. p.

Prickler, Harald: Aus der Geschichte des Kastells von Donnerskirchen. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 98–115. p.

S. L.: Harminc év tanúja: Titkár volt Sopronhorpácson. Jövendő XIV, 1975, 10. sz. 3. p.

Schmid, Hans: Das Basaltgebiet des Pauliberger bei Landsee im mittleren Burgenland. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 28–36. p.

Szabó Ágnes–Vértes Róbert (szerk.): Negyedszázados harc. A munkásmozgalom történetének kronológiája. 1919. augusztus 1–1945. április 4. Bp., 1975, Akadémiai Kiadó. 711 p.

Szita Szabolcs: Az ifjúsági mozgalom kibontakozása Sopronban a felszabadulás után. (1945–1948). I–II. SSz. XXIX, 1975, 2–46., 97–138. p.

Szück Kálmán: Az agrárfelsőoktatás fejlődése és a szocialista mezőgazdaság. Felsőoktatási Szemle XXIV, 1975, 224–230. p.

Tóth István: A rómaiak Magyarországon. Bp., 1975, Gondolat Kiadó. 241 p. (Magyar História.)

Udvardi Gyöngyi: Fegyházlátogatóban. I. Koszorú a mártírok emléktáblájára. II. Visszaesők között. Kisalföld XXXI, 1975. jan. 3., és 1975. jan. 4.

Udvardi Gyöngyi: A legfiatalabb soproni veterán. Kisalföld XXXI, 1975, nov. 15.

Vadász Ferenc: Legenda nélkül. Száz partizán és ellenálló története. Bp., 1975, Móra Kiadó. 247 p.

Váradi Géza (szerk.): Az erdészeti oktatás 30 éve. Írták: dr. Dózsa József, dr. Hiller István, Obermayer György, dr. Tuskó László, Simon László, Váradi Géza. Bp., 1975, OEE Erdészeti műszaki és Szervezési Iroda. 126 p.

Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője. SSz. XXIX, 1975, 321–337. p.

Zádor Anna: A hazai építészettörténet művelésének helyzetéről. Építés-, Építészettudomány VII, 1975, 243–250. p.

[92](#)Zakar János: A máramarosi kamarai sóbánya-uradalom 1788. évi erdészeti rendtartása. Vö. Kolossváry Szabolcsné (szerk.): Az erdőgazdálkodás története Magyarországon. 124–139. p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / KÖNYVISMERTETÉSEK

KÖNYVISMERTETÉSEK

Bellér Béla: Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között (1919–1945). Sopron, 1975, 218 lap. (A Soproni Szemle kiadványai. Új sorozat 8. sz.) SSz. XXIX, 1975, 371–375. p.

Bendefy László: Poronyi Zoltán–Fleck Alajos: Pühler Geometria practicája 1563-ból. Pécsi Geodéziai és Térképészeti Vállalat. Pécs, 1974. 271 old. és 49 tábla. Geodézia és Kartográfia XXVII, 1975, 147–149. p.

Bendefy László: Ulbrich, Karl: Allgemeine Bibliographie des Burgenlandes. VII. Teil. Karten und Pläne 1. und 2. Halbband. Karten – Pläne und Register. (Abgeschlossen Ende 1968). Edit.: Amt der Burgenländischen Landesregierung. Landesarchiv. Eisenstadt, 1971, 1972. Magyar Könyvszemle XCI, 1975, 226–227. p.

Chmelar, Hans: Die Habsburgmonarchie 1848–1919. Band I.: Die wirtschaftliche Entwicklung, herausgegeben von Alois Brusatti. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 1973. 666 Seiten, 18 Diagramme und 3 Karten. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 189–192 p.

Fogarassy László: Anton Lehár: Erinnerungen. Gegenrevolution und Restaurationsversuche in Ungarn

1918–1921. Herausgegeben von Peter Broucek. Verlag für Geschichte und Politik. Wien 1973, 280 l. SSz. XXIX, 1975, 285–287. p.

Fogarassy László: Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 290 lap. SSz. XXIX, 1975, 375–376. p.

Fogarassy László: Die Nachkriegszeit 1918–1922. Kämpfe, Staaten und Armeen nach dem Ersten Weltkrieg. Verlag Carl Ueberreuter, Wien 1973, 448 lap + 95 kép és vázlat. SSz. XXIX, 1975, 382–383.

Folger, Eva Maria: Felix Halmer: Burgen und Schlösser zwischen Baden–Gutenstein, Wiener Neustadt. Wien: Birken Verlag 1968. 168 S. Fotos, Stiche, Pläne. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 95. p.

G(erő) L(ászló): Rácz Endre: Fertőd. (Corvina, II. kiad. Bp. 1974.) műemlékvédelem XIX, 1975, 54. p.

Gerő László: A Német Szövetségi Köztársaság Történeti Városmagok c. munkacsoportja. Műemlékvédelem XIX, 1975, 61–65. p.

Hédervári Péter: Magyarország tervezési-gazdasági atlaszai. Geodézia és Kartográfia XXVII, 1975, 308–309. p.

Jérome René: Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmai a két világháború között. (A Soproni Szemle kiadványai 8. sz. 220 old.) Az Erdő XXIV, 1975, 286. p.

K. M.: Kisarjadt szabadság. Megyei kiadványok felszabadulásunk évfordulójára. Kisalföld XXXI, 1975. márc. 15.

Keresztesi Zoltán–Rétvári László: Magyarország tervezési-gazdasági körzetei. Szerkesztőbizottság elnöke: Radó Sándor. Bp, 1974, MÉM Országos Földügyi 93 és Térképészeti Hivatal. Magyar Tudomány LXXXII, Új folyam XX, 1975, 705–707. p.

Kovács József László: Bodolay Géza: Petőfi diák társaságai. Budapest, Kozmosz könyvek, 1973, 272 lap. SSz. XXIX, 1975, 380–381. p.

Kovács József László: Kókay György: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772–1849. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 925 lap. (A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 2. Szerkesztik Vargha Kálmán és V. Windisch Éva). SSz. XXIX, 1975, 377–380. p.

Könyv a múlttól – a mának. Erdőgazdaság és Faipar 1975, 5. sz. 17. p.

Kulcsár Péter: Die Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin (1439–1440). Hrsg. v. Karl Mollay. (Wiener Neudrucke. Neuausgaben und Erstdrucke deutscher literarischer Texte. Hrsg. v. Herbert Zemmann. Bd. 2. Wien, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst 1971. 94 l.) Századok XCI, 1975, 179–180. p.

Kunnert, Heinrich: Berczeller Richard–Leser Norbert: ...mit Österreich verbunden. Burgenlandschicksal 1918–1945. Wien–München: Jugend und Volk (1975), 384 Seiten, davon 16 Seiten Schwarzweissbilder. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 136–138. p.

L. F.: Szigeti Kilián: Régi magyar orgonák. Kőszeg, Bp, 1974. Zeneműkiadó. 116 l. Műemlékvédelem

XIX, 1975, 122–123. p.

Lang, Ladislaus: Fritz Zimmermann: Historisch–ethnographische Analyse der deutschen Besiedlungsgebiete Westungarn–Wien–Stuttgart, Braunnüller 1974, 200 Seiten. Ethnos, Bd. 13. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 45–48. p.

Mollay Károly: Emresz Károly: Sopron helytörténete a gimnáziumban. A megyei Pedagógus Továbbképzési Kabinet kiadványa. Győr, 1972, 66 lap. SSz. XXIX, 1975. 284–285. p.

Mollay Károly: Eper Tivadar–Réthly Endre–Gerencsér Nándor (szerk.): Sopron Városi Tanács VB. Kórházának III. évkönyve (1969–1974). Sopron, 1974, 311 lap. SSz. XXIX, 1975, 189–190. p.

Neweklowsky, Gerhard: Hadrovics, László: Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert. Gemeinschaftsausgabe des Verlages der Österreichischen Akademie der Wissenschaften und des Akadémiai Kiadó, Wien und Budapest 1974, 564 S. + 12 Faksimiles. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 139–144. p.

Simon Péter: Nemes Dezső: A magyar munkásmozgalom történetéhez. Tények, viták, tanulságok. Első kötet. (Budapest, Kossuth Könyvkiadó. 1974. 597 l.) Századok XCI, 1975, 151–155. p.

Szilágyi János: A magyar munkásmozgalom történetének válogatott bibliográfiája 1945–1971. (Szerk. Kálmán Lászlóné. Kiad. az MSZMP KB. Párttörténeti Intézetének Könyvtára. Bp. 1974. 596 l.) Századok XCI, 1975, 204–205. p.

Tokody Gyula: Tilkovszky Loránt: SS-toborzás Magyarországon. (Budapest, Kossuth Könyvkiadó. 1974. 191 l.) Századok XCI, 1975, 453–454. p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sopron bibliográfiája az 1975. évre / KÖSZÖNTŐK

94 KÖSZÖNTŐK

Bernleithner, Ernst: Hofrat Dipl.–Ing. Dr. techno Karl Ulbrich zum 70. Geburtstag. Burgenländische Heimatblätter XXXVII, 1975, 49–52. p.

Az 1975. év Bedő Albert díjasai: Dr. Pankotai Gábor erdőmérnök. Az Erdő XXIV, 1975, 461–462. p.

Hamar Imre: Nyugdíjasként is szolgálni a köznek. Kisalföld XXXI, 1975, jan. 11.

Kloss (Andor): Élet a zene szolgálatában. Kisalföld XXXI, 1975. febr. 28.

Kloss (Andor): Teljességre törő élet. Beszélgetés Tárucz Hornoch Antal akadémikussal. Kisalföld XXXI, 1975. jún. 11.

A Szabó Ervin emlékérem 1975. évi kitüntetettjei: Dr. Hiller István. Könyvtáros 1975, 10. sz. 580–582. p.

Szentesi Magda: Egyetemi katedra és erdőszertetet. Bedő Díjasok, 1975. Dr. Pankotai Gábor. Erdőgazdaság és Faipar 1975, 9. sz. 7–8. p.

- Tárczy Hornoch Antal 75 éves. *Geodézia és Kartográfia* XXVII, 1975, 303. sz.
- Tobler, Felix: Josef Klampfer 80 Jahre. *Burgenländische Heimatblätter* XXXVII, 1975, 97–98. p.
- Udvardi Gyöngyi: Kitüntetett idegenvezetők. *Kisalföld* XXXI, 1975. jan. 1.
- Udvardi Gyöngyi: Negyedszázad. Tudom, nagy célt szolgálók. *Kisalföld* XXXI, 1975. febr. 23.
- U(dvardi) Gy(öngyi): Sopron város díszpolgárai. *Kisalföld* XXXI, 1975. ápr. 13.
- Bátyai Jenő: Az erdők tudósa. *Kisalföld* XXXI, 1975. febr. 16.
- Csaba József: Solymossy László. *SSz.* XXIX, 1975, 367–368. p.
- Fábján Lajos: Kisházi Ödön 1900–1975. *SSz.* XXIX, 1975, 369–371. p.
- Farkas Imre: Molnár József. *Életünk* 1975, 3. sz. 228–229. p.
- Holmos Ferenc: Sébor János professzor szobrának leleplezése. *Geodézia és Kartográfia* XXVII, 1975, 450–453. p.
- Kisházi Ödön 1900–1975. *Kisalföld* XXXI, 1975. ápr. 23.
- Kiss Árpád: Jausz Béla 1895–1974. *Magyar Pedagógia* 1975, 1. sz. 81–83. p.
- Kovách Zoltán: Radó János Polikárp (1899–1974). *Magyar Könyvszemle* XCI, 1975, 212–214. p.
- Lámfalussy Sándor: 1890–1975. *Erdőgazdaság és Faipar* 1975, 9. sz. 19. p.
- Pröhle Jenő: Végh Ferenc (1905–1974). *SSz.* XXIX, 1975, 365–366. p.
- Sarkady Sándor: In Memoriam. Első képviselőnk. *Kisalföld* XXXI, 1975. ápr. 19.
- Szakál Ernő: Szalay József (1928–1974). *SSz.* XXIX, 1975, 188–189. p.
- Szigeti Kilián: Radó Polikárp (1899–1974). *SSz.* XXIX, 1975, 83–85. p.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

95 LEVÉLSZEKRÉNY

Angyal Endre (Pécs) írja: A *Zadarska revia* (Zárai Szemle) c. folyóiratban nemrég jelent meg Branko Krmpotic cikke Pavao Vitezovic (1652–1713) horvát költőről, történetíróról és politikusról, aki az 1681. évi, Sopronban tartott országgyűlésen szülővárosának, Zengnek (Senj) követe volt (Pavao Vitezovic – poklisar rodnogo grada Senja. *Zadarska revija*, 1975, 305–323). Az elzászi német nemesi családból (Ritter von Vrendorf) származó, magyar–horvát nemessé lett Vitezovic a soproni országgyűlésen erélyesen védelmezte szülővárosának gazdasági és politikai jogait. Műveit latinul (versek, epigrammák, történelmi munkák) és horvátul írta. Az utóbbiak közt van a Szigetvár ostromáról és Zrínyi Miklós hősiességéről írt

Odiljenje Sigetsko, amelynek egyes részleteit Csuka Zoltán fordította magyarra. Az 1681. évi soproni országgyűlés helytörténeti vonatkozásainak feldolgozásánál érdemes lesz felfigyelni Vitezovic alakjára is.

Helyreigazítás: Folyóiratunk 1975. évfolyamának 369. lapján Kisházi Ödön születési éve *nem* 1909, hanem 1900.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Augusztinovicz Elemér ny. gimnáziumi igazgatóhelyettes, a TIT Soproni Városi Szervezetének elnöke, Sopron, Múzeum utca 10;

Dr. Vanyó Tihamér főiskolai tanár, Pannonhalma;

Dr. Dercsényi Dezső, az Országos Műemléki Felügyelőség ny. igazgatóhelyettese, 1027 Budapest, Kacska u. 14/B;

Dr. Merényi László gimn. tanár, történész, 1087 Budapest, Luther u. 4–6, B/ép. III/16;

Dr. Dóka Klára levéltáros, Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztató Iroda, 1044 Budapest, Dunasor 15;

Hárs József statikus szerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21/23;

Zsoldos Benő ny. osztályvezető, 1088 Budapest, Szentkirályi u. 6;

Dr. Csepregi Horváth János ny. főkönyvelő, szociológus 1085 Budapest, Makarenko u. 12. II/1;

Dr. Horváth Zoltán levéltári igazgató, Győr-Sopron megyei 2. sz. levéltár, Sopron;

Dr. Mollay Károly tszv. egy. docens, 1113 Budapest, Edömér u. 6;

Próhla Jenő ny. gimnáziumi tanár-könyvtáros, Sopron, Mező u. 20;

Dr. Sarkady Sándor igazgatóhelyettes, Óvónóképző Intézet, Sopron;

Dr. Hiller István, az Egyetemi Könyvtár igazgatója, Sopron;

Dr. Angyal Endre tud. kutató, Dunántúli Tudományos Intézet, Pécs.

1976. XXX. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Augusztinovicz, Elmar: Ödenburgs Gymnasien zwischen 1945–1975

Vanyó, Tihamér: Die militärischen, die öffentlichen und die Wirtschaftsverhältnisse des Ödenburger Komitates (1640–1690)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Dercsényi, Desider: Der Eurpa-Preis für Denkmalschutz der Stadt Ödenburg

Kleine Mitteilungen

Merényi, Ladislaus: Der Widerhall der Februarrevolution des Jahres 1917 in Ödenburg

Dóka, Klara: Die Frage der Raabregulierung im Jahre 1786

Hárs, Josef: Schrieb Franz Printz eine Reiseführer?

Zsoldos, Benő: Die „Ödenburger Karte“

Csepregi Horváth, Johann: Ein zeitgenössischer Bericht über die Ödenburger Finanzkrise des Jahres 1873

Kulturelles Leben in Ödenburg

Horváth, Zoltán: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Stadtarchivs in den Jahren 1973–1974

Mollay, Karl: Die Verleihung des Csatkai-Preises für das Jahr 1975

Nekrologe

Pröhle, Jenő: Samuel Németh (1877–1875)

Sarkady, Alexander: Franz Kelényi (1916–1975)

Bücherschau

Hiller, Stefan: Die Ödenburg-Bibliographie für das Jahr 1975

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Az evangélikus gimnázium – a közhiedelemmel ellentétben – a városi latin iskolából a XVII. század elején alakult; a jezsuita (utóbb bencés) gimnáziumot 1636-ban alapították. Vö. Kovács József László: Lackner Kristóf és kora (1571–1631). Sopron, 1972, 36–38; Mollay Károly: SSz. 1968, 150.

2 (Megjegyzés - Popup)

Pröhle Jenő: A soproni líceum két egykori jeles szlovák diákja. SSz. 1967, 361–363.

3 (Megjegyzés - Popup)

Pröhle Jenő: A Berzsenyi Gimnázium iskolatörténeti kiállítása. SSz. 1958, 367–369.

4 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Lóránt Ödön: Fuchs Károly (1851–1916). SSz. 1967, 286–288.

5 (Megjegyzés - Popup)

Főglein Antal érdemes tanulmányban ismerteti az egykori Magyarország 63 megyéje jegyzőkönyveinek sorsát és a megmaradt állományt (A vármegyei jegyzőkönyv. Levéltári Közlemények 1938. 142–167). Vö. még Degré Alajos: Megyei közgyűlések a XVI–XVII. századi török háborúk korában. In: Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Szerk. Bónis György és Degré Alajos. Bp., 1971, 35–52.

6 (Megjegyzés - Popup)

Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I–V. Bp., 1885–1904.

7 (Megjegyzés - Popup)

A hely történetírás levéltári forrásai. I. k. 1848-ig; II. k. 1848–1944. Debrecen, 1972, 550+721 l.

8 (Megjegyzés - Popup)

Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. Bp., 1946.

9 (Megjegyzés - Popup)

Mezőgazdasági termelés, népesség, hadseregélemezés és stratégia a 17. század második felében (1650–1715). Bp., 1963; A szentgotthárdi csata. Vasi Szemle 1964, 321–356; Zrínyi Miklós és kora. Bp., 1965; Az oszmán birodalom európai háborúinak katonai kérdései (1356–1699). Hadtört. Közl. 1966, 862–872.

10 (Megjegyzés - Popup)

Das Türkenjahr 1664. Eine europäische Bewährung. Eisenstadt, 1964. A könyvnek magyar szempontból egyoldalú, elfogult és ellenséges álláspontjára nézve vö. R. Várkonyi Ágnes: La coalition Internationale

contre les Turcs et la politique étrangère hongroise en 1663–1664. *Studia Historica Acad. Scient. Hung.* 1975, 6–7.

11 (Megjegyzés - Popup)

Venedig, Wien und die Osmanen. Umbruch In Südosteuropa 1645–1700 München 1973.²

12 (Megjegyzés - Popup)

Türkenjahr 1683. Das Reich Im Kampf um den Ostraum. Wien–Leipzig, 1934.²

13 (Megjegyzés - Popup)

Double Eagle and Crescent. Vienna's Second Turkish Siege and its Historical Setting. Albany/N. Y. State University of New York Press 1967.

14 (Megjegyzés - Popup)

Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Hrsg. v. Othmar Pickl. Graz, 1971. Selbstverlag der Lehrkanzel für Wirtschafts- u. Sozialgeschichte der Universität Graz. *Ism.: a Hadtört. Közl.* 1973, 582–584.

15 (Megjegyzés - Popup)

A katolikus restauráció Nyugatmagyarországon (I.: Sopronmegye katolikus egyházi és tanügyi viszonyai a XVII. század második felében). Pannonhalma, 1928.

16 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Perjés: Zrínyi 43–87.

17 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 170–171; 212–217.

18 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 226–233.

19 (Megjegyzés - Popup)

Karácson Imre: A török sereg átvonulása Magyarországon 1683-ban. *Hadtört. Közl.* 1896, 338–339.

20 (Megjegyzés - Popup)

Hogy csak néhány cikkelyt említsünk: 1638:13; 1647:129; 1655:30.

21 (Megjegyzés - Popup)

Az egész javaslat: Prot. 198–205.

22 (Megjegyzés - Popup)

Faoszlopokon nyugvó faházacska, amelybe lajtorján ment föl az őrség. A görék jobbára az ún. gyepük vagy bevágások és folyók mentén voltak fölállítva. vö. Takáts Sándor: Rajzok a török világból. II. k. Bp., 1915, 67.

23 (Megjegyzés - Popup)

Eszteró tájszó a Rába mentén Sopron és Győr megyében, a vízáradások ellen emelt töltést vagy gátat jelent (Tagányi Károly: Gyepű és gyepűelve. Magyar Nyelv 1913, 257).

24 (Megjegyzés - Popup)

A Cziráky javaslatára való felelet: Prot. 205–209. Itt csak az 5–7. pontokat közöltük.

25 (Megjegyzés - Popup)

A felsorolt adatok részint a javaslatból valók (Prot. 239–241.), részint a megyegyűlés határozataiból (Prot. 241–242).

26 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 295–296.

27 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 354. A híd a nagyszombati klarisszák birtokához tartozott. Csatkai–Dercsényi: Sopron és környéke műemlékei. Bp., 1956,² 459.

28 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 408–409.

29 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 414.

30 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 598.

31 (Megjegyzés - Popup)

Néhai Balics Lajos jegyzeteiből, jelzése szerint: Prot. I. 642.

32 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 700.

33 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 796, 798.

34 (Megjegyzés - Popup)

Balics jegyz. Prot. I. 1382.

35 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 928–929.

36 (Megjegyzés - Popup)

Hanns Tschány' Ungrische Chronik vom Jahre 1670 bis 1704. Magyar Tört. Tár V. Közli Páur Iván. Pest, 1858, 64.

37 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 1318.

38 (Megjegyzés - Popup)

Thaly Kálmán: Az 1683-iki táborozás történetéhez (Ért. a tört. tud. köréből XI. k. IV. sz.). Bp., 1883, 10.

39 (Megjegyzés - Popup)

Karácson i. m. 338–339; Mohl Adolf: Török világ Kismarton vidékén. 1683–1699. Sopron é. n. 2.

40 (Megjegyzés - Popup)

Csányi krónikája 77–78.

41 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 80.

42 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 82–83, 85–86

43 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 84.

44 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 1365–1367.

45 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1382–1383.

46 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1419–1420.

47 (Megjegyzés - Popup)

Egészen pontos szám nem állapítható meg, mert egyrészt a Prot. nem eléggé szabatos, másrészt néha csak a fölkelés előzményeiről értesít, megtörténtéről pedig hallgat.

48 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 249 stb.

49 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 497–500.

50 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 600.

51 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 627–628; 659.

52 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1265–1267; 1271–1274.

53 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1277–1280.

54 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1280–1285.

55 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1298–1301.

56 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1315–1318.

57 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1325–1328.

58 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1331, 1335–1337, 1338–1339, 1340, 1342

59 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1470–1472.

60 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 328.

61 (Megjegyzés - Popup)

Az utóbbi adatok a kimutatással együtt uo. 330–337. A megyék hozzájárulásánál a másoló kihagyta Moson 25 gyalogosát, csak így jön ki a 315-ös végeredmény.

62 (Megjegyzés - Popup)

Az 1659-i katonaállítás uo. 547–550. (A Nemeskéren tartott 1659. jan. 13-i közgyűlés jegyzőkönyvéből.)

63 (Megjegyzés - Popup)

Az egész számvetés az előtte közölt szöveggel együtt uo. 587–591. Bár a számok összegezése után a portákra maradó kivetésre kevesebb jutna, az egész kimutatást sok becses gazdaságtörténeti tétele miatt mégis változatlanul adjuk. A font (libra) mint területmérték kb. 80 négyszögölnek felel meg.

64 (Megjegyzés - Popup)

Károlyi Árpád: Buda és Pest visszavívása 1686-ban. Bp., 1886; 1936² (Átdolg. Wellmann Imre). Az első kiadás 145. lapján: „Budának s Magyarországnak a török járom alól való fölszabadításához maga a magyar föld lakossága... járult a legtöbbel.”

65 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 151–154.

66 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 172–174.

67 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 473–474, 504, 528.

68 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 536–538.

69 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 540 skv.

70 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 544–546.

71 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 653–654.

72 (Megjegyzés - Popup)

Sebestyén József: Adatok az 1664. évi Mura- és rábamelléki hadjárat és a vasvári béke történetéhez. Hadtört. Közl. 1916, 47, 71.

73 (Megjegyzés - Popup)

Geőcze István: Hadi élelmezés az 1664-ik évi hadjáratban. Hadtört. Közl. 1893, 728–729.

74 (Megjegyzés - Popup)

Valószínűleg Montecuccoli hadairól van szó.

75 (Megjegyzés - Popup)

Bubics Zsigmond: Esterházy Pál Mars Hungaricusa. Bp., 1895, 82–84.

76 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 707.

77 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 803–805.

78 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 806–807, 809, 811–815.

79 (Megjegyzés - Popup)

Már az 1669. nov. 12-i megyegyűlésen (Prot. 744) szó volt a Nemeskéren építendő megyeházáról. Ez a tétel ugyan nem illik a hadi számadásba, a Prot. nyomán mégis bennhagytuk.

80 (Megjegyzés - Popup)

Prot. 821. A portákra eső összeg mellett – a számítás helyessége miatt – a taxátusok hozzájárulását is figyelembe kell venni.

81 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 825.

82 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 829–837.

83 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1009–1010.

84 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1052–1054.

85 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1063–1065, 1067–1071.

86 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1093–1094, 1118–1119.

87 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1262–1263.

88 (Megjegyzés - Popup)

A Herder-díjat 1964-ben adományozták első ízben, 1965-ben már két magyar is volt a díjazottak között: Kodály Zoltán és Németh László. Azóta minden évben egy-egy. Az évek sorrendjében: Dercsényi Dezső, Fenyő Iván, Vayer Lajos, Balogh Jolán, Illyés Gyula, Szabolcsi Bence, Ortutay Gyula, Harmatta János, Gerő László és Preisich Gábor.

89 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a díjat 1972-ben Dr. Madas László, a Pilisi Parkerdő igazgatója kapta meg.

90 (Megjegyzés - Popup)

1975-ben a budapesti Bartók Béla néptáncgyűttest tüntették ki ezzel a díjjal.

91 (Megjegyzés - Popup)

Elnöke Walter Frodl, a bécsi műegyetem professzora; tagjai: Graham Ashworth (angol), Dercsényi Dezső (magyar), Harald Langberg (dán), Wilhelm Wortman (NSzK), Robert Vassas (francia). A kuratóriumot 1975-ben Kazimierz Malinowski (lengyel), 1976-ban pedig Guglielmo de Angelis d'Ossat (olasz) szakemberrel egészítették ki.

92 (Megjegyzés - Popup)

A kuratórium elnökének, Walter Frodl professzornak Dr. Erdély Sándorhoz, a városi tanács elnökéhez intézett 1975. február 13-i leveléből: „Die Stadt Sopron – das einstige, am Bernsteinweg gelegene Scarbantia – hat in ihren Denkmälern die Zeugen einer mit der europäischen Kultur organisch verbundenen, fast zweitausendjährigen Geschichte bewahrt. Die in ihrer Systematik beispielgebende, von der Stadtverwaltung stets unterstützte Erforschung des historischen Stadtkernes und seiner Umgebung hat nicht nur die Entdeckung und Freilegung bedeutender archäologischer, mittelalterlicher und neuzeitlicher Denkmäler ermöglicht, sondern auch die wissenschaftlichen Grundlagen für ihre mit hohem Verantwortungsbewusstsein ausgeführte Konservierung und für die umfangreichen Wiederherstellungen

geschaffen, die stets mit den Forderungen des heutigen Lebens in Einklang gebracht werden konnten.”

93 (Megjegyzés - Popup)

Holl Imre: Sopron középkori városfalai. Soproni Szemle 22 (1968), 289–302.

94 (Megjegyzés - Popup)

Sedlmayr János: Soproni lakóházak újabb kutatási és helyreállítási eredményei. Műemlékvédelem 19 (1975), 31–38.

95 (Megjegyzés - Popup)

A beszéd teljes szövegét a Műemlékvédelem 1976. évi 1. száma közli.

96 (Megjegyzés - Popup)

Az előadás teljes szövegét a Népszabadság november 1. száma közölte.

97 (Megjegyzés - Popup)

Az oklevél szövege magyar fordításban: A nemzetközi felügyelő bizottság határozata alapján az Európa-aranyérmes a „Műemlékvédelemért” – amelyet a hamburgi F. V. S. alapítvány az európai népek építészeti emlékeinek megőrzésében kiemelkedő érdemeket szerzett közösségek számára rendelt –, az 1975. évre a magyarországi Sopron városának adományozzuk.

(Ezzel méltányoljuk a történelmi városmagnak és az azt határoló területeknek megőrzését, amely módszerben példamutató és amelyet a helyi hatóság erőteljesen támogat. Ez nagyfokú kötelességtudattal végzett tevékenység, amely kiterjed a műemlékek felkutatására, feltárására, megőrzésére és helyreállítására, és mindig megfelel korunk követelményeinek.)

Ez az oklevél az érem ünnepélyes átadásának napján kelt.

Sopron, 1975. október 14. Dr. Walter Frodl, a bécsi műegyetem tanára, a felügyelő bizottság elnöke.
(Ford. H. J.)

98 (Megjegyzés - Popup)

Itt említ meg, hogy az Alapítvány Hamburgban negyedévenként francia, német és angol nyelven kiadott folyóiratának, a Cahiers Européensnek 1975. évi 4. számában, a 74–84. lapokon e sorok írójától a soproni rekonstrukciót ismertető tanulmány jelent meg.

99 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: Sopron és környéke a Tanácsköztársaságban Vö. Dávid Lajos (szerk.): A forradalmi évek tüzeiben. Győr, 1970, 176.

100 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly (szerk.): Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 88.

101 (Megjegyzés - Popup)

Környei i. h.

102 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Intézet Levéltára I. világháborús gyűjtemény 1914–1918 (a továbbiakban *HIL*) 4417. doboz 4084. sz.; 4425. doboz 300/1913., 222/160. sz.

103 (Megjegyzés - Popup)

Környei i. h.

104 (Megjegyzés - Popup)

Székely Géza: Sopron ipara és kereskedelme (1914–1934). Vö. Horváth László–Madarász Gyula–Zsadányi Oszkár (összeáll.): Sopron és Sopronmegye ismertetője 1914–1934. Sopron. 1935. 85.

105 (Megjegyzés - Popup)

Hőgyész Pál: Sopronvármegye húsz esztendeje Vö. Sopron és Sopronvármegye ismertetője... 26.

106 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló-Sopronmegye (a továbbiakban *SN*) 1917. febr. 8.

107 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–845. sz.

108 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye (napilap, a továbbiakban *SV*) 1917. ápr. 6.

109 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri iratok XVI/34/1917–42. sz.

110 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–1240. sz.

111 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–845. sz.

112 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–1840. sz.

113 (Megjegyzés - Popup)

Környei i. h.

114 (Megjegyzés - Popup)

Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien, Ministerium des Innern (a továbbiakban *AVA*, *Mdl.*) 22 i. g. 543/Pol. Dion 37 390/3/ sz. Közli Neck Rudolf (szerk.): Arbeiterschaft und Staat im Ersten Weltkrieg 1914–1918 (A. Quellen), I. rész: Der Staat (I. Vom Kriegsbeginn bis zum Prozess Friedrich Adlers, August 1914– Mai 1917 (a továbbiakban *AuS*) 124. sz. okmány.

115 (Megjegyzés - Popup)

AVA, Mdl 22. i. g. 2404, Prot. 1789. / Pol. Dion 38 573/1 / sz. Közli AuS 139. sz. okmány.

116 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–1840. sz.

117 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. ápr. 19.

118 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. ápr. 1.

119 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Sopron m. alisp. eln. ir. 1917–3. sz.

120 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár Miniszterelnökségi Anyag 1971–XVI. res. – 2367. sz.

121 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–1840. sz.

122 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai IV/B. köt. A szocialista munkásmozgalom Magyarországon az első világháborút közvetlenül megelőző években és a háború idején 1907–1918. II. rész 1914–1918. Szerk. Mucsi Ferenc–Kende János–Erényi Tibor–S. Vincze Edit. Bp., 1969 (a továbbiakban *MMTVD*) 241.

123 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447, doboz 1917, 2253. sz. (A munkásnő utóneve a kézirásos jelentésben nem olvasható pontosan.)

124 (Megjegyzés - Popup)

HIL i. h.

125 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–1840. sz.

126 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. márc. 22.

127 (Megjegyzés - Popup)

Simkovits Gyula: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Sopronban SSz. 1967, 291.

128 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. máj. 23.

129 (Megjegyzés - Popup)

Józsa Antal: Háború, hadifogság, forradalom. Magyar internacionalista hadifoglyok az 1917-es oroszországi forradalomban. Bp., 1970, 354.

130 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs: Kellner Sándor, az internacionalista csapatok egyik szervezője. SSz. 1970, 100.

131 (Megjegyzés - Popup)

Gyóni Géza már 1912-ben hangot adott háborúellenességének „Cézár, én nem megyek” című versében. A költemény keletkezéséről is szól a szerző tanulmánya: „Háborúellenes mozgalom Győr-Sopron megyében 1912. őszén”. SSz. 1961, 359–365.

132 (Megjegyzés - Popup)

Gyóni Géza: Csak egy éjszakára. Vál. versek. Bp., 1959, 186–187.

133 (Megjegyzés - Popup)

Párttörténeti Intézet Archivuma. Tanácsköztársasági Táviratok. Sopron megye.

134 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri Iratok XVI. 1917.

135 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. márc. 2. Vimpác (német nevén Wimpassing) kisközség akkor a kismartoni járáshoz tartozott.

136 (Megjegyzés - Popup)

HIL. 4447. doboz 1917–2253. A „nyugatra eső szövetséges államok” fogalma elsősorban Németországot, másodsorban Ausztriát jelöli.

137 (Megjegyzés - Popup)

Szakszervezeti Értesítő 1918. 1. sz. 6.

138 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. jún. 14.

139 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. máj. 3.

140 (Megjegyzés - Popup)

I. h.

141 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története SSz. 1968, 210.

142 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán (összeáll.): Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964, 145.

143 (Megjegyzés - Popup)

I. h. 145.

144 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár Belügyminisztérium Rezervált Anyaga (a továbbiakban *OLBMR*) 1917–2–5872. sz.

145 (Megjegyzés - Popup)

OLBMR i. h.

146 (Megjegyzés - Popup)

MMTVD 300.

147 (Megjegyzés - Popup)

OLBMR 1917–2–5872.

148 (Megjegyzés - Popup)

OLBMR i. h.

149 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4447. doboz 1917–3005. sz. A „májusi muri” kifejezés nyilvánvalóan a május 1-i ünnepekre céloz. A „spinőnek” zsargon-kifejezés jelentése ’dolgoznak’ (vö. német *sie spinnen* ’szőnek, fonnak’).

150 (Megjegyzés - Popup)

Lenin V. I.: Művei. 23. kötet Bp., 1955, 126–127; 24. köt. 65.

151 (Megjegyzés - Popup)

Adler Frigyes pöre. Bp., 1917, 56–57, 79–81, 90 (Pogány József bevezetésével).

152 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. máj. 19.

153 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. máj. 26.

154 (Megjegyzés - Popup)

AVA MdI. 22. i. g. 8932 / Pol. Dion. 44 755 K. / sz. Közli AuS 218. sz. okmány.

155 (Megjegyzés - Popup)

AVA MdI 22. NÖ (Nieder-Österreich) 8984. / Pol. Dion. 1640/ sz. Közli AuS 220. sz. okmány.

156 (Megjegyzés - Popup)

OLBMR 1971–5–7677. sz.

157 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. máj. 26.

158 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. jún. 12.

159 (Megjegyzés - Popup)

Simkovits i. m. 292.

160 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1917. jún. 17.

161 (Megjegyzés - Popup)

I. h.

162 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jún. 7 (Május 30-tól kezdve a lap címe Soproni Napló)

163 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jún. 15.

164 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. jún. 15.

165 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. júl. 1.

166 (Megjegyzés - Popup)

Sopron megyében 1917. július–december között élénk volt a politikai élet. Ennek megírása külön tanulmányt igényel. Az 1917 nyári és őszi soproni politikai eseményekben és megnyilvánulásokban ugyanis már nem érezhető a februári orosz forradalom hatása. Ezekre a hónapokra inkább az a várakozás nyomja rá a bélyegét, hogy a Monarchia uralkodó körei majd különbékét kötnek. Ennek elmaradása és az ebből következő csalódás, majd a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nyomán új békereménység határozza meg Sopron politikai életét 1917 második felében.

167 (Megjegyzés - Popup)

SV 1917. júl. 1.

168 (Megjegyzés - Popup)

SN 1817. máj. 22.

169 (Megjegyzés - Popup)

T. Polónyi Nóra: A magyar állami műszaki szervezet kezdetei. Levéltári Közlemények, 1964, 207–229.

170 (Megjegyzés - Popup)

Nagy István: A magyar kamara 1686–1848. Bp., 1971, 212–213.

171 (Megjegyzés - Popup)

Felhő Ibolya–Vörös Antal: A helytartótanácsi levéltár. Bp., 1961, 503–504.

172 (Megjegyzés - Popup)

Ember Győző: A magyarországi építészeti igazgatóság történetének vázlata. Levéltári Közlemények, 1942–1945, 349.

173 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár (OL) Helytartótanács C 127. Directio Navigationis, General Index 1773–1788.

174 (Megjegyzés - Popup)

OL. C 127. Berichte der Navigationsdirection an die mit der königl. hung. Hofkammer vereinigten königl. hung. Statthaltereien und dieser Landes Stelle unmittelbar untergeordneten Departamenten.

175 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 976–996.

176 (Megjegyzés - Popup)

Sárközi Zoltán: Árvizek, ármentesítés és folyószabályozás a Szigetközben és az Alsó-Rába vidékén. Bp., 1968, 3–11.

177 (Megjegyzés - Popup)

A magyar vízszabályozás története. Összeállította Ihring Dénes. Bp., 1973. 190–191.

178 (Megjegyzés - Popup)

Szalacsy L.–Meiszner E.: A Rábaszabályozó Társulat történeti leírása az 1896. évi ezredéves orsz. kiállítás alkalmával. Bp., 1896, 3–5.

179 (Megjegyzés - Popup)

Sárközi i. m. 13–14.

180 (Megjegyzés - Popup)

OL. C 127. Bericht: „ohneachtet habe dermalen keiner weiteren local Kenntniss von denen dortigen Gegenden besitzet, dennoch im Stande zu seye, die vom obgedachten Herr wirkenden Obergespann eingeschickten 24 Deputationspunkten zu Folge Anfangs erreichten hohen Auftrags, wenn nicht ganz verlässlich, doch meistens mit sicheren Gründen beurtheilen zu kommen, es enthalten selbe in kurze folgeades”

181 (Megjegyzés - Popup)

OL. C 130. Br. Perényi János kir. biztos iratai 1808. júl. 20.

182 (Megjegyzés - Popup)

OL. C 127. Berichte... 878.

183 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 883.

184 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 884: „als durch diese Regulierung deren Mühlen das wesentliche Geschäft nemlich die Austrocknung deren Morasten vollkommen erzielt wird”.

185 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 891.

186 (Megjegyzés - Popup)

Eperjessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon. Bp., 1967, 231. 246.

187 (Megjegyzés - Popup)

OL. C 130. 1808. jún. 20.

188 (Megjegyzés - Popup)

A magyar vízszabályozás... 187–190.

189 (Megjegyzés - Popup)

OL. C 127. 886.

190 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 888.

191 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 889.

192 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 879.

193 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 882.

194 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 891.

195 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 887.

196 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 879.

197 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 893: „Um aber diesfalls sowohl und auch noch mehr in betref der neu zu errichtenden vorgeschlagenen Dämmen durch die südliche Seite der ganzen Länge des Raabflusses... scheint allerdings Notwendig, dass vor allen anderen, die vor Regulierung deren sämtlichen Mühle an der Raabfluss anzuhoffenden gute Wirkung abewartet.”

198 (Megjegyzés - Popup)

Dányi Dezső-Dávid Zoltán: Az első magyarországi népszámlás. Bp.. 1960. 60–211, 131.

199 (Megjegyzés - Popup)

Führer durch Ödenburg und Umgebung. (Woerl's Reisehandbücher). Mit Plan der Stadt, Karte von Ungarn und Eisenbahnkarte. Leo Woerl, Würzburg–Wien, é. n. 18 l. 3 térk. mell. – 15 cm.

200 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. (Sopron város): Városi iratok XXV. 23003.

201 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. (Sopron város): Városi iratok XXV. 22263a.

202 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung 1891. aug. 9. Még tisztázásra vár, miért adták ki. Egy biztos, hogy az első kiadás ekkor még nem fogyott el: július végén még hirdetik.

203 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 11. „Zum Schlusse sei erwähnt die im Entstehen begriffene Wasserleitung der Stadt” és i. m. 5.: „«Goldener Hirsch» Eigentum der Stadtkommune, Neubau projektiert.”

204 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Boronkai: Sopron vízellátása SSz. 1959, 205.

205 (Megjegyzés - Popup)

Átadási jegyzőkönyv a Pannónia szálloda című XXV. 24643. sz. iratcsomóban (GySmL. 2. sz. Sopron város). A Sopron c. újság 1892. ápr. 3. számában ugyan arról tudósít, hogy a szállóba 14 napra rezervisták költöztek, mert a barakjaik vizesek, de ez nem tételez fel sem bútorzatot, sem személyzetet.

206 (Megjegyzés - Popup)

Csak egy jellegzetes példa. Woerl a Deákkútról: „... einem malerischen Thalkessel gelangen, wo ehemals die Lyceal-schuljugend ihre Frühlingsfeste abhielt.” (12. l.). Romwalter ugyanarról: „ein pittoresker Grabenkessel, allwo ehemals die evangelische Lyceal-Schuljugend ihre Frühlingsfeste abzuhalten pflegte...” (91. l.).

207 (Megjegyzés - Popup)

Baedeker, Carl: Oesterreich. Handbuch für Reisende. Coblenz, 15. kiad. 1872, 257 l. Vö. Fabricius Endre: Sopron és környékének útikalauza 110 évvel ezelőttről. SSz. 1963, 356. (A könyv egy korábbi kiadásából idézi ugyanezt.)

208 (Megjegyzés - Popup)

Romwalterék térképe bástyát jelöl a Fövényveremben, Woerl embere ezt bennhagyja a legendában, de a rasztert elhagyja mellőle, s a számát is a térképről.

209 (Megjegyzés - Popup)

Ezzel szemben nem lehet kizárni annak lehetőségét, hogy volt némi köze Romwalter útikönyvéhez.

210 (Megjegyzés - Popup)

Heksch, Alexander F.: Illustrierter Führer durch Ungarn... Wien, Pest, Leipzig, 1882. c. könyvében írja: „Bezüglich der Touristen im gesammten Karpathengebiet empfehlen wir die Zeit vom halben August bis halben Sept., während dieser Zeit ist das Wetter constant, ziemlich regenfrei, die Luft sehr rein.”

211 (Megjegyzés - Popup)

Baedeker i. m. 257.

212 (Megjegyzés - Popup)

Zsoldos, Ben: The Sopron/Oedenburg pattern. The Journal of the Playing Card Society, III (1974) 26–28.

213 (Megjegyzés - Popup)

Gabnay Ferenc: Legrégibb kártyáink. Magyar Iparművészet 1909, 260–277; Hoffmann, Detlef: Die Welt der Spielkarte. Leipzig, 1972.

214 (Megjegyzés - Popup)

Kolb Jenő: Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban. SSz. 1938, 52–65. Vö. még Csatkai Endre: Ismeretlen soproni kártyafestő a 19. sz. elején. SSz. 1939, 178; Péczely Piroska: A Balatoni Múzeum soproni kártyái. SSz. 1957, 91–94.

215 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Újabb adatok a soproni kártyafestők működéséhez. SSz. 1958, 351–354.

216 (Megjegyzés - Popup)

A Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút vonalán a forgalom csak 1876-ban indult meg. A csász. kir. szabadalmazott Déli Vaspályatársaság Sopron–Nagykanizsa-közi vonala már 1865-ben megépült, de ez a vonal magyar szempontból nem központi, hanem inkább peremhatású volt és inkább Bécs érdekhálózatát tökéletesítette.

217 (Megjegyzés - Popup)

Hárs József: A Soproni Építőbank működése és bukása, 1873–1901. SSz. 1961, 320, 321, 322.

218 (Megjegyzés - Popup)

Atyám, Dr. Csepregi Horváth János (1853–1945), a magyar szövetkezeti mozgalom egyik első úttörője, a századforduló körül a kisiparosok szervezkedésének egyik vezéralakja, egyben a szövetkezeti mozgalom történetírója. 1905–18-ig az általa létrehozott Ipartestületek Országos Szövetségének társelnöke, az Országos Központi Hitelszövetkezet igazgatója és élete végén az Iparosok Országos Központi Szövetkezetének választott alelnöke. Budapesten, a Nemzeti Sírkertben, védett sírhelyen van eltemetve.

219 (Megjegyzés - Popup)

Valószínűleg a megsemmisített diákkori napló fennmaradt része, amelyet kimásolt, mert az esemény annak idején olyan mély benyomást gyakorolt rá, hogy emlékéit a maga nyersességében meg akarta őrizni.

220 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Nyelvőrnek már második, azaz 1873. évi kötetében közölt csepregi találós meséket, dűlőneveket, szólásmódokat és tájszókat.

221 (Megjegyzés - Popup)

Petrik József kalaposmester, az Iparbank alapító tagja volt, aki a múlt századi Sopronban több vállalkozásban is szerepelt (Dr. Horváth Zoltán levéltári igazgató szíves közlése).

222 (Megjegyzés - Popup)

Szerkesztője volt a városi tanács kiadásában megjelent „Emlékeztető” (Sopron, 1955) című kiadványnak. Saját munkái: A nyugat-dunántúli folyóiratok szerkesztői értekezlete Sárvárott. SSz. 1958, 333–334; Soproni útirajz 1831-ből. SSz. 1958, 344–346; Kazinczy Ferenc soproni kapcsolatai. SSz. 1959, 305–324; Lehár Ferenc soproni kapcsolatai és díszpolgársága. SSz. 1960, 154–161; Fraknoi útirajz 1847-ből SSz. 1960, 368–370; Hollósy Kálmán és Móra Ferenc Felsőlvön SSz. 1961, 55–61; Az első soproni tudós-kongresszus és kiállítás 1847-ben. SSz. 1961, 78–81; Berzsenyi és Sopron. SSz. 1961, 289–307; Sopron 1959–1962. Sopron, 1962; Móra Ferenc Sopronban. SSz. 1962, 53–57; Sopron művelődési, jótékony célú és egyéb intézményei 1846-ban. SSz. 1962, 147–156; Népszerű soproni egészségügyi könyv 1796-ból. SSz. 1962, 274–280; Soproni gyermekkertek a XIX. század második felében. SSz. 1963, 1–18; Fertőszéplaki Iskolaügy 1873-ban. SSz. 1963, 171–173; Péterfy Sándor. SSz. 1963, 203–216; Emlékezés Péterfy Sándorra. Magyarországi Óvónőképző Intézetek Tudományos Közleményei (a továbbiakban: MÓINTK), 1963. évf.; Pálffy József a népoktatásról és a tanítóképzésről: SSz. 1964, 40–53; Lakásinség Sopronban 1873-ban. SSz. 1964, 180–182; Sopron kereskedelme és Ipara a kiegyezés évében. SSz. 1964, 307–318; Az első soproni kisdédóvó Intézet története. MÓINTK, 1964. évf.; „Soproni újdonságok” az Életképek 1847-es évfolyamában. SSz. 1965, 153–161, 250–257; Sopron 1848-ban. SSz. 1965, 346–355; Pedagógusokhoz intézett felhívások az első világháború idején. SSz. 1966. 71–73; Az első soproni felsőbb leányiskola a XIX. században. SSz. 1966, 239–245; Péterfy Sándor és a magyar nőnevelés. Magyar Pedagógia, 1967, 4. sz.; A soproni óvónőképzés kezdetei. SSz. 1968, 75–79; Rozsondai Károly (1901–1967). SSz. 1968, 383–384; A népiskolai törvényjavaslat és a kisdédóvás kérdése. MÓINTK, 1968. évf.; Az első törekvések Magyarországon a szocialista óvoda megteremtésére. MÓINTK, 1969. évf.; Földi Lőrinc. MÓINTK, 1972. évf.; Nemzetközi nevelési szeminárium Sopronban. SSz. 1972, 279–282; Merész Károly. MÓINTK, 1975. évf.; A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig. SSz. 1975, 193–208.